

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет економіки та менеджменту

(назва факультету)

економіки та фінансів

(повна назва кафедри)

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до дипломної роботи

магістр

(освітній ступінь)

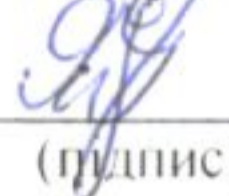
на тему: **Економічна безпека підприємства: методи оцінки
та формування механізму її забезпечення
(на прикладі ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська»)**

Виконав: студент 6 курсу, групи ППм-61

спеціальності 076

«Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

(шифр і назва спеціальності)

(підпис)

Ямборко П.І.

(прізвище та ініціали)

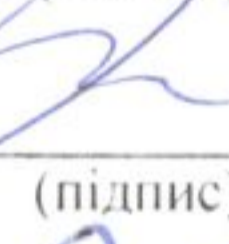
Керівник

(підпис)

Ціх Г.В.

(прізвище та ініціали)

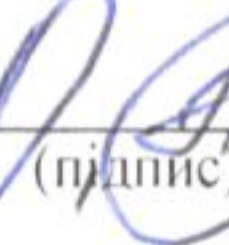
Нормоконтроль

(підпис)

Кудлак В.Я.

(прізвище та ініціали)

Рецензент

(підпис)

Бурліцька О.П.

(прізвище та ініціали)

м. Тернопіль – 2019

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя
(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет Економіки та менеджменту
Кафедра Економіки та фінансів
Освітній рівень Магістр
Спеціальність 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»
(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри д.е.н., професор

Панухник О.В.

« » 2019 р.

**ЗАВДАННЯ
НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ**

Ямборку Петру Івановичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи Економічна безпека підприємства: методи оцінки та формування механізму її забезпечення (на прикладі ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська»)

Керівник роботи Ціх Галина Володимирівна, к.е.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджені наказом по університету № 4/7-692 від «18» липня 2019 р.

2. Термін подання студентом роботи «16» грудня 2019 р.

3. Вихідні дані до роботи Фінансова звітність ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська»), статистична звітність, результати самостійних авторських досліджень ринку, фахові наукові публікації, матеріали галузевих сайтів тощо

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

1. Розділ 1. Концептуальні засади економічної безпеки підприємства та підходи до її оцінювання у сучасних умовах

2. Розділ 2. Загальна оцінка фінансово-господарської діяльності ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська»

3. Розділ 3 Механізм забезпечення економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» та його обґрунтування

4. СПЕЦІАЛЬНА ЧАСТИНА

5. ОБґРУНТУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

6. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень, слайдів)

Рис. 1.1. Ієрархічна структура видів економічної безпеки, включаючи систему взаємозв'язків між її рівнями

Рис. 2.1 Динаміка чистого доходу та чистого прибутку ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2012-2018 рр.

Рисунок 2.3 Динаміка абсолютного розміру та темпів росту фінансових ресурсів ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2014-2018 рр.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Спеціальна частина	Маркович І.Б., к.е.н., доцент	02.09.2019 р.	
Обґрунтування економічної ефективності	Панухник О.В., д.е.н., професор	04.09.2019 р.	
Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях	Радинський С.В., к.е.н., доцент, Стручок В.С., ст. викладач	06.09.2019 р.	

7. Дата видачі завдання

« 02 » вересня 2019 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір і затвердження теми дипломної роботи	15.07.2019 р.- 18.07.2019 р.	Виконано
2	Робота над планом, затвердження плану	02.09.2019 р.- 06.09.2019 р.	Виконано
3	Пошук і підбір літератури, відповідно до затвердженого плану	09.09.2019 р.- 22.09.2019 р.	Виконано
4	Робота над теоретичним розділом	23.09.2019 р.- 06.10.2019 р.	Виконано
5	Робота над розділами «Спеціальна частина» та «Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях»	07.10.2019 р. - 20.10.2019 р.	Виконано
6	Робота над аналітично-дослідницьким розділом	21.10.2019 р. - 03.11.2019 р.	Виконано
7	Робота над проектно-рекомендаційним розділом	04.11.2019 р. - 17.11.2019 р.	Виконано
8	Завершення написання розділу «Спеціальна частина». Підписання розділу в консультанта	18.11.2019 р.- 20.11.2019 р.	Виконано
9	Написання розділу «Обґрунтування економічної ефективності» Підписання розділу в консультанта	21.11.2019 р.- 03.12.2019 р.	Виконано
10	Завершення написання розділу «Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях» Підписання розділу в консультантів	04.12.2019 р.- 06.12.2019 р.	Виконано
11	Проходження нормоконтролю	09.12.2019 р. 10.12.2019 р.	Виконано
12	Підготовка висновку керівником та зовнішньої рецензії	11.12.2019 р. - 12.12.2019 р.	Виконано
13	Попередній захист дипломної роботи	13.12.2019 р. 14.12.2019 р.	Виконано
14	Робота ЕК. Захист дипломної роботи	23.12.2019 р.- 27.12.2019 р.	

Студент

(підпис)

Ямборко П.І.

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

(підпис)

Ціх Г.В.

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Концептуальні засади економічної безпеки підприємства та підходи до її оцінювання у сучасних умовах	7
1.1 Теоретичне обґрунтування сутності економічної безпеки підприємства в сучасних умовах	7
1.2 Методичні підходи до оцінювання економічної безпеки підприємства ...	22
Висновки до розділу 1	31
РОЗДІЛ 2. Загальна оцінка фінансово-господарської діяльності ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська»	32
2.1 Загальна характеристика діяльності ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська»	32
2.2 Оцінювання фінансової складової економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська»	36
2.3 Оцінювання виробничої та матеріальної складової економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська»	55
Висновки до розділу 2	61
РОЗДІЛ 3. Механізм забезпечення економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» та його обґрунтування	62
3.1 Формування механізму забезпечення економічної безпеки підприємства	62
3.2 Диверсифікація діяльності як інструмент підвищення економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська»	68
Висновки до розділу 3	71
РОЗДІЛ 4. Спеціальна частина	72
4.1 Дослідження ринку яєць в Україні	72
4.2 Зовнішньоекономічна діяльність підприємств з виробництва яєць в Україні	78

Висновки до розділу 4	81
РОЗДІЛ 5. Обґрунтування економічної ефективності	82
5.1 Розробка та обґрунтування інтегрального показника економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська»	82
5.2 Обґрунтування економічної ефективності пташника вільного виходу	88
Висновки до розділу 5	92
РОЗДІЛ 6. Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях	93
6.1 Організація охорони праці на ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська»	93
6.2 Забезпечення розосередження запасів матеріальних засобів. Організація захисту та охорони запасів на базах і складах постачання	98
6.3 Проведення аналізу техногенних загроз, тенденції їх проявів та прогноз їх розвитку на підприємстві	100
Висновки до розділу 6	103
ВИСНОВКИ	104
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	107
ДОДАТКИ	

ВСТУП

У сучасних умовах ринкових трансформацій зростає вимога до забезпечення економічної безпеки господарюючих суб'єктів, що обумовлено важливістю збереження матеріальних, фінансових та людських ресурсів, які можуть бути втрачені в результаті відсутності дієвого механізму її забезпечення. Складноструктурність економічної безпеки, яка передбачає взаємозалежність та взаємовплив між економічною безпекою суб'єкта господарювання, регіону та держави визначає актуальність дослідження наявних методичних підходів до її оцінювання та формування механізму її забезпечення. Розробка адекватної вітчизняним економічним реаліям методичного підходу до оцінювання економічної безпеки підприємства має ґрунтуватися на надійному теоретичному фундаменті, потребує глибокого переосмислення багатьох економічних категорій.

Теоретичне обґрунтування методичних підходів до оцінювання економічної безпеки підприємств птахівництва забезпечить прозорість та ефективність процесу прийняття управлінських рішень, спрямованих на забезпечення їхньої економічної безпеки, що підтверджує актуальність теми обраного дослідження.

Питання економічної безпеки підприємств у вітчизняній та зарубіжній літературі є достатньо вивченими та дослідженими. Серед вітчизняних науковців варто відзначити праці О. В. Ареф'єва, Т. Б. Кузьменко, В.М. Гесця, Н. М. Голович, В. М. Гончарова, С. Б. Довбні, Л.Я.Малюти, В.І. Мунтіян, Г. А.Пастернак-Таранушенко, Г. О. Швиданенко та інших.

Незважаючи на високий ступень розробленості питань оцінювання економічної безпеки підприємств залишається актуальним практичне застосування методик у вітчизняних умовах.

Метою дипломної роботи є аналіз, систематизація та узагальнення теоретико-методологічних підходів і практичних рекомендацій щодо оцінювання економічної безпеки підприємств.

Реалізація поставленої мети обумовила необхідність вирішення таких завдань:

- дослідити економічну сутність категорій «економічна безпека підприємства», «економічна безпека держави», «економічна безпека регіону»;
- представити загальну характеристику ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська»;
- здійснити оцінювання фінансової, виробничої та матеріальної складових економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська»;
- сформулювати механізм забезпечення економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська»;
- обґрунтувати диверсифікацію діяльності як інструмент підвищення економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська»;
- проаналізувати внутрішній та зовнішній ринок яєць в Україні;
- розробити та обґрунтувати інтегральний показник економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська»;
- обґрунтувати економічну ефективність пташника вільного виходу.

Об'єктом дослідження є економічна безпека ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська».

Предметом дослідження є теоретико-методологічні підходи до оцінювання економічної безпеки підприємств.

Теоретико-методологічною базою дипломної роботи є сучасна теорія та фундаментальні концепції управління економічною безпекою підприємств. У процесі дослідження використано такі методи: первинна обробка результатів статистичного спостереження, метод групування за певними ознаками, метод порівняння абсолютних і відносних показників; графічний та табличний методи, для раціонального відображення результатів аналізу, прогнозування

часових рядів. Розрахунки в роботі виконувались з використанням програм Microsoft Excel версії XP Professional для Windows.

Інформаційну базу дипломної роботи склали: вітчизняна і закордонна література, закони та нормативно-правові акти, фінансова звітність ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» тощо.

Практичне значення одержаних результатів полягають у розробці інтегрального показника економічної ефективності ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» та обґрунтуванні економічної доцільності інвестиційного проекту пташника вільного вугулу.

Дипломна робота складається зі вступу, шести розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг основної частини дипломної роботи складає 113 сторінок комп'ютерного тексту. Дипломна робота містить 23 таблиці, 21 рисунок, додатків на 15 сторінках. Перелік використаних джерел нараховує 64 найменувань на 7 сторінках.

РОЗДІЛ 1 КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА ТА ПІДХОДИ ДО ЇЇ ОЦІНЮВАННЯ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

1.1 Теоретичне обґрунтування сутності економічної безпеки підприємства в сучасних умовах

Категорія «безпека» є об'єктом дослідження різних сфер наукової діяльності, в тому числі і економічної науки. В загальному термін «безпека» вживається як стан, при якому ризик шкоди чи ушкодження обмежений до прийняттого рівня; відсутність неприпустимого ризику або відсутність загрози.

Поняття «безпека» не може існувати без поняття «небезпека». Більш того, воно знаходить своє існування лише з появою загроз. Як відомо, поняття «ризик» і «небезпека» протилежні: небезпеку створюють зовнішні умови, які для господарюючого суб'єкта неминучі, оскільки мають об'єктивний характер, а ризик – це ймовірність генезису негативних і небажаних наслідків функціонування самого суб'єкта, тобто він створюється нашими діями, бажаннями, тому що він суб'єктивний. Загроза – конкретна й безпосередня форма небезпеки, або комплекс передумов і факторів, що створюють небезпеку інтересам суспільства, держави, індивіда, а також національним цінностям[59].

Друга половина 90-х р. ХХ с. позначена в українському суспільстві підвищеною увагою владних структур і громадськості до проблем економічної безпеки. За період 1997-2000 рр. опубліковано низку наукових праць з цієї проблематики, у яких було проведено її розмежування за такими видами, як промислова, технологічна, продовольча та ін. Поняття «економічна безпека» фігурувало як у політичних суперечках, так і в нормативних документах. Однак у її теоретико-методологічній області містяться численні неоднозначні трактування, що свідчать про наявність

великої ділянки для наукової діяльності й про нагальну потребу вироблення єдиного підходу. Більш того, багато учених-економістів економічну безпеку не відносять до економічної категорії, отже, і до предмета економічної науки [59].

Поняття «економічна безпека» у сучасній економічній думці є достатньо вивченим і сформованим, однак наявність різних поглядів науковців на сутність цієї категорії призводять до наукових дискусій.

Аналіз наукової, економічної та практичної літератури дозволив виявити, що поняття «економічна безпека» вживається на різних ієрархічних рівнях, а саме: держава, регіон та підприємства тощо, що вказує на його складну внутрішню структуру та взаємозв'язок, який необхідно дослідити. Окремі науковці економічну безпеку розглядають як складну поліструктурну науку про безпеку соціально-економічних систем різних рівнів ієрархії (особа, домашнє господарство, галузь, регіон, сектор економіки, національна економіка, світове господарство).

Дослідження поглядів на структурно-ієрархічну складову економічної безпеки та виявлення взаємозв'язків між її рівнями здійснив Чупіков А.А. У процесі аналізу теоретичних підходів до класифікації рівнів економічної безпеки та спираючись на сучасні реалії соціального, політичного і економічного стану взаємовідносин між світовими державами та процесів, що протікають всередині України, автор встановив низку специфічних зв'язків між видами економічної безпеки, що пронумеровані на рис.1.1. [55].

Зв'язки економічної безпеки держави та міжнародної економічної безпеки, економічної безпеки регіону та країни не є односторонніми. Їх взаємозалежність виявляється в тому, що економічна безпека більшого за масштабом утворення безпосередньо залежить від безпеки кожної з його ланок (членів світової спільноти і регіонів відповідно.) Зазначимо також, що очевидним є вплив економічної безпеки підприємства на безпеку держав.

Рисунок 1.1 Ієрархічна структура видів економічної безпеки, включаючи систему взаємозв'язків між її рівнями

Джерело: [55]

Саме підприємство утворює чинники, які формують безпеку держави: створює національний внутрішній продукт, виготовляє продукцію та забезпечує попит на товари державного та суспільного споживання, податковими та соціальними платежами та відрахуваннями формує доходи держави, своїм економічним розвитком сприяє економічному розвитку держави, сприяє підвищенню міжнародного статусу країни або навпаки, через додатково створену вартість формує внутрішній інвестиційний потенціал держави, тощо.

Враховуючи, що об'єктом нашого дослідження є економічна безпека підприємства на основі [55] сформуємо матрицю взаємозв'язків прямого та непрямого впливу між видами економічної безпеки в ієрархічній структурі.

Взаємозв'язки економічної безпеки підприємства з іншими її видами

Вид економічної безпеки	Прямий вплив	Опосередкований вплив
Міжнародна економічна безпека	Встановлення обмежень (санкції, ембарго) або надання торгівельних пільг, поглиблення залежності від постачання або закупівлі товарів, послуг та ресурсів, завдяки чому збільшується кількість міжнародних договорів і розширюються ринки збуту підприємства, що окрім можливості додаткових об'ємів продажу та зростання прибутків також пов'язано з посиленням ризиків і збільшенням кількості загроз економічній безпеці організації.	Розширення або скорочення експортно-імпортних зв'язків між державами
Економічна безпека держави та регіону	Створення сприятливих або несприятливих умов для стабільного фінансового, виробничого та науково-технічного розвитку організації, наприклад таких, як зміни у законодавчих актах, пов'язані зокрема з захистом прав власності, регулюванням грошового обігу і зовнішньоекономічною діяльністю; цільові комплексні програми, встановлення лімітів, надання державних замовлень і укладання державних контрактів, державне інвестування, бюджетні дотації, субсидії, субвенції, регулювання податків і податкових пільг, державні кредити	Операції з державними цінними паперами на відкритому ринку (випуск цінних паперів, використання коливань їх вартості для збагачення, порушення порядку виплат дивідендів), різні галузеві і загальнодержавні норми і стандарти, норми амортизації, в тому числі прискореної, встановлення єдиної тарифної системи, ліцензування, митні збори, квоти, сертифікація, стандартизація, патентування, страхування, встановлення граничних рівнів рентабельності

Про важливість економічної безпеки у суспільстві свідчить наявність розробленої Методики розрахунку рівня економічної безпеки України, розроблена з метою визначення рівня економічної безпеки України як однієї з основних складових національної безпеки держави і визначають перелік основних індикаторів стану економічної безпеки України, їхні порогові

значення, а також алгоритм розрахунку інтегрального індексу економічної безпеки. У наказі знаходимо наступне визначення: економічна безпека – це стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання.

Сьогодні багато науковців досліджують поняття «економічної безпеки держави», оскільки темою нашого дослідження є мікрорівень, тому наведемо лише окремі. Так, Г. Пастернак-Таранушенко у своїй монографії «Економічна безпека держави. Методологія забезпечення» визначив, що «економічна безпека – це стан держави, що забезпечує можливість створення і розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки в майбутньому та зростання добробуту її мешканців» [40, с. 29].

Узагальнене дослідження сутності економічної безпеки держави здійснила Сак Т.В. в якому визначила, що економічна безпека країни, з однієї сторони, є важливою складовою системи національної безпеки, що формує захист національних інтересів, з іншої – є безпосередньою умовою дотримання і реалізації національних інтересів щодо забезпечення фінансування, формування доходів та витрат тощо[44].

Складовими економічної безпеки є: виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна, продовольча, соціальна, фінансова безпеки.

Враховуючи приналежність об'єкта дослідження до сільського господарства, особливу увагу звертаємо на те, що у складі економічної безпеки виділяють продовольчу безпеку під якою розуміють такий рівень продовольчого забезпечення населення, який гарантує соціально-економічну та політичну стабільність у суспільстві, стійкий та якісний розвиток нації, сім'ї, особи, а також сталий економічний розвиток держави [5].

Продовольча безпека держави розглядається як її спроможність гарантувати задоволення потреб у продовольстві на рівні, необхідному для нормальної життєдіяльності населення. Забезпечення продовольчої безпеки нації на сучасному етапі повинно бути не тільки стратегічною метою розвитку вітчизняного продовольчого ринку, а й основою суверенітету, економічної безпеки, соціальної стійкості держави, серйозним важелем її незалежності в міжнародних відносинах і геополітичній стратегії. Як зазначає Л. Гнатишин, «надійність продовольчого забезпечення є визначальною передумовою не тільки ефективного соціально-економічного розвитку держави, а й її політичної незалежності, що спонукає прискорений розвиток сільського господарства в контексті економічної та політичної точок зору». Основою ринку продовольства, що загалом формує продовольчу безпеку держави, є виробництво сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів вітчизняними товаровиробниками.

Аграрний сектор економіки, базовою складовою якого є сільське господарство, формує продовольчу, у визначених межах економічну, екологічну та енергетичну безпеку, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей національної економіки та створення соціально-економічних умов сільського розвитку. Агропромисловий комплекс створює близько 18 відсотків валової доданої вартості держави, є одним з основних бюджетоформуючих секторів національної економіки, частка якого у зведеному бюджеті України за останні роки становить в середньому 12 відсотків, а у товарній структурі експорту – понад третину. Внаслідок незавершеності процесів адаптації до європейських вимог щодо якості та безпечності харчових продуктів, нестійкості торговельних відносин з державами-імпортерами конкурентні позиції вітчизняної сільськогосподарської продукції на зовнішньому ринку не є стабільними.

Низькі темпи техніко-технологічного оновлення сільськогосподарського виробництва у структурі собівартості виробництва вітчизняної сільськогосподарської продукції мають наслідком збільшення

вартості невідновних природних ресурсів, зростання залежності виробництва від природно-кліматичних умов, обмеження доступу товаровиробників до фінансових ресурсів.

Ситуація, що склалася в аграрному секторі, зумовлює ряд викликів, основними з яких є необхідність поліпшення умов ведення бізнесу, проведення якісних перетворень, спроможних забезпечити підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва на внутрішньому та зовнішньому ринку, продовольчу безпеку держави, і наближення до європейської політики у сфері сільського господарства.

Враховуючи значущість продовольчої безпеки в Україні розроблено Концепцію Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року, метою якої є створення організаційно-економічних умов для ефективного, соціально спрямованого розвитку аграрного сектору економіки, стабільного забезпечення промисловості сільськогосподарською сировиною, а населення – високоякісною та безпечною вітчизняною сільськогосподарською продукцією, збільшення обсягів виробництва продукції з високою доданою вартістю, посилення присутності України на світовому ринку сільськогосподарської продукції та продовольства [3].

Таким чином, економічна діяльність досліджуваного підприємства має прямий вплив на рівень економічної безпеки держави та опосередкований на інші його складові, що підкреслює актуальність теми дослідження.

Багатогранність економічної безпеки зумовила трудомістку методику її оцінювання шляхом розрахунку інтегрального показника економічної безпеки із встановленням вагових коефіцієнтів (рис.1.2).

Продовольча безпека – комплексне багатокритеріальне поняття. Вона має надзвичайно важливе суспільне значення, особливо в країнах із низьким рівнем життя населення. Важливим показником для характеристики стану продовольчого забезпечення є відповідність фактичного споживання продовольчих продуктів науково обґрунтованим нормам [60].

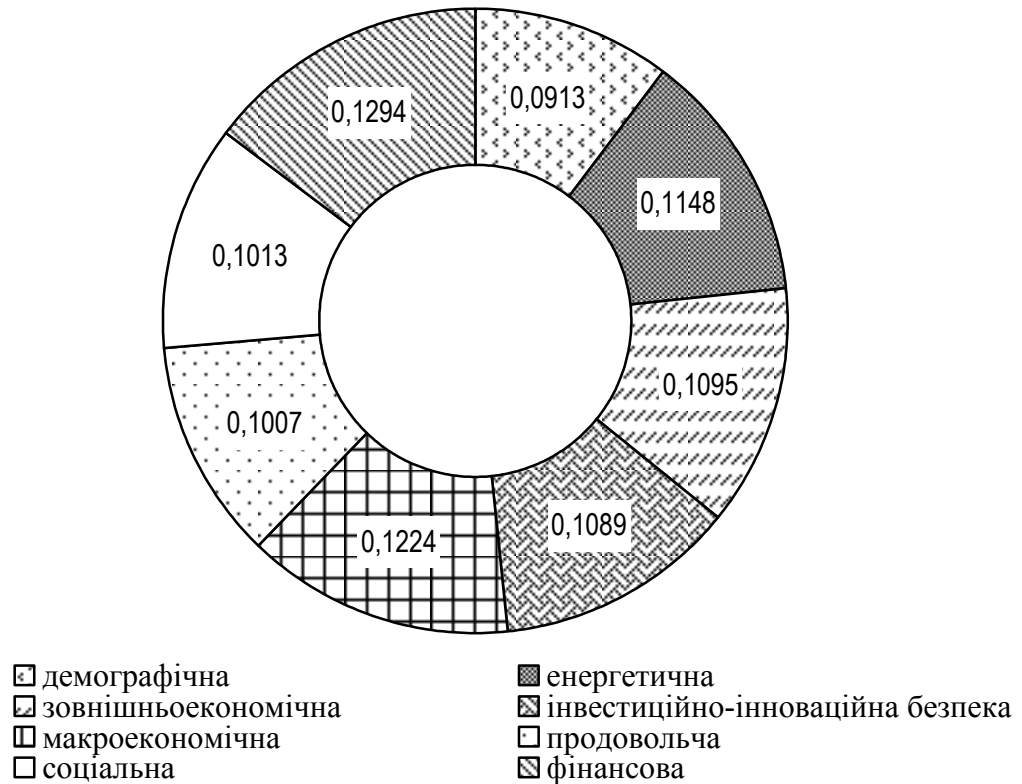

Рисунок 1.2 Вагові коефіцієнти інтегрального показника економічної безпеки

Джерело: складено автором за [5]

Економічна безпека держави формується і визначається економічною безпекою регіонів.

Економічна безпека регіону – це сукупність факторів, які забезпечують передумови як для збереження регіональних структур в умовах сучасної економіки, так і для майбутнього розвитку; створення внутрішньої рівноваги та стану зовнішньої захищеності від дестабілізаційних впливів внутрішніх та зовнішніх чинників; конкурентоспроможність регіонів на внутрішніх і світових ринках і стійкість фінансового становища країни.

У теперішній час регіон становиться головним суб'єктом економічних та політичних відносин, саме тому необхідно приділяти увагу не тільки на формування економічної безпеки країни, але й її регіонів, як основних складових цієї безпеки [21]. Як свідчить статистика, регіон у якому

функціонує об'єкт дослідження дипломної роботи ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» за індикаторами економічної безпеки перебуває у зоні ризику, що знаходить своє відображення у критичних значеннях показників обсяг інвестицій в основний капітал та обсяг іноземних інвестицій, розраховані у відсотках до ВВП, низький рівень заробітної плати населення регіонів, показники, що характеризують інноваційну активність.

Економіку регіону становлять господарюючі суб'єкти різних галузей, які будуть визначати рівень його економічної безпеки. Економічна безпека підприємств – одна з найважливіших умов нормального функціонування і розвитку сфери підприємництва в економіці будь-якої країни.

Підприємство – відособлена цілісна система технологічних, соціальних та економічних відносин, що виступають як господарська одиниця – виробник продуктів чи послуг, який включає комплекс засобів виробництва, колектив людей, з'єднаних певними інтересами. Економічна безпека являє собою інтегровану категорію, що вказує стан юридичних, економічних відносин, організаційних зв'язків, матеріальних та людських ресурсів підприємства, в якому гарантується стабільність його функціонування, фінансовий успіх, науково-технічний та соціальний розвиток.

Економічна безпека підприємств (господарюючих суб'єктів) – одна з найважливіших умов нормального функціонування і розвитку сфери підприємництва в економіці будь-якої країни. У ринкових умовах господарювання підприємство як відкрита система функціонує у складному, нестабільному динамічному зовнішньому середовищі, яке розставляє нові акценти в процесі управління підприємством, здійснює активізацію інноваційного розвитку як основу економічної безпеки підприємства зокрема і держави в цілому [49].

Економічна безпека підприємства враховуючи продовжує залишатися об'єктом дослідження економічної науки.

Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. у своїй монографії «Економічна безпека підприємства: сутність та механізми забезпечення», –

це такий стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу та ін.) і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найефективніше їх використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного і соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам); стан захищеності від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, дестабілізаційних чинників тощо [22].

О.Ареф'єва та Т.Кузенко акцентують увагу на тому, що під даним поняттям потрібно розуміти стан ефективного використання ресурсів і наявних ринкових можливостей, що дозволяє підприємству уникнути внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечує йому тривале виживання та стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії [7].

В.І. Мунтіян вважає, що економічна безпека – це загальнонаціональний комплекс заходів, спрямований на постійний та стабільний розвиток економіки держави, що включає протидію зовнішнім та внутрішнім загрозам [38].

Г.Лянной запропонував структуру системи економічної безпеки підприємства:

- 1) фінансова безпека розглядає і регулює питання фінансово-економічної спроможності підприємства, стійкості до банкрутства
- 2) силова безпека – це особиста охорона керівництва, фізична охорона об'єктів, взаємодія з правоохоронними органами
- 3) інформаційна безпека заснована на захисті власної інформації, інформаційно-аналітична робота із зовнішніми і внутрішніми суб'єктами.
- 4) правова безпека – юридичне забезпечення діяльності підприємства, правомірна робота з контрагентами, владою, вирішення правових питань [31].

Вагомий внесок в узагальнення теоретичних підходів до трактування економічної безпеки підприємства здійснила Фалович А. [51]. Науковець виокремила такі підходи:

1) Стратегічний – стан захищеності від внутрішніх та зовнішніх загроз
Автори: В. Гусев, В. Дьомін, Б. Кузін, А. Козаченко, В.Пономарьов, А. Ляшенко, Т. Ковальов, Т. Сухорукова, М. Бендіков;

2) Ресурсно-функціональний – ефективне використання ресурсів або потенціалу та виділення функціональних складових. Автори: А. Олейніков, А. Кірієнко, В. Мунтіян;

3) Ринковий – ефективне використання ресурсів для забезпечення ринкового розвитку підприємства Автор: Т. Кузенко;

4) Комплексний – наявність конкурентних переваг Автор: В. Белокуров, Є. Раздина;

5) Дедуктивний – стан вільний від неспокою Автор: О. Прокопішина;

6) Системний – забезпечення збереження рівноваги і стійкості Автор: С. Дубецька, Н. Подлужна;

7) Кримінальний – захист проти економічних злочинів Автор: Н. Капустін.

Живко З.Б. у своїй монографії «Економічна безпека підприємства: сутність, механізм забезпечення та управління» визначає, що ключовими ознаками стану економічної безпеки підприємства є: стійкість, стабільність та здатність до розвитку; відсутність збитків; висока платоспроможність; висока ділова активність; достатня рентабельність та конкурентоспроможність, якісна реалізація всіх планів та угод (табл.1.2) [19, с.18-19].

Досліджуючи питання економічної безпеки аграрного сектору економіки встановлено, що воно є достатньо розробленим. Так, О.С. Власюк визначає економічну безпеку аграрного сектору економіки як сукупність взаємопов'язаних систем безпеки які відображають функціонування окремих «блоків» або сфер економічної безпеки держави [10].

На думку М.В. Лучик, «економічна безпека аграрної галузі – це продовольча насиченість і збалансоване харчування українського населення, забезпеченість ресурсами для виробництва і здатність до динамічного економічного розвитку сільських територій» [30].

Визначальні характеристики станів економічної безпеки

Стан	Безпека	Ризик	Загроза	Небезпека
Ключові ознаки	стійкість, стабільність та здатність до розвитку	можливість зниження стійкості, стабільності та здатності до розвитку	порушення стійкості, стабільності та здатності до розвитку	втрата стійкості, стабільності та здатності до розвитку
	відсутність збитків	можливість збитків	наявність збитків	наявність збитків в катастрофічних розмірах
	висока платоспроможність	можливість зниження платоспроможності	зниження поточної та загальної платоспроможності	втрата платоспроможності
	висока ділова активність	можливість зниження ділової активності	зниження ділової активності	втрата можливості отримати кредит
	достатня рентабельність та конкурентоспроможність, якісна реалізація планів та угод	можливість зниження рентабельності, конкурентоспроможності	зниження рентабельності, конкурентоспроможності	втрата конкурентоспроможності

В.П. Курган зазначає, що економічну безпеку аграрного сектора економіки слід розглядати як стан ефективного використання ресурсів підприємства та існуючих ринкових можливостей, який дозволяє запобігати внутрішнім і зовнішнім загрозам, забезпечує його тривале виживання і стійкий розвиток відповідно до обраної місії [28].

Утенкова К.О. досліджуючи економічну безпеку аграрного сектора сформулювала функціональні складові економічної безпеки аграрного сектору (табл.1.3).

Функціональні складові економічної безпеки аграрного сектору [50]

Складова економічної безпеки	Зміст складової
а	Б
Фінансова	Стан фінансової системи аграрного сектору, за якого створюються необхідні фінансові умови для його стабільного економічного розвитку, забезпечується захист фінансових інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни
Кадрово-інтелектуальна	Ефективна робота працівників, зайнятих у аграрному секторі, а також збереження і розвиток інтелектуального потенціалу
Ресурсно-технічна	Стан розвитку аграрного сектору, що характеризується достатнім рівнем забезпеченості сировиною, матеріалами, технікою, а також ефективністю їх використання
Виробничо-технологічна	Стан виробничої сфери аграрного сектору, за якого забезпечується максимально ефективне використання наявних виробничих потужностей у країні, їх модернізація та розширене відтворення, а також відповідність застосовуваних технологій найкращим світовим аналогам, зростання рівня інноваційності виробництва та підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки
Соціальна	Стан розвитку аграрного сектору, який здатний забезпечити гідний рівень життя населення незалежно від віку, статі, рівня доходів, сприяти розвитку людського капіталу у аграрній сфері, як важливої складової економічного потенціалу країни
Політико-правова	Всебічне правове забезпечення діяльності аграрного сектору, дотримання чинного законодавства, а також політична стабільність суспільства, захищеність від політичних криз та від політично мотивованих змін законодавства, що можуть мати негативні наслідки
Безпека прийняття рішень і захищеність інформації	Забезпечення актуальною і суттєвою інформацією спеціалістів при оцінюванні впливу ризиків та загроз економічної безпеки, аналізі ситуації, що склалася у внутрішньому та зовнішньому середовищі; а також забезпечення захисту інформації від несанкціонованого доступу з метою завдання шкоди
Екологічна	Забезпечення екологічної системи землеробства і екологобезпечного використання земель; мінімізація забруднення навколишнього середовища; дотримання екологічних норм у різних аспектах діяльності суб'єктів аграрного сектору
Інвестиційно-інноваційна	Стан економічного середовища аграрного сектору, що стимулює вітчизняних та іноземних інвесторів вкладати кошти в розширення виробництва, сприяє розвитку високотехнологічного виробництва, інтеграції науково-дослідної та виробничої сфери
Маркетингова	Стан захищеності ринкових інтересів та стабільності функціонування суб'єктів аграрного сектору на національному рівні та на рівні світової економіки; забезпечення просування, обороту й споживання готової продукції

а	Б
Енергетична	Забезпечення ефективного використання у аграрному секторі енергетичних ресурсів країни, наявності на енергетичному ринку достатньої кількості виробників та постачальників енергії, а також доступності, диференційованості та екологічності енергетичних ресурсів
Продовольча	Стан виробництва аграрним сектором продуктів харчування, який забезпечує потреби кожного члена суспільства в продовольстві належної кількості і якості за умови його збалансованості та доступності
Транспортна	Забезпечення перевезення у аграрному секторі пасажирів і вантажів, а також зміцнення економічних зв'язків як між окремими регіонами України, так і між Україною та іншими країнами
Зовнішньоекономічна	Стан зовнішньоторговельних відносин, коли мінімізуються втрати від експорту і створюються умови для конкурентної експансії держави як виробника високотехнологічної с/г продукції (експортна безпека); а також передбачає заміну сировинного характеру імпорту його інноваційно-інвестиційним спрямуванням (імпортна безпека)

Отже, поняття «економічна безпека підприємства» носить наступні визначення:

- стан захищеності усіх систем підприємства, при здійсненні ним господарської діяльності в певній ситуації;
- стан ресурсів підприємства (зокрема капіталу, трудових ресурсів, інформації, технічного потенціалу, прав) та підприємницьких здібностей, при якому є можливість найефективнішого їх використання для стабільного функціонування та і динамічного науково-технічного та соціального розвитку, здатність запобігання або швидкого нівелювання різноманітних загроз;
- сукупність методів, які носять організаційно-правовий, режимно-охоронний, технічний, технологічний, економічний, фінансовий та інформаційно-аналітичний характер, які спрямовані на усунення потенційних загроз, створення умов для забезпечення ефективного функціонування підприємства відповідно до його цілей та завдань;
- стан соціально-технологічної системи підприємства, який дає можливість уникнення зовнішніх загроз та протистояння внутрішнім

чинникам дезорганізації за допомогою наявних ресурсів, дій менеджерів, а також структурної організації та зв'язків менеджменту.

Зміст цього поняття містить у собі систему засобів, що забезпечують конкурентоспроможність та економічну стабільність підприємства, а також сприяють підвищенню рівня добробуту робітників. Фактором, що впливає на економічну безпеку підприємства, можна визначити ступінь можливого ризику прийняття управлінських рішень. Незважаючи на різні визначення поняття економічної безпеки підприємства, вважаємо, що керівництво підприємства має забезпечити ефективне використання ресурсів щодо запобігання загрозам та досягнення цілей бізнесу. В умовах ринкової економіки економічна безпека підприємства залежить від економічної безпеки держави, регіону, оскільки спирається на їх наявний фінансовий, сировинний та виробничий потенціал, та на перспективи розвитку. Значний вплив справляє ступінь досконалості законодавчої бази, рівень оподаткування, доступ до світових ринків збуту, інвестиційна привабливість регіону та держави в цілому [49].

Формування сприятливого та передбачуваного правового поля для розвитку підприємства і реалізації права на підприємницьку діяльність є невід'ємною складовою економічної безпеки України, пріоритетною функцією органів державного управління в умовах ринкової економіки, реалізація якої необхідна для демократизації суспільства, забезпечення добробуту громадян, формування цивілізованого конкурентного середовища. Належний рівень економічної безпеки бізнесу є основою соціального та економічного розвитку країни, особливо в умовах прискорення процесів інтеграції України до міжнародних економічних організацій та глобалізації економіки.

1.2 Методичні підходи до оцінювання економічної безпеки підприємства

Основою забезпечення економічної безпеки підприємства є розробка ефективних заходів збільшення результативності роботи підприємства та ліквідація проблем зон у господарській та фінансовій діяльності підприємства. Для впровадження в життя цієї основи менеджмент підприємства використовує відповідний інструментарій діагностики економічної безпеки. Складність цієї процедури полягає у суб'єктивності отримання оцінок та врахуванні факторів внутрішньої та зовнішньої середовища підприємства, що підкреслює актуальність дослідження.

На даний момент сформувалося багато різних способів оцінки економічної безпеки, важливість та доцільність яких визначається кожним користувачем індивідуально.

Так, Т. Васильцев виділяє наступні методи, які можуть найбільше підходять до оцінки економічної безпеки: експертна оцінка, моніторинг соціально-економічних показників, аналіз та обробка сценаріїв, оптимізація, багатовимірний статистичний аналіз, теоретико-ігрові методи, теорія штучних нейронних мереж.

С. Міщенко пропонує дещо іншу ієрархію методів: екстраполяція (екстраполяція параметричних залежностей, екстраполяція минулих тенденцій); експертні методи (опитування, експертні комісії, складання аналітичних доповідних записок, «мозкова атака», «Дельфі»); структурно-аналітичні методи (моделювання, ієрархічна декомпозиція, морфологічний аналіз, матричний метод, мережевий аналіз, SWOT).

С. Довбня та Н. Гічова віддають перевагу комплексним методам оцінювання: методи комплексної оцінки загроз (інтегральна оцінка ризику, оцінка ефективності захисних заходів); методи комплексної оцінки економічного потенціалу підприємства (оцінка конкурентного статусу фірми, інтегральна оцінка дотримання інтересів компанії, SWOT-аналіз) [16].

О.І. Судакова та О.А. Кириченко здійснюють формування системи управління економічною безпекою підприємництва.

В аналізі економічної безпеки підприємства також пропонується рядом дослідників – М. Д. Білик, Г. І. Касаткін, Л. О. Лігоненко, використовувати багатомірні статистичні моделі для оцінки ризику банкрутства. Методи прогнозування банкрутства зводяться переважно до виявлення симптомів фінансової кризи підприємства, тому значно обмежують сутність досліджуваного поняття.

Отже, в практиці економічного аналізу існує потужний інструментарій, який дозволяє здійснити всебічний аналіз рівня економічної безпеки підприємства, хоча досліджувана категорія є складною. Використання кожного з цих методів та підходів потребує додаткової оцінки доцільності в поточних умовах господарювання підприємства, а отже і вимагає проведення подальших досліджень.

Щодо пропонованих авторами ієрархій методів оцінки економічної безпеки, то варто зазначити, що представлені методи, безумовно, мають переваги, але й існують певні недоліки, які можуть відобразитися на якості результатів розрахунків. Зокрема, метод експертних оцінок передбачає здійснювати прогнозування можливих загроз підприємства на основі висновків, зроблених експертами. Основними недоліками цього методу може бути недостатня кваліфікація фахівців і суб'єктивізм при прийнятті рішень. Крім того, можливий вплив одного фахівця на інших членів групи, якщо застосовується метод колективних експертних оцінок.

Метод аналізу і обробки сценаріїв призначений для прогнозування різних варіантів розвитку ситуації, метод оптимізації – для вибору варіанта, при якому досягається найбільш бажаний результат, теоретико-ігрові методи – для визначення варіантів розвитку підприємства у нестабільному зовнішньому середовищі.

Теорія штучних нейронних мереж, що базується на моделюванні нелінійних залежностей при розв'язанні задачі. Вважаємо, що цей метод є

складним для використання в діяльності сільськогосподарських підприємств на сучасному етапі їх розвитку. Основною умовою використання методу екстраполяції є відносно стабільний розвиток підприємства, адже висновки про значення прогнозних показників у майбутніх періодах робляться на основі вивчення їх динаміки у попередніх періодах. Даний метод є неактуальним для застосування, оскільки нинішня ситуація сільськогосподарських підприємств характеризується нестабільністю і суттєвим коливанням фінансових показників.

Методи прогнозування банкрутства зводяться переважно до виявлення симптомів фінансової кризи підприємства, тому значно обмежують сутність поняття «економічна безпека».

Група методів комплексної оцінки загроз передбачає оцінку ризиків підприємства і виявлення загроз, не пов'язуючи цей аналіз з встановленням рівня економічної безпеки підприємства. Для використання економічної безпеки підприємства в господарській системі необхідно вирішення наступних питань:

- 1) встановлення градації економічної безпеки;
- 2) встановлення методів оцінки стану і рівня економічної безпеки,
- 3) встановлення показників економічної безпеки підприємства,
- 4) встановлення способів забезпечення необхідного рівня безпеки.

Резюмуючи інформацію з використання різних методів оцінки, як специфічних для визначення економічної оцінки, так і загальних для економічної науки, зазначимо, що можливо виділити декілька підходів до оцінки:

- 1) Пороговий (індикаторний) підхід, який використовується в різних варіаціях і може давати або дві градації: небезпечно/безпечно, або більшу кількість градацій, наприклад, нормальний стан передкризовий, кризовий, критичне та інші. Суть даного підходу – визначаються загрози або способи захисту, по кожній загрозі визначаються показники та порогові значення.

Пороговий метод використовує критерій: якщо хоча б один показник не відповідає, то стан небезпечно;

2) Ресурсно-функціональний підхід – підхід визначення економічної ефективності. Сутність даного підходу – підприємство розробляє різні заходи щодо захисту від загроз і по кожному оцінює економічний результат. На основі цього підходу рівень економічної безпеки пропонується оцінювати на основі сукупного критерію шляхом зважування й підсумовування окремих функціональних критеріїв, які визначаються за допомогою порівняння можливої величини шкоди, яка може бути заподіяна підприємству (організації), та ефективності заходів щодо запобігання такої шкоди. Сукупний критерій економічної безпеки необхідно зіставити в попередньому і нинішньому році. Якщо його значення зростає, то рівень економічної безпеки поліпшується;

3) Комплексний підхід – на основі розрахунку інтегрального показника економічної безпеки;

4) Підхід на основі теорії економічних ризиків. Сутність – за різними загрозами розраховується збиток. Збиток порівнюється з величиною прибутку, доходу, майна.

Одним із способів визначення економічної безпеки підприємства – графічний за індикаторами. Згідно із цим методом використовують певні показники економічної діяльності підприємства, як індикатори його економічної безпеки. Такими показниками можуть виступати [6]:

а) індикатори виробництва:

– динаміка виробництва (зростання, спад, стабільний стан, темп зміни);

– реальний рівень завантаження виробничих потужностей;

– темп відновлення основних виробничих фондів (реновації);

– стабільність виробничого процесу (ритмічність, рівень завантаженості протягом певного часу);

– питома вага виробництва у ВВП (для особливо великих підприємств-монополістів);

– оцінка конкурентоспроможності продукції;

– вікова структура і технічний ресурс парку машин та обладнання;

б) фінансові індикатори:

– обсяг «портфеля» замовлень (загальний обсяг передбачуваних продажів);

– фактичний і необхідний обсяг інвестицій (для підтримки і розвитку наявного потенціалу);

– рівень інноваційної активності (обсяг інвестицій у нововведення);

– рівень рентабельності виробництва

– фондвіддача (капіталомісткість) виробництва;

– прострочена заборгованість (дебіторська і кредиторська);

– частка забезпеченості власними джерелами фінансування оборотних коштів, матеріалів, енергоносіїв для виробництва;

в) соціальні індикатори:

– рівень оплати праці щодо середнього показника по промисловості або економіці в цілому;

– рівень заборгованості по зарплаті;

– втрати робочого часу;

– структура кадрового потенціалу (вікова, кваліфікаційна).

Підібравши кілька ключових показників із даного спектру формують систему показників економічної діяльності підприємства, яку потім порівнюють із пороговим нормалізованим значенням показника. Для визначення економічної безпеки за індикаторами використовується графічний спосіб.

Найбільшого поширення в практиці отримав пороговий підхід оцінки економічної безпеки, через відносну простоту використання. Проблема його використання лише в тому, що при неточному визначенні значень

індикаторів неправильно буде визначено рівень економічної безпеки. Тому визначенню індикатору повинно приділятися значна увага.

Практичне застосування конкретного підходу до оцінювання економічної безпеки підприємства передбачає формування системи індикаторів. Комплексне дослідження здійснили С. Довбня та Н. Гічова, результатом якого стала система показників оцінки рівня економічної безпеки підприємства та «тримірна діагностика рівня економічної безпеки підприємства», що являє собою комплексний методичний підхід до визначення економічної стійкості підприємства залежно від трьох основних параметрів: поточної, тактичної і стратегічної економічної безпеки. Особливість даного підходу полягає у визначенні рівня економічної безпеки залежно від певного проміжку час у, відповідно до якого вона оцінюється. Доцільність такого підходу обумовлена еволюційним характером кризових явищ: навіть рівнозначні за своєю силою загрози (симптоми кризи) по-різному впливають на результати господарської діяльності підприємства й тому можуть призвести до його «загибелі» (банкрутства) в різні періоди часу. [16].

Поточна економічна безпека передбачає відсутність загроз, здатних призвести до припинення життєдіяльності (банкрутства) підприємства в поточному періоді. Діагностика поточної безпеки полягає у визначенні рівня платоспроможності підприємства шляхом інтегральної оцінки його фінансово-економічного стану. Дотримання необхідного рівня поточної безпеки (платоспроможності) є обов'язковою умовою функціонування підприємства. Для оцінки цієї складової запропоновано використовувати ряд фінансово-економічних показників, які характеризують:

- рівень фінансово незалежності підприємства;
- стан ліквідності його активів і можливості своєчасного виконання поточних фінансових зобов'язань;
- фінансово-економічні результати діяльності підприємства.

Тактична економічна безпека відображає здатність підприємства до відтворення у процесі реалізації ним господарської діяльності, що досягається при певному рівні ефективності використання ресурсів підприємства (основних засобів, матеріальних і трудових ресурсів). Ця складова економічної безпеки характеризує ефективність організації виробничо-господарської й комерційної діяльності підприємства, раціональність використання його економічного потенціалу. Суб'єкт господарської діяльності може певний час функціонувати при низькому рівні тактичної безпеки, однак недостатня ефективність виробничого процесу й високі комерційні ризики обов'язково призведуть до втрати фінансової стійкості і платоспроможності підприємства.

Стратегічна економічна безпека характеризує рівень економічного потенціалу підприємства, який обумовлює здатність підприємства до подальшого успішного функціонування та водночас є підтвердженням правильності обраного напрямку розвитку, відповідності результатів роботи підприємства основним макроекономічним тенденціям. До основних складових стратегічної безпеки підприємства доцільно віднести такі:

- ринкову, яка відображає конкурентоспроможність підприємства на галузевому ринку, відповідність його маркетингової стратегії основним ринковим тенденціям, можливості й перспективи реалізації продукції підприємством;

- соціальну, що характеризує інтелектуально-кадровий потенціал підприємства, який визначається кваліфікацією його співробітників і наявністю умов праці на підприємстві, що сприяють підвищенню трудових здібностей персоналу;

- інноваційно-технологічну, яка характеризує ступінь відповідності рівня технологічного розвитку підприємства науково-технологічному розвитку галузі, народного господарства або світової економіки;

– сировинну й енергетичну, що відображає забезпеченість підприємства сировинними й енергетичними ресурсами в обсязі, необхідному для здійснення виробничо-господарської діяльності;

– екологічну, яка характеризує здатність підприємства здійснювати виробничо-господарську діяльність відповідно до національних та світових екологічних норм.

Пропонована методика має розроблену шкалу оцінок рівня економічної безпеки та характеристик у стану підприємства залежно від інтегрального показника: надто низький, низький, нестійкий, задовільний та високий.

Ми погоджуємося, що запропонований тримірний підхід найкраще відбиває теоретичну сутність економічної безпеки підприємства як його здатності до ефективного функціонування сьогодні й успішного розвитку в майбутньому. Методика має обґрунтований інструмент оцінки окремих складових, а також визначення інтегрального показника економічної безпеки підприємства й розроблену оціночну шкалу його значень. «Тримірна діагностика економічної безпеки підприємства» має практичну користь і може використовуватися при аналізі рівня економічної стійкості вітчизняних підприємств, зокрема промислового сектору. Вважаємо, що ця методика може бути використана при оцінці рівня економічної безпеки підприємств сільського господарства, але за умови введення додаткових індикаторів, що враховують особливості цієї галузі.

Голович Н.М. у [12] запропонувала методику оцінки рівня економічної безпеки сільськогосподарських підприємств, але враховуючи внутрішню структуру галузі дана методика може бути використана як концептуальний підхід і вимагає адаптації до конкретного підприємства (рис.1.3).

Досліджуючи методичні підходи до оцінювання економічної безпеки сільськогосподарських підприємств встановлено, що відсутня сформована система показників-індикаторів її оцінювання, що відповідає та узгоджується з методиками оцінювання економічної безпеки держави, адже ми виявили взаємозв'язок між ними.

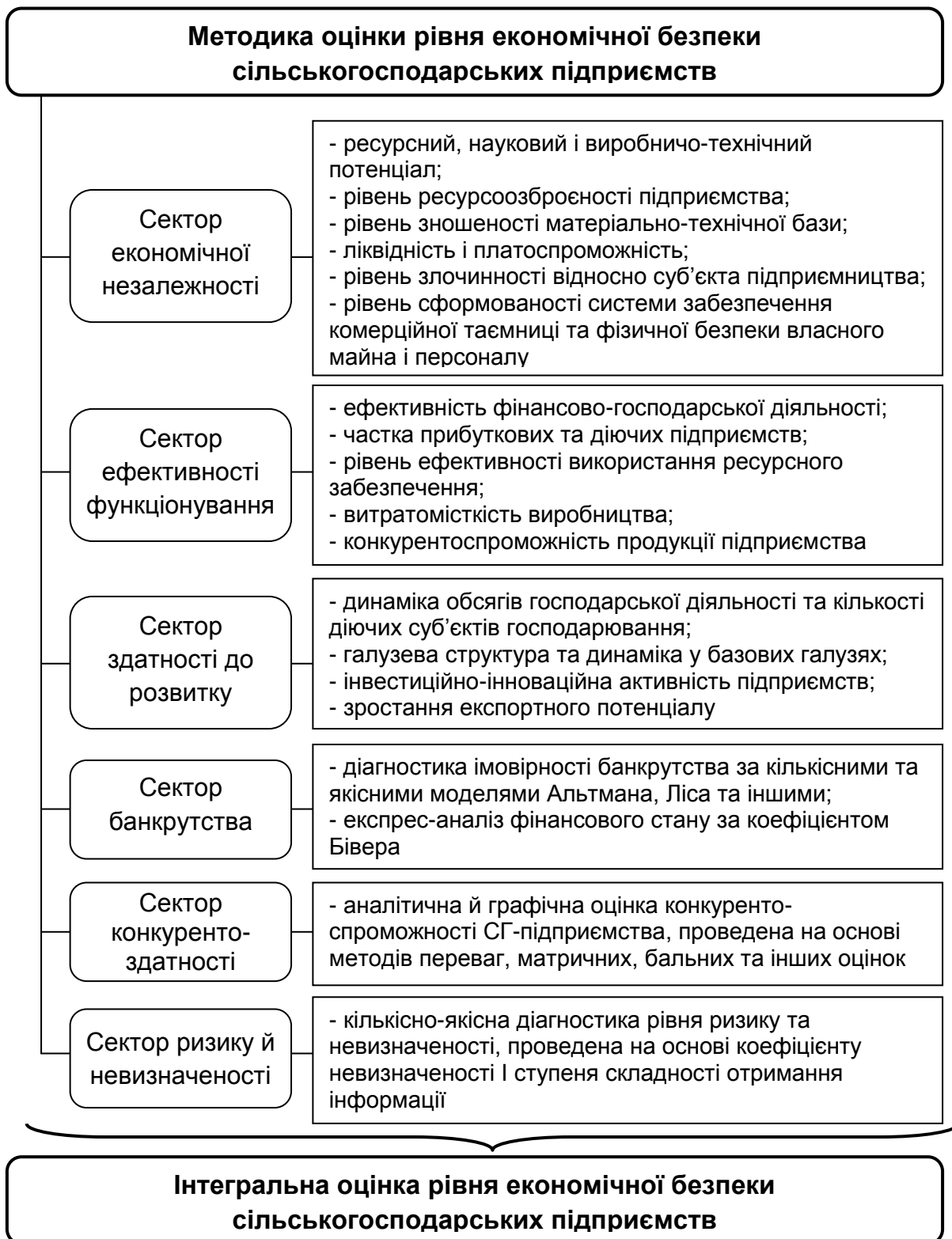

Рисунок 1.3 Методика оцінки рівня економічної безпеки сільськогосподарського підприємства

Джерело: складено автором за [12]

Підсумовуючи проведене дослідження методичних підходів до оцінювання економічної безпеки підприємства зауважимо, що у сучасній науковій літературі пропонується значна кількість різних моделей та методів: від загальнонаукових до авторських методик та пропозицій. Однак підходи до оцінки цього рівня, запропоновані науковцями, недосконалі через властиві їм певні недоліки, найвагомішим з яких є їх ретроспективний характер. Застосування перспективної оцінки економічної безпеки, заснованої на встановленні взаємозалежності міри реалізації цілей підприємства та загроз, дає можливість виявити інтенсивність впливу загроз на економічну безпеку підприємства та вчасно розробити комплекс заходів, спрямованих на протидію загрозам. Співставлення результатів перспективної та ретроспективної оцінки економічної безпеки підприємства повинно стати передумовою для визначення міри керованості такої безпеки, що є однією з перспектив подальших досліджень.

Висновки до розділу 1

Доведено, що від економічної безпеки окремого господарюючого суб'єкта агросфери залежить економічна безпека регіону та держави в цілому, однією зі складових якої виступає продовольча безпека, провідну роль у забезпеченні якої відведено агропромислового сектору економіки.

Встановлено, що питання економічної безпеки підприємств, регіону та держави є достатньо вивченими та розробленими науковцями. Залишається актуальним дослідження умов забезпечення та методичних підходів до оцінювання економічної безпеки окремих суб'єктів господарювання в різних галузях економіки країни, що зумовлено відмінною сукупністю та силою впливу факторів.

РОЗДІЛ 2 ЗАГАЛЬНА ОЦІНКА ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАТ «ПТАХОФАБРИКА ТЕРНОПІЛЬСЬКА»

2.1 Загальна характеристика діяльності ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська»

ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська», незважаючи на значний перелік видів діяльності, що визначені його статутом, зосередило свою діяльність на окремих з них. Отже, основні види діяльності із зазначенням найменування виду діяльності та коду за КВЕД:

- 1) 01.47 – розведення свійської птиці;
- 2) 10.11 – виробництво м'яса;
- 3) 01.11 – вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур.

Птахівнича галузь в Україні знаходиться на стадії зростання, а продукт, що виробляє ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» – яйце столове – життєвий цикл можна визначити як пік, оскільки за низького рівня доходів населення України цей продукт є важливим джерелом поживних речовин та елементів. Однак, конкурентна боротьба на ринку виробництва яєць вимагає шукати резерви зниження витрат на виробництво, згладжування сезонності та пошук нових ринків збуту.

Оцінюючи графічне зображення (рис.2.1) бачимо, що досліджувані грошові потоки демонструють висхідний тренд з незначними коливаннями, відповідно можемо визначити життєвий цикл ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» як піднесення (зростання), що характеризується поступальним нарощуванням обсягу реалізації та розширення ринків збуту.

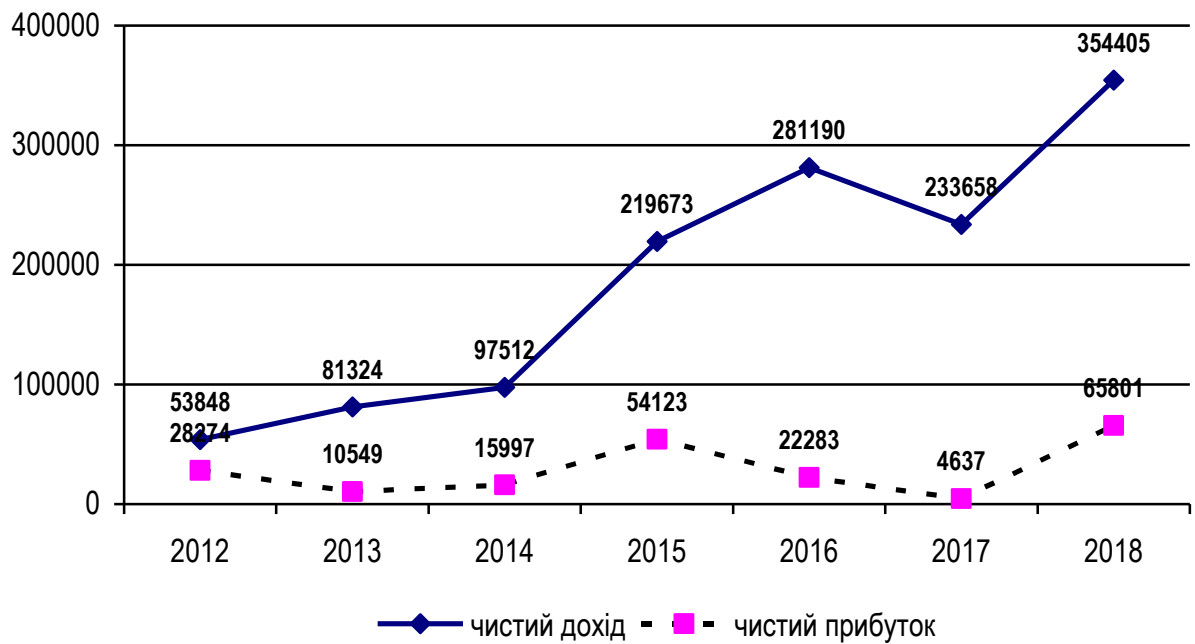

Рисунок 2.1 Динаміка чистого доходу та чистого прибутку ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2012-2018 рр., тис.грн

Джерело: складено на основі [64]

Важливим завданням на цьому етапі – це забезпечення синхронного грошового потоку від операційної діяльності. На стадії зростання виникає проблема фінансування стрімкого зростання підприємства, темпи якого мають перевищувати темпи зростання ринку, на якому воно працює. Зазначена проблема має два варіанти розв’язання: залучити нових учасників у капітал, а отже, і в процес ухвалення рішень, що означає для власника підвищення ризику втрати контролю над підприємством, або залучити довгострокові кредити, що в свою чергу породжує проблему погіршення структури капіталу через стрімке зростання частки позикового капіталу. Те чи інше рішення викличе зростання або фінансового грошового потоку, або інвестиційного.

З метою забезпечення комплексного підходу оцінки діяльності підприємства застосуємо метод «Золотого правила економіки підприємства», результати якого дозволяють виявити проблеми в роботі підприємства на

основі співставлення динаміки темпів росту чистого прибутку, доходу та активів (рис.2.2).

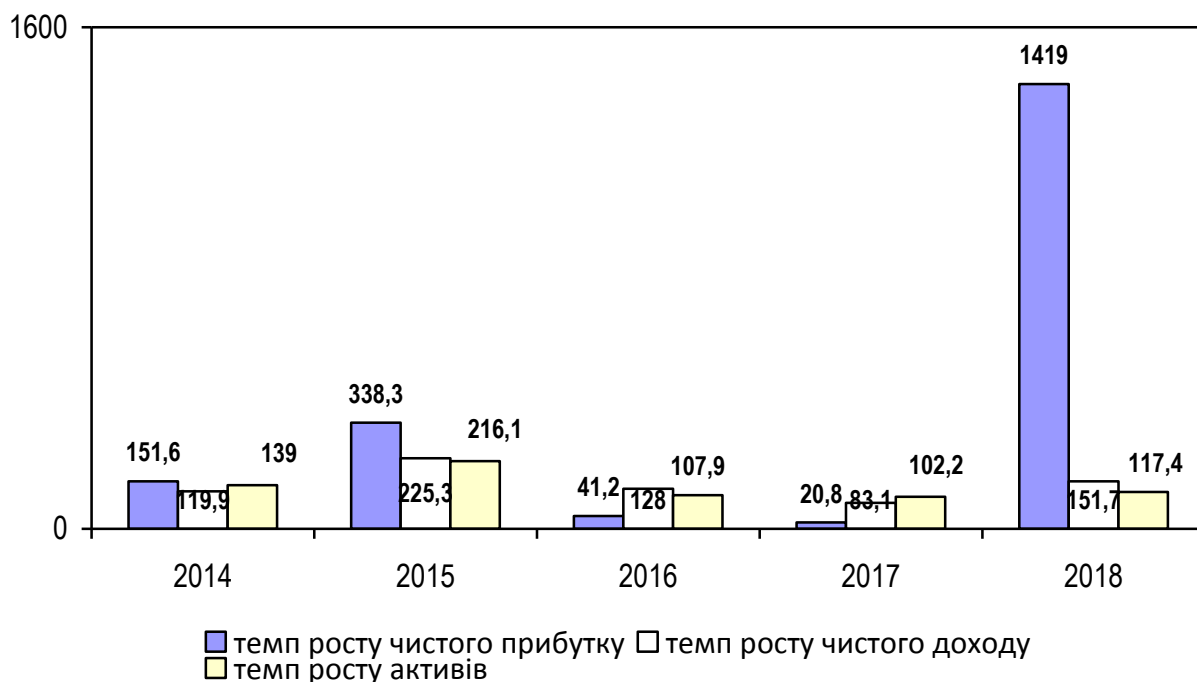

Рисунок 2.2 Динаміка темпів росту чистого прибутку, доходу та активів ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2014-2018 рр., %

Джерело: власні розрахунки на основі [64]

Отже, як свідчать аналітичні дані графічного зображення 2.2 «Золоте правило економіки підприємства» виконується тільки у 2015 р. та 2018 році, відповідно рівень ділової активності ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» є задовільним, а виявлена нестабільність матиме негативний вплив на рівень економічної безпеки підприємства.

В оцінці економічної безпеки важливий блок належить кадровому забезпеченню. Соціально-психологічна атмосфера в колективі, ступінь зацікавленості працівників у сукупній діяльності підприємства зумовлюють підвищення ефективності його діяльності.

Корпоративну культуру на ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» можна визначити як «Культура влади», тобто в організації передбачено ефективне використання і перерозподіл ресурсів керівництвом.

Основним фактором ефективності управління персоналом є економічна ефективність, яка передбачає отримання кращих результатів роботи персоналу за умов тих самих витрат (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Оцінка ефективності управління персоналом
на ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2014-2018 рр.

Показники	2014	2015	2016	2017	2018
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	72398	141697	228055	197645	284747
Чистий фінансовий результат: прибуток	15997	54123	22283	4637	65801
Адміністративні витрати	2385	3474	4434	4594	5826
Витрати на збут	6067	12804	23842	18752	25553
Всього витрат на управління	8452	16278	28276	23346	31379
Витрати на оплату праці	5668	8788	14438	14662	23516
Відрахування на соціальні заходи	2023	3175	3113	3180	5072
Середньорічна чисельність працюючих, осіб	198	202	230	213	223
Середньомісячна заробітна плата, грн.	2385,52	3625,41	5231,16	5736,31	8787,74
Питома вага витрат на управлінських працівників у загальній собівартості продукції, %	11,67	11,49	12,40	11,81	11,02
Продуктивність праці, тис.грн/ос.	365,6	701,5	991,5	927,9	1276,9

Оцінюючи аналітично-розрахункові дані таблиці 2.1 можемо стверджувати, що ефективність персоналу на ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2014-2018 рр. має тенденцію до зростання, що знаходить своє відображення у відповідних показниках.

Відмічаємо наявну тенденцію до зростання продуктивності праці на ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2014-2018 рр., зокрема за аналізований період виробіток продукції зріс у 3,5 рази і у 2018 році склав 1276,9 тис.грн на особу, що заслуговує на позитивну оцінку. Одночасно із

зростанням продуктивності праці на підприємстві відбувається зростання середньої заробітної плати, що виступає матеріальним заохоченням для працівників ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська». Так, середній розмір місячної заробітної плати працівника у 2018 році становив 8787,74 грн., що на 3051,44 грн. або 53% більше ніж у 2017 році, а загальне зростання в порівнянні з 2014 роком склало 3,68 рази. Темпи росту матеріальної винагороди є вищими аніж темп росту продуктивності праці, відповідно можемо говорити про матеріальне заохочення працівників.

Як позитивне явище охарактеризуємо доволі стабільну питому вагу витрат на управлінських працівників у загальній собівартості продукції ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська», яка впродовж аналізованого періоду перебувала в межах 11,02-12,40%, крім того у 2018 році було досягнуто найнижчого значення у розмірі 11,02%.

Підсумовуючи зазначимо, підвищення ефективності управління персоналом передбачає оптимальне поєднання прагнень працівників та апарату управління підприємством, який сьогодні повинен формуватися з максимальним урахуванням людських цінностей, європейських тенденцій та вимог ринку.

2.2 Оцінювання фінансової складової економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська»

Фінансова складова економічної безпеки підприємства передбачає аналіз джерел фінансування, який розпочнемо із дослідження темпів росту фінансових ресурсів ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська», що дозволить виявити тенденції, які необхідно для вироблення висновків (рис.2.3).

Графічне зображення 2.3 дозволяє здійснити оцінку динаміки загального розміру фінансових ресурсів, що залучені підприємством для здійснення фінансово-господарської діяльності.

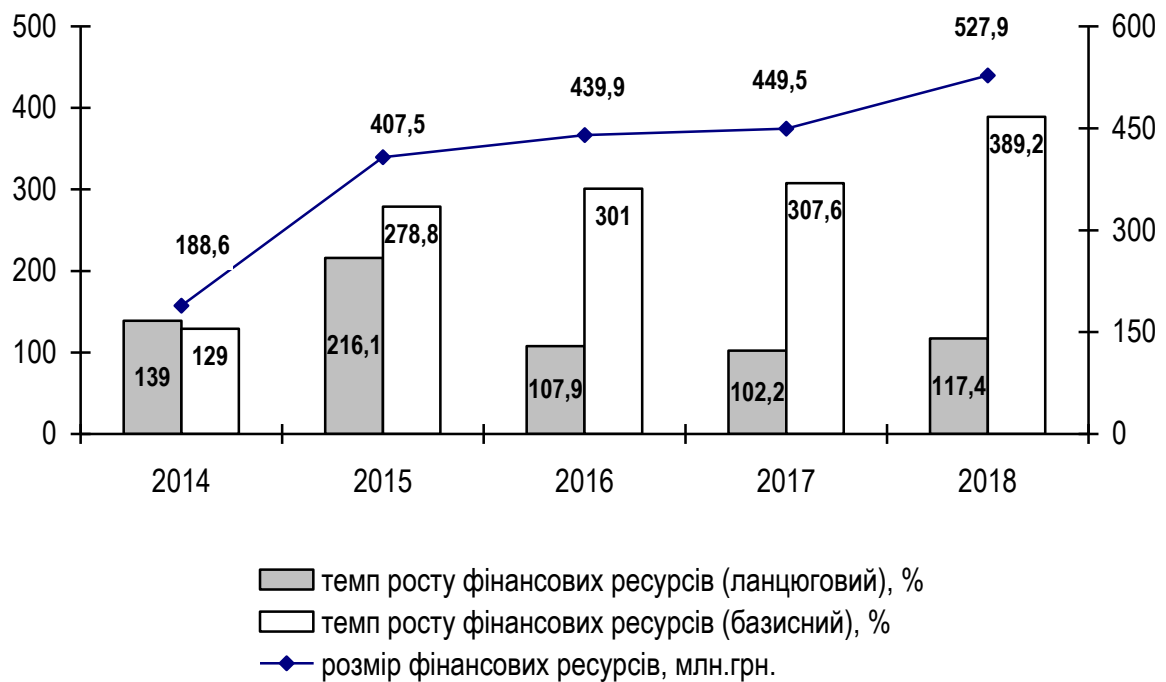

Рисунок 2.3 Динаміка абсолютного розміру та темпів росту фінансових ресурсів ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2014-2018 рр.

Джерело: власні розрахунки на основі [64]

Крива розміру фінансових ресурсів ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» дозволяє стверджувати про наявність тенденції, яка знаходить своє відображення у їх зростанні.

Так, якщо на кінець 2014 року фінансові ресурси підприємства становили 188,6 млн.грн., та на кінець 2018 року вони зросли до 527,9 млн.грн. На основі розрахованих базисних (де базисним визначено 2014 рік) та ланцюгових темпів росту фінансових ресурсів бачимо, що за аналізований період (5 років) фінансові ресурси зросли на 339,3 млн.грн. або на 179,9 %, тобто збільшилися у 1,8 рази.

Ріст фінансових ресурсів ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» був нерівномірний, а саме у 2015 рік їх зростання склало 216,1%, що в абсолютному значенні становило 218,9 млн.грн, порівняно з 2014 роком. А впродовж 2015-2018 рр. темпи зростання фінансових ресурсів уповільнилися.

Зростання фінансових ресурсів традиційно визначається як позитивна тенденція розвитку підприємства і може свідчити про нарощування обсягів виробництва, збільшення ринків збуту продукції та ділової активності загалом однак існують ситуації, коли має місце зворотна ситуація: зростання фінансових ресурсів відбувається за рахунок нагромадження боргів і як наслідок, посилення фінансової залежності від зовнішніх джерел фінансування та погіршення фінансового стану підприємства. Отже, наступним етапом оцінювання фінансової складової економічної безпеки підприємства є дослідження джерел фінансових ресурсів та їх структури.

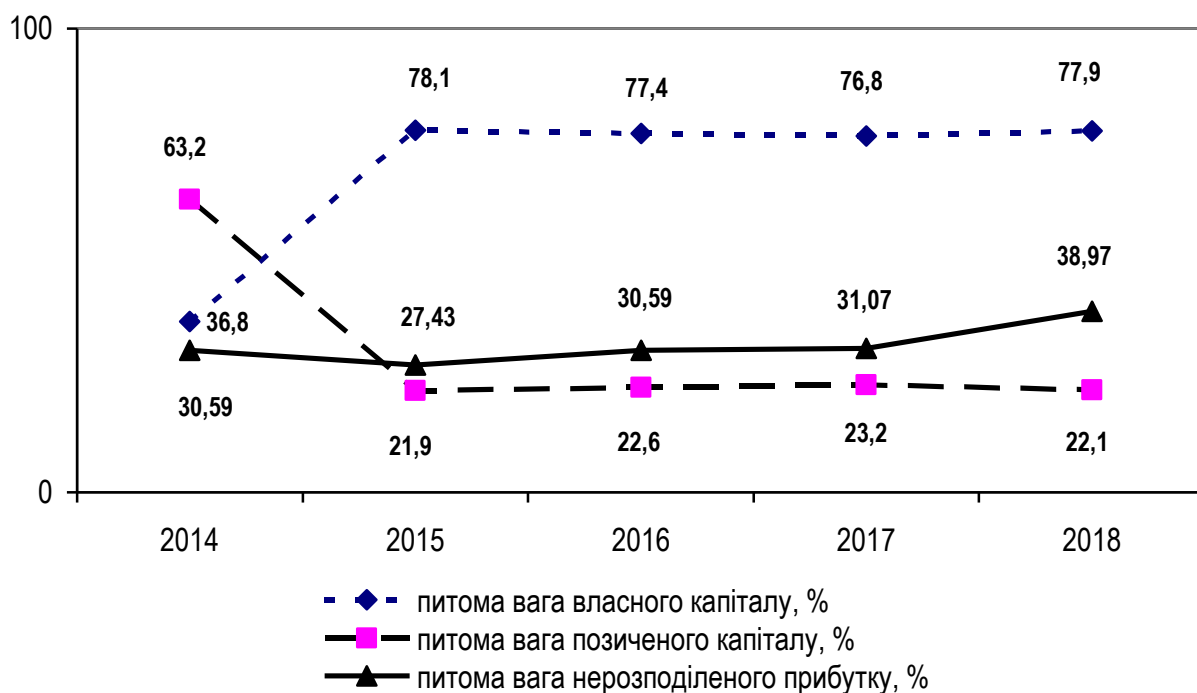

Рисунок 2.4 Динаміка питомих ваг складових фінансових ресурсів ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2014-2018 рр.,%

Джерело: власні розрахунки на основі [64]

Графічне зображення 2.4 дозволяє стверджувати, що зростання фінансових ресурсів ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2014-2018 рр. супроводжувалося зниженням залежності від зовнішніх джерел фінансування. Якщо на кінець 2014 року 63,2% фінансових ресурсів

підприємства було залучено з позичених джерел, то на кінець 2018 року – лише 22,1%, тобто відбувається зміцнення фінансового стану підприємства, що заслуговує на позитивну оцінку. Співставляючи з попередньо зробленими висновками можна стверджувати, що із зростанням абсолютних розмірів фінансових ресурсів ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2014-2018 рр. відбувалося нарощування фінансової незалежності підприємства.

Про довгострокову перспективу розвитку бізнесу його власниками свідчить висока питома вага нерозподіленого прибутку у структурі фінансових ресурсів. Відповідно до класифікації нерозподілений прибуток є внутрішнім джерелом фінансових ресурсів підприємства, а головною умовою його отримання є прибуткове функціонування. Так, на кінець 2018 року питома вага нерозподіленого прибутку становила 38,97% фінансових ресурсів, а це на 8,38 відсоткових пункти або 1,27 разів більше, порівняно з відповідним показником на кінець 2014 року.

Здійснено оцінювання розмірів та структури фінансових ресурсів та їх складових ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2018 році (табл.2.2).

Аналітичні дані табл.2.2 вказують, що зростання капіталу ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2018 році відбулося за рахунок власних джерел та зменшення боргових зобов'язань.

Впродовж 2018 року власний капітал ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» зріс на 65801 тис.грн або 19,06%, що свідчить про нарощування рівня самофінансування підприємства і подальші перспективи розвитку бізнесу.

Про достатньо високу фінансову незалежність підприємства свідчить значна питома вага власного капіталу у джерелах фінансування. Якщо на початок 2018 року частка власного капіталу ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» становила – 76,79%, то на кінець 2018 року – 77,85%.

Оцінка динаміки розміру та складу фінансових ресурсів ПрАТ
«Птахофабрика Тернопільська» у 2018 році, тис. грн.

Пасив	На початок з 2018 року		На кінець 2018 року		Відхилення		
	тис.грн	%	тис.грн	%	тис.грн	%	в.п.
I. Власний капітал							
Зареєстрований капітал	1689	0,38	1689	0,32	0	100,00	-0,06
Капітал у дооцінках	194729	43,32	194219	36,79	-510	99,74	-6,53
Додатковий капітал	9824	2,19	9824	1,86	0	100,00	-0,32
Резервний капітал	206	0,05	206	0,04	0	100,00	-0,01
Нерозподілений прибуток	139636	31,07	205693	38,97	66057	147,31	7,90
Всього власного капіталу	345166	76,79	410967	77,85	65801	119,06	1,06
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення							
Довгострокові кредити банків	0	0	25615	4,85	25615	-	4,85
Всього довгострокових зобов'язань	0	0	25615	4,85	25615	-	4,85
III. Поточні зобов'язання							
Короткострокові кредити банків	55463	12,34	44643	8,46	-10820	80,49	-3,88
Поточна кредиторська заборгованість:							
за товари, роботи, послуги	20892	4,65	10490	1,99	-10402	50,21	-2,66
за розрахунками з оплати праці	667	0,15	18	0,00	-649	2,70	-0,14
за одержаними авансами	471	0,10	1479	0,28	1008	314,01	0,18
Інші поточні зобов'язання	26817	5,97	34672	6,57	7855	129,29	0,60
Всього поточних зобов'язань	104310	23,21	91302	17,30	-13008	87,53	-5,91
Всього фінансових ресурсів	449476	100	527884	100	78408	117,44	0,00

Про подальші наміри розвивати бізнес акціонерами ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» вказує висока частка нерозподіленого прибутку, яка склала 31,07% та 38,97% джерел фінансування відповідно на початок і на кінець 2018 року. Отже, діяльність ПрАТ «Птахофабрика

Тернопільська» є прибутковою, а наявність прибутку виступає важливим фактором забезпечення економічної безпеки акціонерного товариства.

ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2018 році було залучено довгостроковий кредит у розмірі 25615 тис.грн, що в структурі джерел фінансування склало 4,85%.

Про позитивну ділову репутацію ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» свідчить короткостроковий кредит, абсолютний розмір якого у 2018 році зменшився на 10820 тис.грн або на 19,51%. На кінець 2018 року загальний розмір короткострокових фінансових ресурсів у формі банківського кредиту становив 44643 тис.грн, що у структурі джерел фінансування склало 8,46%, а це на 3,88 в.п. менше ніж на початок 2018 року.

Як позитивне відзначаємо незначні розміри заборгованості підприємства перед його контрагентами, про що свідчать незначні розміри поточної кредиторської заборгованості, яка за аналізований період зменшилася на 10402 тис.грн або 49,79%, а в структурі джерел фінансування ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» склала 1,99% на кінець 2018 року.

Про високий рівень соціальної відповідальності перед працівниками свідчить скорочення розміру заборгованості з оплати праці на 649 тис.грн або 97,3%.

Підсумовуючи зазначимо, що наявна структура джерел фінансування ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2018 році характеризується достатньо високим рівнем фінансової незалежності від зовнішніх джерел фінансування, що може негативно позначитися на рівні рентабельності власного капіталу та матиме неоднозначний вплив на рівень економічної безпеки підприємства, який необхідно дослідити у подальшому.

Важливим показником ефективності використання капіталу є показники рентабельності (рис.2.5).

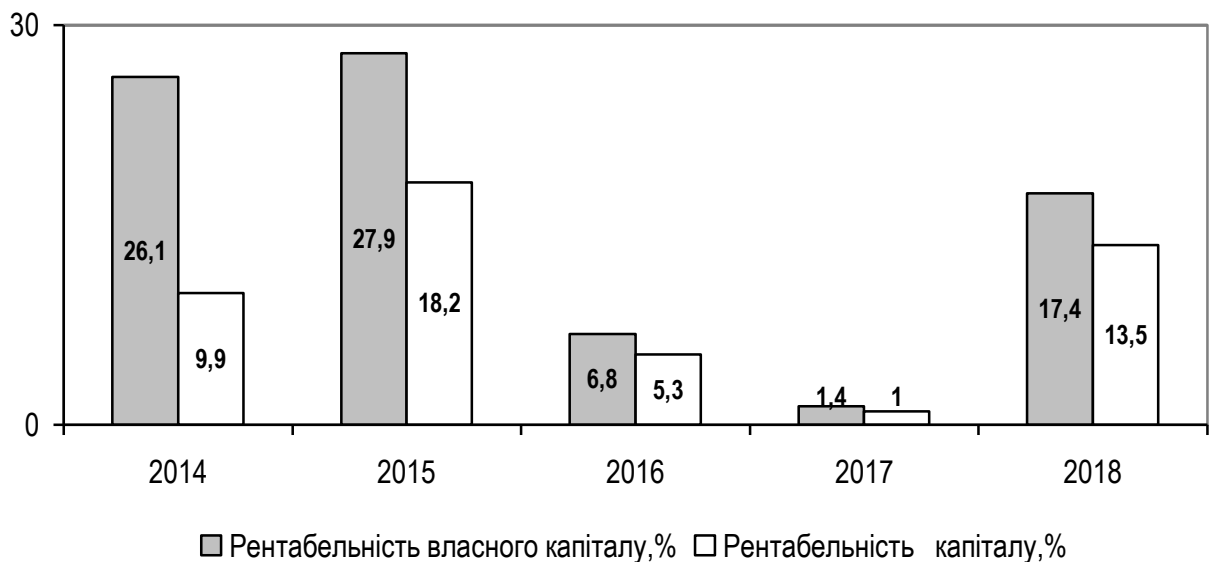

Рисунок 2.5 Динаміка показників рентабельності капіталу ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2014-2018 рр., %

Джерело: власні розрахунки на основі [64]

У 2017 році ефективність діяльності ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» була найнижчою, про свідчить значення рентабельності капіталу підприємства, яке склало 1%, тобто використання 1 грн. капіталу інвестованого у активи ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» принесли 1 копійок прибутку, а в 2014-2015 роках 9,9 коп. та 5,3 коп. відповідно. У 2018 році відбулися позитивні зміни і підприємству вдалося відновити високі рівні прибутковості і рентабельність капіталу становила 13,5%, хоча не вдалося досягти рівня 2014-2015 років. Така ситуація вимагає встановлення причин зниження прибутковості капіталу та виявлення факторів, що мали позитивний вплив на зростання прибутковості.

Оскільки підприємство характеризується високим рівнем незалежності від зовнішніх джерел фінансування рівень рентабельності власного капіталу також знаходиться на низькому рівні. У 2016 році акціонери на 1 гривню вкладено в підприємство отримали 6,8 грн прибутку, який при виплаті дивідендів підлягає оподаткуванню, що на 21,2 та 19,3 копійок менше ніж у 2015 та 2014 роках.

Найнижче значення рентабельності власного капіталу ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у розмірі 1,4% отримано у 2017 році, вважаємо, що основною причиною стало нарощування питомої ваги власних джерел фінансування у структурі капіталу. Незважаючи на це, у 2018 році рентабельність власного капіталу зросла на 16 в.п. і склала 17,4%, що оцінюємо позитивно.

Одним з важливих показників економічної безпеки з блоку показників ефективності використання капіталу є оборотність капіталу. Позитивні явища щодо динаміки розміру фінансових ресурсів та їх структури ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» не засвідчують ефективності їхнього використання, тому здійснимо оцінку показників оборотності капіталу, в тому числі (рис.2.6).

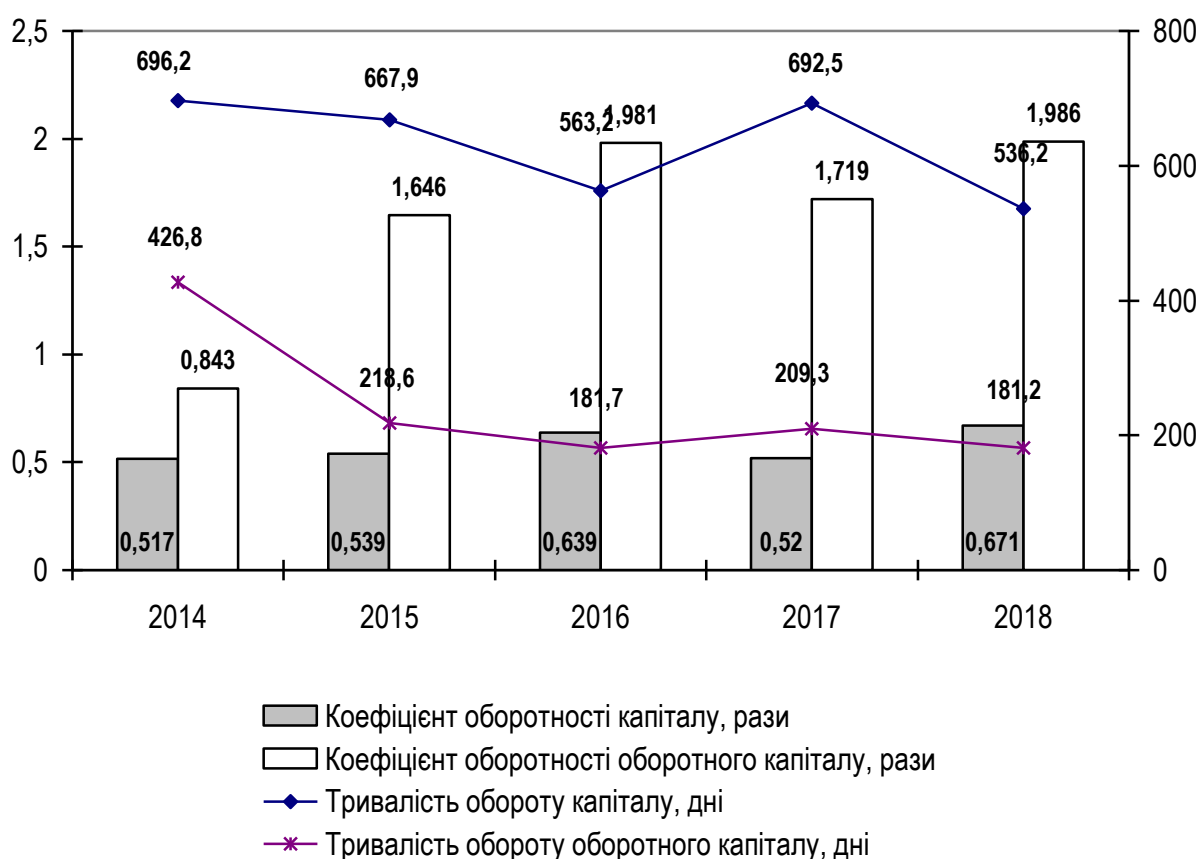

Рисунок 2.6 Динаміка показників ефективності використання капіталу ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2014-2018 рр.

Джерело: власні розрахунки на основі [64]

Впродовж 2014-2018 років ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» використовувала капітал неефективно, про що свідчить значення коефіцієнту оборотності активів менше 1, тобто капітал підприємства не здійснив повного обороту в аналізованому періоді. Так, у 2014 році капітал підприємства здійснив 51,7% обороту, що на 15,4 відсоткових пункти менше, ніж у 2018 році. Відповідно тривалість обороту капіталу у звітному періоді склала 536,2 дні, що на 159,9 днів менше аніж у 2014 році. Відзначаємо, що такі значення показників вказують на неефективне використання фінансових ресурсів.

Відмічаємо тенденцію зростання оборотності оборотного капіталу, що оцінюємо позитивно. У 2018 році оборотний капітал ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» досягнув максимального значення за період 2014-2018 рр, а саме здійснив 1,986 обертів, що на 1,143 обороти більше ніж у 2014 р.

Тривалість обороту оборотного капіталу у 2018 році становила 181,2 дні, що на 245,5 днів менше ніж у 2014 році. Незважаючи на позитивну динаміку значення показників оборотності знаходяться на незадовільному рівні.

Підсумовуючи проведений аналіз джерел фінансування та ефективності їхнього використання ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2014-2018 рр. бачимо, що власники підприємства нарощують рівень фінансової незалежності від зовнішніх джерел фінансування і досягають при цьому достатньо високого рівня рентабельності власного капіталу. З позиції забезпечення економічної безпеки розрахункові показники використання фінансових ресурсів знаходяться на достатньому рівні.

Однак враховуючи галузеву приналежність, особливості технологічного процесу коефіцієнти оборотності знаходяться на незадовільному рівні, відповідно актуальним є пошук резервів прискорення оборотності капіталу, що у майбутньому забезпечить зростання прибутковості бізнесу і разом з тим підвищення економічної безпеки підприємства.

Як свідчить аналіз економічної літератури на практиці для оцінки фінансової стійкості підприємства використовується система відносних показників. Разом з тим, вважаємо, що важливим індикатором фінансової стійкості підприємства є показник власного оборотного капіталу, динаміка якого для ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» представлена на рис.2.7.

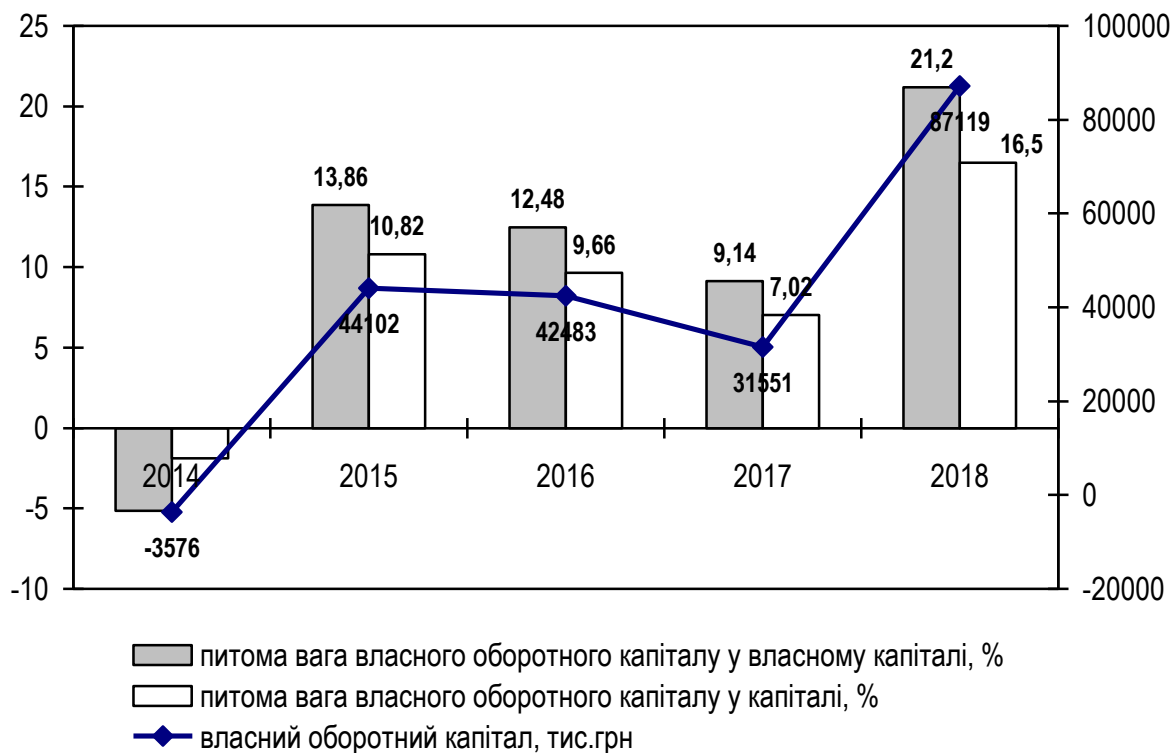

Рисунок 2.7 Динаміка показника власного оборотного капіталу та його питомих ваг у власному капіталі і капіталі ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2014-2018 рр.

Джерело: власні розрахунки на основі [64]

Оцінюючи динаміку власного оборотного капіталу ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2014-2018 рр. відмічаємо, що на кінець 2014 року підприємство перебувало у стані економічної небезпеки, на що вказує від’ємне значення власного оборотного капіталу, а саме -3576 тис.грн. Це означає, що ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» використовувало

поточні зобов'язання (довгострокові зобов'язання відсутні) для фінансування необоротних активів, що є неприпустимим.

У 2015-2018 рр ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» вийшло із зони економічної небезпеки (кризи), про що свідчить позитивна динаміка показника власного оборотного капіталу. Зокрема, на кінець 2018 року його розмір склав 87119 тис.грн, що на 90695 тис.грн та 55568 тис.грн більше ніж у 2014 та 2017 роках відповідно. Треба зазначити, що зростання власного оборотного капіталу у 2018 році було забезпечено отриманим довгостроковим банківським кредитом у розмірі 25615 тис.грн, що заслуговує на позитивну оцінку і свідчить про високий рівень ділової репутації підприємства.

У 2018 році досягнуто найвищої питомої ваги власного оборотного капіталу у власному капіталі та у капіталі ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» – 21,% та 16,5% відповідно, що свідчить про достатньо високу мобільність власного капіталу та захист бізнесу. За винятком 2014 р найнижчі показники власного оборотного капіталу зафіксовано у 2017 році.

Оскільки на основі показника власного оборотного капіталу не можливу здійснити всебічну оцінку фінансової стійкості підприємства, відповідно перейдемо до розрахунків відносних показників у динаміці (табл.2.3).

На основі розрахункових даних таблиці 2.3 відзначаємо позитивну динаміку значень показників фінансової стійкості ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2014-2018 роках.

Коефіцієнт фінансової незалежності вважається одним з найважливіших показників фінансової стійкості підприємства. Значення цього показника у 2015-2018 роках перевищувало рекомендоване ($>0,5$), а на кінець 2018 року склало 0,779, тобто 77,9% джерел фінансування було залучено з власних джерел, що характеризує його високий рівень незалежності від зовнішніх джерел фінансування.

Оцінка динаміки відносних показників фінансової стійкості підприємства
ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2014-2018 роках

Показники	2014	2015	2016	2017	2018
Коефіцієнт фінансової незалежності	0,368	0,781	0,774	0,768	0,779
Коефіцієнт фінансової залежності	0,632	0,219	0,226	0,232	0,221
Коефіцієнт фінансового ризику	1,717	0,281	0,292	0,302	0,284
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	-0,052	0,139	0,125	0,091	0,212
Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами	-0,031	0,331	0,299	0,232	0,488
Коефіцієнт покриття запасів	-0,178	1,219	2,167	0,956	2,861

Коефіцієнт фінансового ризику характеризує величину залученого капіталу в розрахунку на 1 гривню власного капіталу. У 2014 році значення цього показника становило 1,717, що свідчить про високий рівень ризику вкладання капіталу у ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська». Впродовж 2015-2018 років рівень фінансового ризику підприємства знизився, про що свідчить значення коефіцієнта фінансового ризику. У 2016 році ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» на 1 гривню власного капіталу залучало 0,221 гривні позиченого, що на 0,011 грн. менше, ніж у 2017 році. Треба відмітити, що зниження фінансового ризику є пріоритетом у забезпеченні економічної безпеки підприємства.

Узагальнюючі значення показників фінансової стійкості, що характеризують ступінь незалежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування, можна стверджувати, що незалежність ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» від зовнішніх джерел фінансування перебуває на високому рівні, відповідно рівень економічної безпеки матиме позитивну динаміку у фінансовій складовій.

Наступні коефіцієнти фінансової стійкості характеризують ефективність використання власного капіталу за напрямками його інвестування в необоротні та оборотні активи.

Сукупність цих показників ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2014 році мають від'ємне значення, оскільки у цьому періоді підприємство не володіло власним оборотним капіталом. У 2015-2018 роках стан справ ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» покращився, що знайшло своє відображення у наявності власного оборотного капіталу, тобто підприємство мало змогу частково фінансувати свої запаси та затрати з власних джерел.

Оцінюючи значення коефіцієнту маневреності власного капіталу ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2015-2017 роках відзначаємо їх низькі значення, а саме 0,139; 0,125 та 0,091 відповідно, тобто 13,9%; 12,5% та 9,1% власного капіталу перебувало у мобільній формі. Підвищення ефективності власного капіталу ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» досягло за рахунок залучення довгострокових джерел фінансування на фінансування необоротних активів, тим самим відбулося вивільнення власного капіталу та підвищення його оборотності. Завдяки впровадженим заходам відбулося зростання коефіцієнту маневреності власного капіталу ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2018 році до 0,212.

За рахунок власного оборотного капіталу ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2015-2018 роках фінансувало свої оборотні активи на 33,1% та 48,8% відповідно. Як негативне, треба відмітити зниження значень коефіцієнта маневреності робочого капіталу ПАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2015-2016 роках.

Коефіцієнт покриття запасів ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2018 році знаходився на високому рівні, а саме 2,861, тобто запаси підприємства повністю профінансовано за рахунок власних джерел, що свідчить про високий рівень фінансової стійкості підприємства, а отже і його економічної безпеки.

Підсумовуючи, відзначаємо, що ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2014-2018 роках характеризується різними рівнями фінансової стійкості, а фінансовий стан підприємства у звітному періоді оцінюємо як стійкий.

Одним з напрямків оцінювання фінансової складової економічної безпеки підприємства є дослідження його платоспроможності, яке здійснимо на основі складання платіжного балансу ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська».

У таблицях 2.4-2.5 представлено результати групування активів ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2017-2018 рр за ступенем їхньої ліквідності, а зобов'язань – за термінами їхнього погашення.

Таблиця 2.4

Групування активів балансу підприємства ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» за їх ліквідністю у 2017-2018 роках

Групи активів	2017 рік	2018 рік	Відхилення	
			Абсолютне, тис. грн.	Відносне, %
Найліквідніші активи	2288	24537	22249	972,4
Швидко ліквідні активи	25398	36881	11483	45,2
Повільно ліквідні активи	35657	31713	-3944	-11,1
Важко ліквідні активи	313615	349463	35848	11,4

Як бачимо з таблиці 2.4 найліквідніші активи підприємства впродовж аналізованого періоду демонстрували позитивну динаміку зростання. Їх загальний розмір у 2018 році склав 24537 тис. грн., що на 22249 тис. грн. або 972,4% більше, ніж у 2017 році.

Швидколіквідні активи зросли на 11483 тис. грн. або 45,2% порівняно з 2017 роком, таке зростання активів має позитивно позначитися на збалансованості платіжного балансу.

Повільноліквідні активи зменшились у 2018 році на 3944 тис. грн. або 11,1% порівняно з 2017 роком. Важколіквідні активи за абсолютним розміром є найбільшими, а зростання цих активів становило 35848 тис.грн. або 11,4%.

Групування зобов'язань балансу підприємства ПрАТ «Птахофабрика
Тернопільська» за їх терміновістю у 2017-2018 роках

Групи пасивів	2017 рік	2018 рік	Відхилення	
			Абсолютне, тис. грн.	Відносне, %
Термінові (негайні) пасиви	48847	46659	-2188	-4,48
Короткострокові пасиви	55463	44643	-10820	-19,51
Довгострокові пасиви	0	25615	25615	-
Постійні (стійкі) пасиви	345166	410967	65801	358,61

Як видно з таблиці 2.5, найбільший абсолютний розмір у 2017-2018 роках становили постійні пасиви. Їхній розмір впродовж 2018 року зріс у 3,58 разів, що свідчить про стійку фінансову основу ведення бізнесу. У 2018 році абсолютне зростання постійних пасивів склало 65801 тис. грн.

Як позитивне, відмічаємо появу довгострокових пасивів у розмірі 25615 тис.грн., що дозволить вивільнити власні кошти для спрямування їх в оборотний капітал

Негайні пасиви підприємства демонструють тенденцію зниження, тобто скорочується розмір боргів, що потребують негайного виконання. На кінець 2018 року розмір таких пасивів склав 46659 тис. грн., що 4,48% менше, ніж у 2017 році.

Зменшення короткострокових пасивів відбулося за рахунок погашення короткострокових кредитів банків, отже підприємство володіє високою діловою репутацією.

Платіжний баланс ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2017-2018 роках для виявлення платіжного надлишку або нестачі фінансування ресурсів підприємства представлено у таблиці 2.6.

Розрахункові дані таблиці 2.6 засвідчують, що впродовж 2017-2018 років ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» відчувало нестачу готівкових коштів для виконання зобов'язань за негайними пасивами, однак розмір цієї

нестачі має тенденцію до зниження. На кінець 2018 року розмір нестачі становив 22122 тис. грн., що 24437 тис. грн. менше, ніж у 2017 році.

Таблиця 2.6

Платіжний баланс

ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2017-2018 роках

Надлишок (нестача)	2017 рік	2018 рік	Відхилення	
			Абсолютне, тис. грн.	Відносне, %
A1-П1	-46559	-22122	24437	-52,49
A2-П2	-30065	-7762	22303	-74,18
A3-П3	35657	6098	-29559	-82,9
П4-А4	31551	61504	29953	94,935

У разі дострокового розірвання договору за короткостроковими кредитами підприємство у 2018 році відчуло б нестачу коштів для його погашення у розмірі 7762 тис. грн., але розмір цієї нестачі ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» скоротило на 22303 тис.грн. або 74,18% порівняно з 2017 р.

Третя умова платіжного балансу виконувалася як у 2017 р., так і в 2018 р., але у зв'язку із залученням довгострокових кредитів надлишок коштів скоротився на 29559 тис.грн.

Впродовж 2017-2018 років зафіксовано платіжний надлишок за четвертою умовою платіжного балансу ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у розмірі 31551 тис. грн. та 61504 тис. грн. відповідно.

Отже, у 2018 році виявлено порушення платіжного балансу ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська», але підприємство володіє достатнім розміром власних коштів для його підтримання в ліквідному стані та забезпеченості збалансованості грошових потоків, що підтверджує попередньо зроблені висновки щодо рівня економічної безпеки досліджуваного підприємства.

З метою оцінки платоспроможності ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2014-2018 роках проведемо розрахунок показників ліквідності у динаміці. Отримані результати представлено на рисунку 2.8.

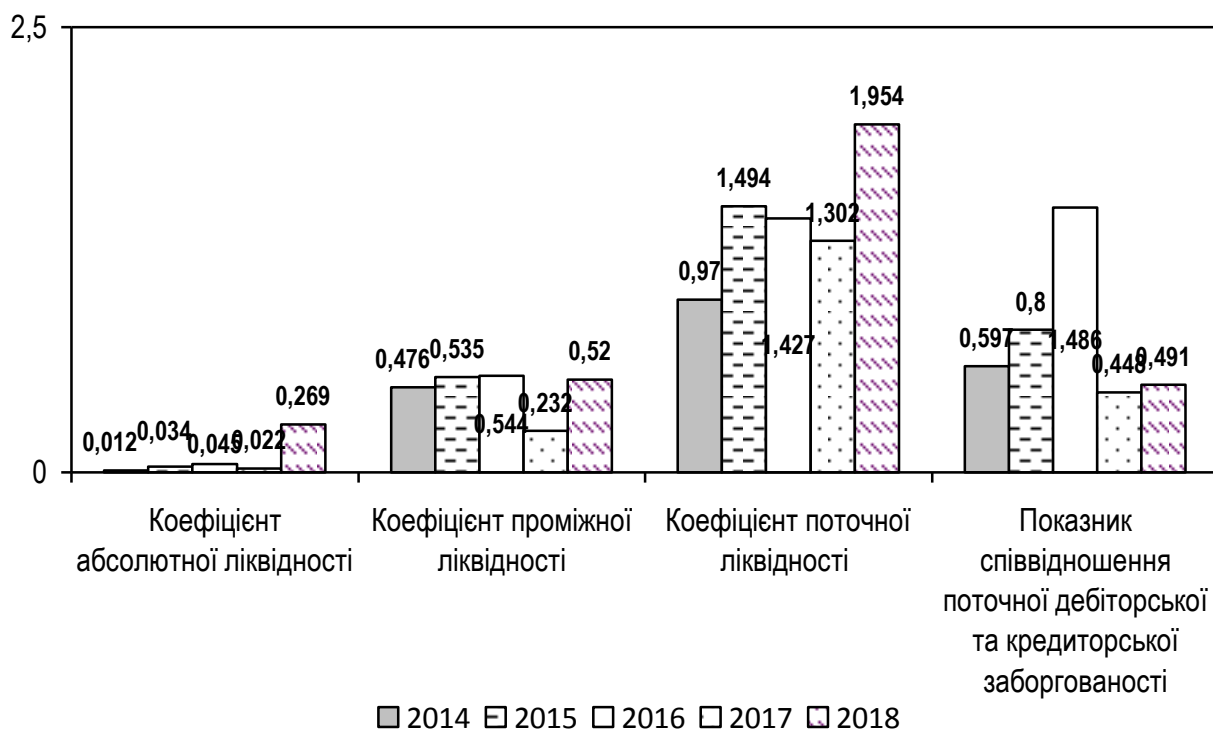

Рисунок 2.8 Динаміка показників платоспроможності(ліквідності) ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2014-2018 рр.

Джерело: власні розрахунки на основі [64]

Рівень платоспроможності ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2014-2018 роках підтверджується низькими значеннями коефіцієнта абсолютної ліквідності, які не досягли теоретично обґрунтованих значень, хоча й демонструють тенденцію зростання. На кінець 2018 року підприємство могло погасити лише 26,9% зобов'язань негайно, це найвище значення показника за аналізований період і вважається достатнім для забезпечення належного рівня платоспроможності.

Коефіцієнт проміжної ліквідності засвідчує потенційну здатність підприємства погасити свої поточні зобов'язання за умови отримання від дебіторів всієї суми короткострокової заборгованості.

Тоді б ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» мало змогу погасити 52% поточних зобов'язань підприємства. Впродовж аналізованого періоду значення цього показника не досягло рекомендованого значення у 0,7-0,8.

Коефіцієнт поточної ліквідності характеризує загальну здатність підприємства розрахуватись зі своїми боргами. Якщо у 2014 році підприємству не вистачило б коштів, виручених від продажу оборотних активів, для погашення боргів (коефіцієнт покриття 0,97), то у 2015-2018 роках ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» було здатне погасити свої зобов'язання, про що свідчить показник покриття. У 2018 році його значення відповідно склало 1,954.

Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей показує розмір залучених або вилучених коштів з обороту підприємства, при досягненні значення цього показника 1 забезпечується збалансованість грошових потоків. Наявні розрахункові значення цього показника ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2014-2018 рр засвідчують, що підприємство використовує кошти своїх партнерів для фінансування бізнесу. За своєю суттю це безкоштовні фінансові ресурси, однак при недотриманні термінів погашення до боржника можуть бути застосовані штрафні санкції.

Підсумовуючи здійснений аналіз платоспроможності ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2014-2018 рр зазначимо, що підприємство підтримує на достатньо високому рівні ці характеристики фінансового стану, що матиме позитивний вплив на рівень його економічної безпеки.

Важливим напрямком дослідження економічної безпеки у фінансовому блоці є оцінювання ймовірності банкрутства підприємства. Серед існуючих моделей обрано дискримінантну модель О. Терещенка, яка має значні переваги над традиційними вітчизняними методиками.

У таблиці 2.7 представлено вихідні розрахункові показники моделі банкрутства О. Терещенка, а на рисунку 2.9 – значення показника Z.

Показники дискримінантної моделі О. Терещенка для ПрАТ
«Птахофабрика Тернопільська» у 2014-2018 роках

Показники	2014	2015	2016	2017	2018
x1 – відношення грошових надходжень до зобов'язань	0,818	2,460	2,829	2,240	3,882
x2 – відношення валюти балансу до зобов'язань	1,582	4,564	4,426	4,309	5,782
x3 – відношення чистого прибутку до середньорічної суми активів	0,099	0,182	0,053	0,010	0,135
x4 – відношення прибутку до виручки;	0,164	0,246	0,079	0,020	0,186
x5 – відношення виробничих запасів до виручки	0,202	0,151	0,068	0,129	0,075
x6 – відношення виручки до основного капіталу	0,517	0,539	0,639	0,520	0,671

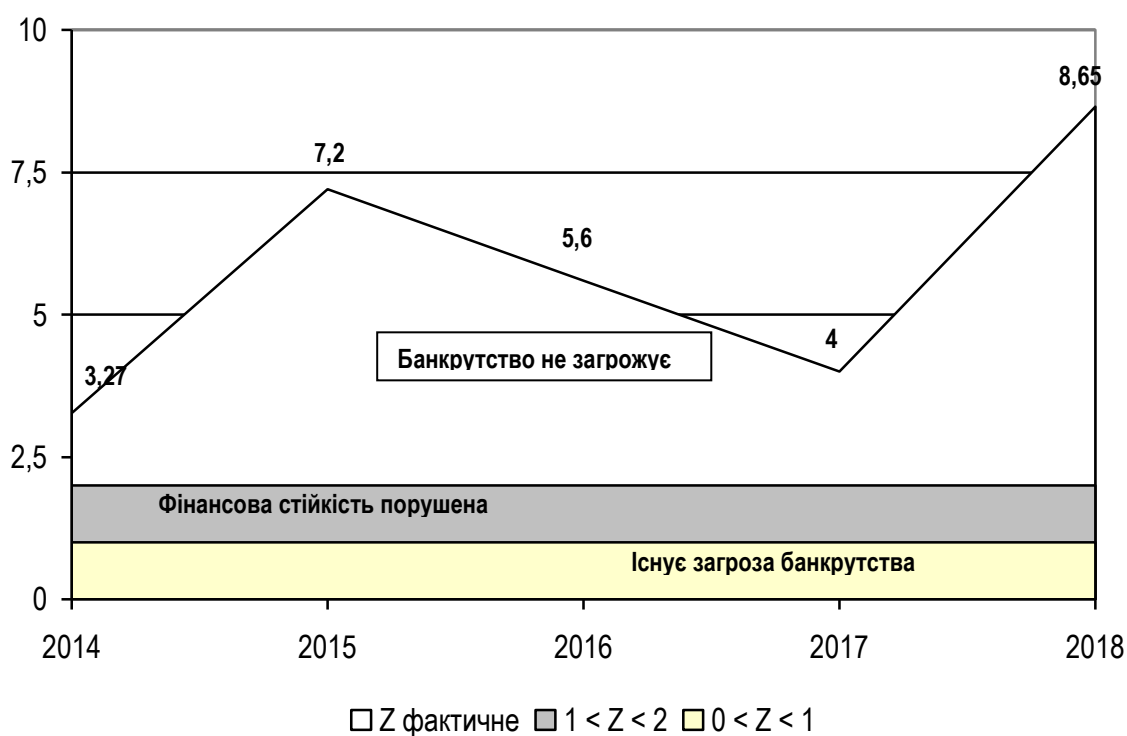

Рисунок 2.9 Динаміка Z-показника ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2014-2018 рр.

Джерело: власні розрахунки на основі [64]

Як видно з динаміки Z-показника ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2014-2018 рр. перебувало у безпечній зоні і банкрутство йому не загрожує. З матриці оцінок фінансової стійкості та фінансового потенціалу за розрахованою моделлю О. Терещенка визначено, що діяльність підприємства є прибутковою, а фінансове становище є стабільним. Узагальнюючи попередньо зроблені висновки щодо фінансової складової ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» за аналізований період можемо стверджувати, що менеджмент підприємства реалізував фінансовий потенціал ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» на достатньо високому рівні і тим самим забезпечив формування внутрішніх резервів економічної безпеки підприємства.

2.3 Оцінювання виробничої та матеріальної складової економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська»

Незважаючи на позитивні висновки щодо фінансової складової економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» виявлено низькі темпи оборотності капіталу підприємства, що робить доцільним аналіз структури активів та ефективності їхнього використання як виробничої та матеріальної складової економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська».

Попереднім етапом оцінювання є дослідження структури активів (рис.2.10).

Графічне зображення 2.10 відображає зміни у політиці підприємства щодо авансування капіталу в необоротні та оборотні активи. Відзначаємо, що динаміка структури активів ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2014-2018 рр. є доволі динамічною.

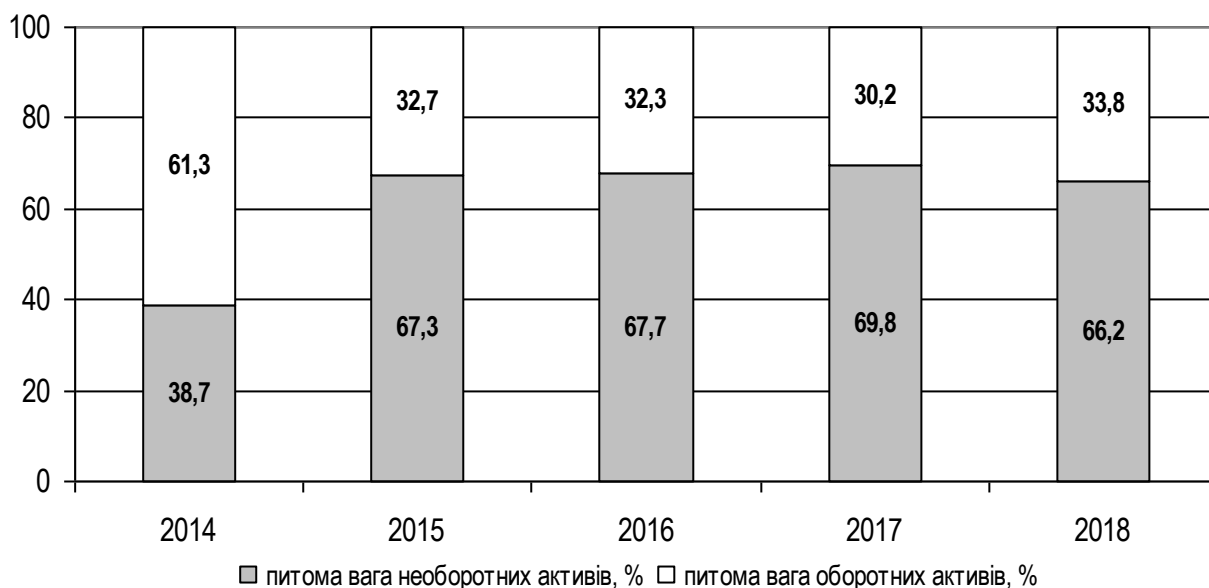

Рисунок 2.10 Динаміка структури активів ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2014-2018 рр.

Джерело: власні розрахунки на основі [64]

Так, на кінець 2014 року зафіксовано найнижчу питому вагу необоротних активів, а саме 38,7%, то у наступні періоди 2015-2018 рр. відбувається поступове його зростання, що заслуговує на позитивну оцінку, оскільки свідчить про нарощування виробничого потенціалу. На кінець 2018 року питома вага фінансових ресурсів, авансованих у необоротні активи становила 66,2%, тобто значна частка фінансових ресурсів знаходиться в активах, що обертаються повільніше і, відповідно, самі по собі не генерують прибуток.

При оцінці напрямів використання фінансових ресурсів важливу роль відіграє якість активів, у які вони спрямовані, оскільки це визначає ефективність їхнього використання. Проаналізуємо основні показники майнового стану ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2014-2018 рр. у динаміці (рис.2.11).

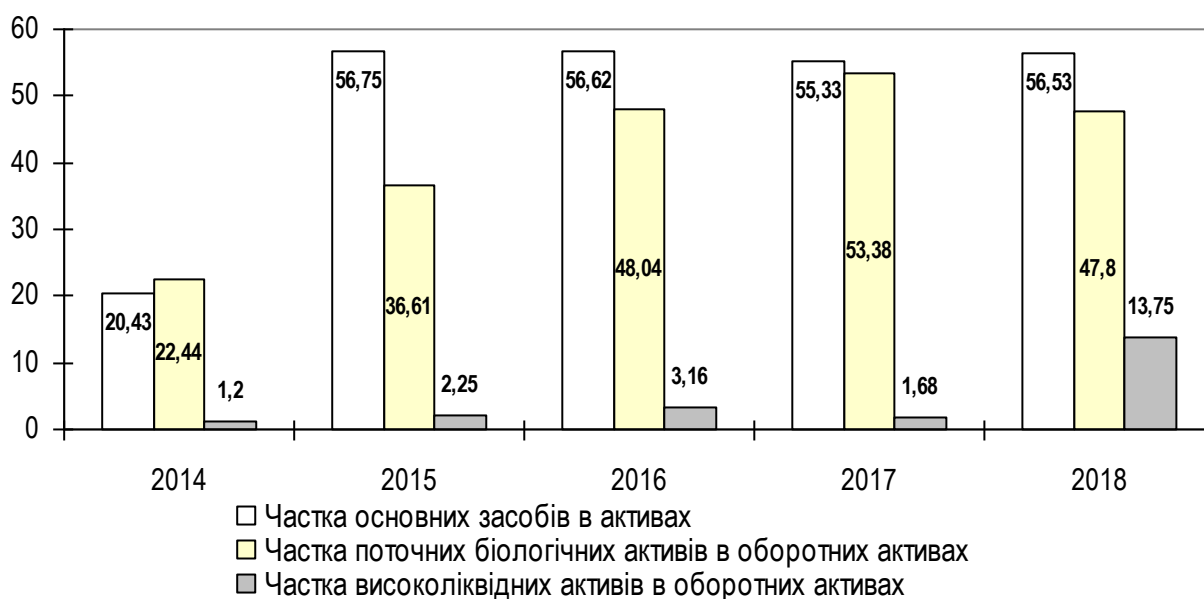

Рисунок 2.11 Динаміка основних показників, що характеризують якість активів ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» за 2014-2018 роках

Джерело: власні розрахунки на основі [64]

Графічне зображення 2.11 характеризує майновий стан ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» як забезпечене підприємство. В першу чергу необхідно відзначити високу питому вагу основних засобів в структурі активів підприємства. На кінець 2018 року частка основних засобів зростає майже у 2,5 рази порівняно з відповідним значенням 2014 року та склала 56,53% активів підприємства, що оцінюємо позитивно, оскільки матеріалізовані активи дозволяють уникнути впливу інфляційних процесів, однак їм притаманний моральний знос, який в умовах розвитку науково-технічного прогресу має істотний вплив. Важливим показником якості основних засобів є рівень їхньої придатності і лише тоді можна робити висновок про рівень виробничого потенціалу.

Про нарощування виробничого потенціалу свідчить зростання частки поточних біологічних активів підприємства, тобто поголів'я птиці, яке безпосередньо виробляє продукцію – яйця. Якщо на кінець 2014 року їх питома вага в активах ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» склала 22,44%,

то на кінець 2018 року – 47,8%. Незважаючи на низькі показники фінансової складової економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2017 році частка поточних біологічних активів у оборотних активах була найвищою за аналізований період, а саме 53,38%.

Як позитивне відзначаємо зростання питомої ваги найліквіднішої форми активів – грошових коштів та їх еквівалентів, що матиме вплив на рівень платіжної дисципліни ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська». Так, на кінець 2018 року питома вага цього виду активів становила 13,75%, що на 12,55 відсоткових пунктів більше ніж на кінець 2014 року.

Динаміка показників, що характеризують якість матеріального стану ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» представлена на рисунку 2.12.

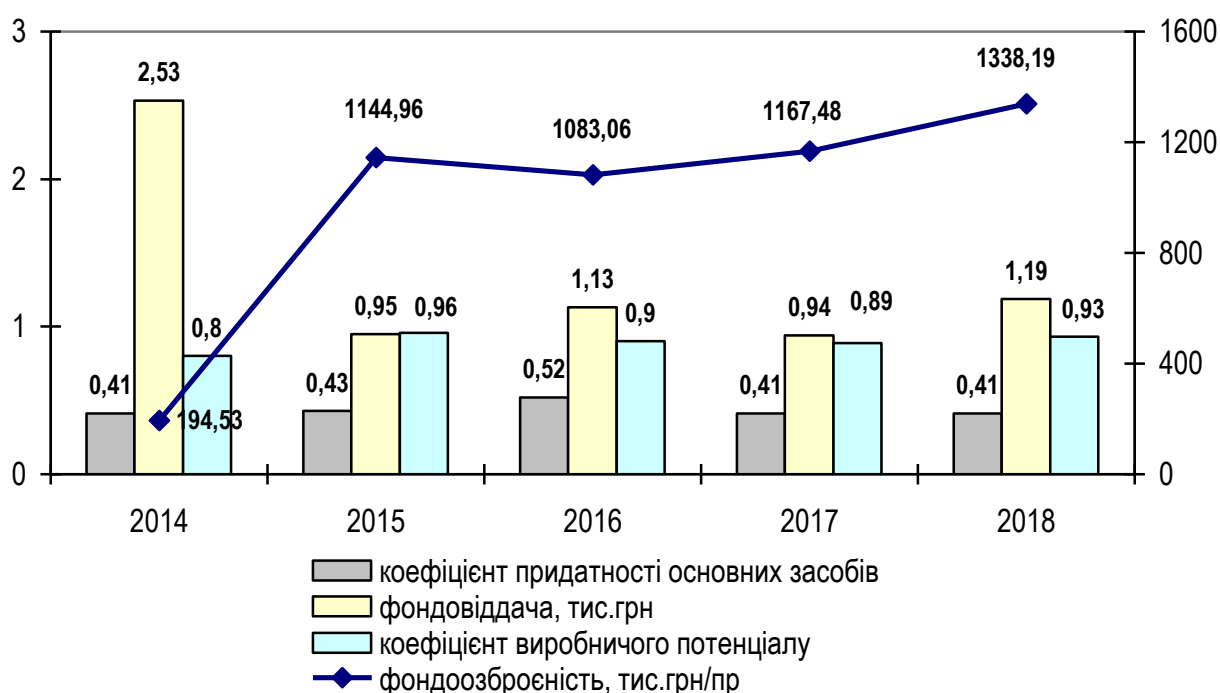

Рисунок 2.12 Динаміка основних показників, що характеризують якість активів ПАТ «Птахофабрика Тернопільська» за 2014-2018 роках

Джерело: власні розрахунки на основі [64]

Як бачимо з рис.2.12 показник оснащеності праці на ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» виробничими основними фондами має тенденцію зростання, що заслуговує на позитивну оцінку. Зокрема, на 1

працівника ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2018 році припадало 1338,19 тис.грн основних засобів, що на 1143,66 тис.грн або в 6,9 разів більше ніж у 2014 році.

Оцінюючи фондоозброєність ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» треба зауважити, що її зростання було досягнуто за рахунок здійсненої дооцінки у 2015 році у розмірі 194729 тис.грн, що практично нівелює зростання цього показника. Обґрунтуванням здійсненої дооцінки основних засобів є девальвація національної валюти та високі темпи інфляції у 2015 році.

Динаміка показника фондівдачі характеризується помірними коливаннями та вкрай низькими значеннями. Так, у 2018 році фондівдача склала 1,19 тис.грн, тобто 1 грн інвестована у основні засоби забезпечила генерування 1,19 грн чистого доходу. Такі низькі значення фондівдачі для підприємств харчової галузі є неприйнятними, що негативно позначиться на рівні економічної безпеки підприємства. Найвищого рівня фондівдачі було досягнуто ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2014 році, а саме 2,53 тис.грн, що на 1,34 тис.грн або в понад 2 рази більше ніж у 2018 році. відповідно, керівництву підприємства слід приділити належну увагу обліку основних засобів, здійснити їхню інвентаризацію і у разі виявлення зайвих (непотрібних) основних засобів повести їх продаж. Вважаємо, що доцільно відображати основні засоби з врахуванням їхньої ринкової вартості.

Оцінюючи якість основних засобів ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2014-2018 рр на основі коефіцієнту їхньої придатності зазначимо, що проведена дооцінка основних засобів не дозволила підвищити рівень їхньої придатності, а очевидно навпаки приховала її зниження. Зрозуміло, що робити однозначні висновки на основі розглянутих показників є помилковим і потребує більш поглибленого аналізу складу та структури основних засобів ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська».

Оцінюючи значення коефіцієнту виробничого потенціалу врахуємо застереження, що були попередньо зроблені. Найбільш інформативним буде

значення цього показника ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» 2014 році, яке склало 0,8 і показує, що підприємство володіє достатньо високим виробничим потенціалом. Вважаємо, що основу показника виробничого потенціалу становить сільськогосподарська птиця, яка є біологічним активом, що в процесі біологічних перетворень здатна давати сільськогосподарську продукцію та/або додаткові біологічні активи, а також приносити в інший спосіб економічні вигоди. Треба зазначити, що птахівництво є найбільш скороспілою галуззю тваринництва, яка при порівняно незначних затратах праці й кормів дає за короткий час високоякісну продукцію (доросла птиця, молодняк птиці, інкубаційні та харчові яйця, продукти забою та переробки, пух, пір'я тощо), тому розглядаючи у комплексі оборотність активів та фондівіддачу бачимо, що ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» має низькі значення цих показників, а це матиме негативний вплив на рівень економічної безпеки підприємства в цілому.

Отже, майновий стан підприємства ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2014-2018 роках характеризується незадовільним рівнем виробничого потенціалу, низькою придатністю основних засобів та їхньою фондівіддачею.

Узагальнюючи вироблені висновки за результатами оцінювання кадрової, фінансової, виробничої та матеріальної складових економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» приходимо до висновку, що з метою забезпечення економічної безпеки досліджуваного підприємства є доцільним розробка власної методики її оцінювання, оскільки наявна система показників є перевантаженою їхньою кількістю, а вони в свою чергу взаємопов'язані, що може призвести до отримання недостовірних даних.

Висновки до розділу 2

Здійснено оцінювання з використанням індикаторного методичного підходу економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» за її кадрово-інтелектуальною, фінансовою, виробничою та майновою складовими.

Виявлено, що кадрово-інтелектуальна складова економічної безпеки характеризується позитивною динамікою, що проявляється у зростанні продуктивності праці та середньої заробітної плати працівників.

Встановлено, що у забезпеченні фінансової складової економічної безпеки підприємства провідна роль належить фінансовій стійкості, індикатори якої демонструють нарощення рівня фінансової незалежності від зовнішніх джерел фінансування і досягають при цьому достатньо високого рівня рентабельності власного капіталу.

Індикатори виробничої та майнової складових економічної безпеки досліджуваного підприємства характеризуються позитивною динамікою, зокрема зростанням рівня фондоозброєності та фондівіддачі основних засобів, їхньою високою питомою вагою в структурі активів.

РОЗДІЛ 3 МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРАТ «ПТАХОФАБРИКА ТЕРНОПІЛЬСЬКА» ТА ЙОГО ОБҐРУНТУВАННЯ

3.1 Формування механізму забезпечення економічної безпеки підприємства

На сьогоднішній день в сучасних умовах господарювання, коли економічні зміни відбуваються постійно, забезпечення ефективного розвитку промислових підприємств на ринку можливе лише за умови формування їх стійких конкурентних переваг, які сприятимуть досягненню та підтриманню певного рівня їх конкурентоспроможності, що виступає в якості вирішального чинника, пов'язаного з процесом забезпечення їх економічної безпеки. Досягнення успішного розвитку та подальшого функціонування підприємств визначається наявністю надійної та якісної організації системи їх економічної безпеки, оскільки це обумовлено високим рівнем конкуренції, необхідністю постійної адаптації системи управління підприємствами до динамічних змін ринкового середовища, необхідністю запобігання негативному впливу комплексу зовнішніх і внутрішніх загроз.

Зміст і сутність механізму забезпечення економічної безпеки підприємства є достатньо вивченою та розробленою. Однак аналіз літературних джерел засвідчив, що дослідники ототожнюють поняття «механізм забезпечення економічної безпеки підприємства» та «механізм управління економічної безпеки підприємства», а також визначають, що «механізм забезпечення економічної безпеки підприємства» є похідним від економічного механізму. Отже, в подальшому під «механізмом забезпечення економічної безпеки підприємства» будемо розуміти: єдину систему форм, методів та важелів впливу на господарську, фінансову та інші види діяльності підприємства, що спрямовані на формування достатнього для досягнення стратегічних, тактичних та оперативних цілей підприємства рівня

економічної безпеки, а раціональне використання їх різних комбінацій сприяє стабільному та невразливому до дії зовнішніх та внутрішніх загроз функціонуванню.

До основних особливостей механізму забезпечення економічної безпеки сучасних підприємств відносяться: багаторівневність, що включає стратегічний, тактичний та оперативний рівні; спрямованість на досягнення стратегічних цілей підприємства; в основі лежить принцип забезпеченості ресурсами, необхідними для реалізації механізму. Як правило, пропонується здійснювати поділ роботи механізму забезпечення економічної безпеки підприємства з виділенням етапів його реалізації.

Формування механізму забезпечення економічної безпеки підприємства передуює нагромадження та оцінювання інформаційної бази даних про оточення підприємства, яке доцільно поділяти на зовнішнє та внутрішнє середовище.

Наступним етапом є безпосередній аналіз інформаційних джерел з використанням власних сил або залучення експертів зі сторони та визначення рівня економічної безпеки підприємства. Типовою проблемою реалізації цього етапу є вибір методичного підходу оцінювання, що відповідав би наявній інформації.

На заключному етапі відбувається оцінювання впливу кожного заходу на складову економічної безпеки, піддаються аналізу отримані результати і виробляються узагальнюючі висновки щодо якості забезпечення економічної безпеки на підприємстві.

Досягнення формування ефективного механізму забезпечення економічної безпеки підприємства ґрунтується на наявних внутрішніх зв'язках структурних підрозділів підприємства, яким делеговано приймати управлінські рішення.

Процес формування економічного механізму представлено на рисунку 3.1.

Рисунок 3.1. Процес формування механізму забезпечення економічної безпеки [60]

Джерело: складено автором за [33]

У другому розділі дипломної роботи здійснено аналіз внутрішнього середовища, збір і обробку первинної інформації та оцінювання компонент економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська», а у четвертому розділі аналіз зовнішнього середовища, відповідно враховуючи отримані результати важливим етапом розробки є моделювання процесу оцінювання рівня економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська».

Вважаємо, що моделювання процесу оцінювання рівня економічної безпеки має місти такі етапи:

- 1) формування множини індикаторів;
- 2) визначення характеристичних (оптимальних, порогових та граничних) значень індикаторів;
- 3) нормалізація індикаторів;
- 4) визначення вагових коефіцієнтів;
- 5) розрахунок інтегрального індексу.

При формуванні множини показників для інтегральної оцінки економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» обираємо систему збалансованих фінансових показників, які характеризують найбільш істотні аспекти діяльності підприємства, а також відображають ступінь досягнення ним стратегічних цілей. Крім того, важливим є використання наявної і доступної інформації, що знаходиться у вільному доступі менеджменту підприємства. Тому при побудові множини індикаторів економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» враховуватимемо такі принципи та вимоги:

- 1) повноти – включення додаткового показника не буде впливати на кінцеве значення результуючого індикатора, однак зворотна процедура призведе до отримання недостовірних даних;
- 2) мінімізації – до системи індикаторів необхідно ввести мінімально достатню їх кількість, оскільки перенавантаження кількістю зумовить некоректні оцінки та трудомісткість методики;

3) змістовності – необхідно забезпечити всебічне оцінювання і забезпечення економічної безпеки підприємства;

4) вимірності – у разі наявності різних одиниць вимірювання індикаторів забезпечити їхню нормалізацію;

5) системності – передбачає врахування всіх можливих взаємозв'язків і взаємозалежностей системи економічної безпеки підприємства.

Реалізувати зазначені принципи та вимоги при побудові множини індикаторів економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» здійснимо за допомогою кореляційного аналізу та зокрема побудуємо кореляційну матрицю взаємозв'язків між індикаторами та оберемо їх.

В другому розділі дипломної роботи було обчислено значну кількість індикаторів економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська», що відповідають складовим економічної безпеки. Систематизовану систему індикаторів (30 індикаторів) та їх відповідність складовим економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» представлено у табл.3.1.

Таблиця 3.1

Система індикаторів
економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська»

Складова економічної безпеки	Індикатор економічної безпеки	Змінна
Кадрово-інтелектуальна (Y)	Фондоозброєність	Y_1
	Середньомісячна заробітна плата	Y_2
	Продуктивність праці	Y_3
Ресурсно-технічна (Z)	Коефіцієнт покриття запасів	Z_1
	Відношення виручки до основного капіталу	Z_2
	Відношення виробничих запасів до виручки	Z_3
	Коефіцієнт виробничого потенціалу	Z_4
	Коефіцієнт придатності основних засобів	Z_5
	Фондовіддача	Z_6
	Частка поточних біологічних активів в оборотних активах	Z_7
Темп росту активів	Z_8	

Маркетингова (М)	Темп росту прибутку	M_1
	Темп росту чистого доходу	M_2
	Коефіцієнт оборотності оборотного капіталу	M_3
	Коефіцієнт оборотності капіталу	M_4
	Часка експорту у виручці	M_5
Фінансова (Х)	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	X_1
	Коефіцієнт проміжної ліквідності	X_2
	Коефіцієнт поточної ліквідності	X_3
	Показник співвідношення поточної дебіторської та кредиторської заборгованості	X_4
	Коефіцієнт фінансової незалежності	X_5
	Коефіцієнт фінансового ризику	X_6
	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	X_7
	Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами	X_8
	Питома вага власного оборотного капіталу у капіталі	X_9
	Відношення грошових надходжень до зобов'язань	X_{10}
	Відношення валюти балансу до зобов'язань	X_{11}
	Відношення чистого прибутку до середньорічної суми активів	X_{12}
	Відношення прибутку до виручки	X_{13}
	Рентабельність власного капіталу	X_{14}

У процесі формування показника економічної безпеки підприємства існує небезпека мультиколінеарності, наявність якої заважає отримати достовірні результати моделювання та здійснювати аналіз функціональних зв'язків. Мультиколінеарність виникає тоді, коли більше, ніж два фактори зв'язані між собою лінійною залежністю, тобто має місце вплив факторів один на одного. Наявність мультиколінеарності буде означати, що деякі фактори завжди будуть діяти в унісон. Іншими словами, коефіцієнт кореляції між цими двома факторами має значення, близьке або дорівнює 1. Тому виявлення та нівелювання мультиколінеарності шляхом визначення коефіцієнта Пірсона дозволить відібрати відносно незалежні між собою індикатори економічної безпеки з подальшим їх включенням у інтегральний показник.

3.2 Диверсифікація діяльності як інструмент підвищення економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська»

Диверсифікація діяльності підприємства передбачає впровадження нових видів або сфер діяльності, розширення асортименту продукції, а також можлива зміна виду діяльності загалом. Диверсифікація діяльності підприємства дозволить його власникам своєчасно реагувати на зміну попиту на існуючу продукцію та враховувати нові потреби споживачів. Окрім того, диверсифікація забезпечує зниження загального ризику підприємства щодо втрати бізнесу в цілому.

Рішення щодо застосування диверсифікації передбачає отримання відповіді на такі питання:

1) Чи нововведення дозволять отримати прибуток та який його відносний рівень в порівнянні з можливостями, які доступні підприємству в галузі?

2) Який рівень конкуренції на новому ринку, куди планує увійти підприємство і які бар'єри входу?

Галузь птахівництва в Україні розвивається швидкими темпами. За технологічними можливостями, ростом економічних показників, можливістю залучення інвестицій вона є більш мобільною, ніж інші галузі тваринництва. Виробники яєць активно нарощують обсяги, освоюють нові ринки збуту продукції. Проте є проблеми у сфері ціноутворення, кормозабезпечення, управління, сертифікації, залучення до інтеграційних процесів з метою підвищення ефективності діяльності, що гальмує розвиток ефективної зовнішньоекономічної діяльності.

Як вже відзначалося, ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» є лідером ринку виробництва яєць у Західному регіоні, і сьогодні спеціалізується на виробництві яєць у шкарлупі та виробництві меланжу. Ринок виробництва яєць (як встановлено за результатами дослідження у четвертому розділі) є перенасиченим та характеризується наявністю потужних конкурентів агрохолдингів. ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» на сучасному етапі

свого розвитку не чинить істотного впливу на ринок враховуючи масштаби виробництва, а тому не може конкурувати з такою компанією як агрохолдинг «Авангард», який в Україні продає курячі яйця під торговою маркою «Квочка». Тим не менше, сьогодні ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» вирішує проблему надвиробництва завдяки експорту.

На цей час постачання яєць в ЄС регулюється тарифною квотою, передбаченою Угодою про асоціацію між Україною та ЄС. Однак є і нетарифні бар'єри і внутрішні проблеми. Для того щоб постачати яйця харчові до ЄС, потрібно замінити обладнання на підприємствах, переобладнати лабораторії згідно із стандартами ЄС, пройти сертифікацію продукції (до якої входить і земля, де вирощують корми, самі корми, способи утримання тварин, методи забою і перероблення, зберігання і транспортування).

Сьогодні ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» теж здійснює експортні поставки своєї продукції. Основним ринком збуту є країни Африки, в країни Європейського Союзу дозволено постачати лише яйця класу «В», оскільки спосіб утримання птиці, що використовується підприємством не відповідає вимогам ЄС. Крім того, сучасними вітчизняними трендами споживачів є вживання органічних продуктів, що вимагає переобладнання виробництва на пташники вільного вигулу, що дозволять істотно збільшити ціну реалізації продукції, а повний перехід на утримання птиці таким способом дозволить збільшити попит на продукції та виходити з нею на європейський ринок.

Отже, з метою диверсифікації діяльності ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» пропонуємо створити пташник вільного вигулу, передбачає утримання кур-несучок, що відповідає стандартам ЄС що дозволить отримувати органічну продукцію. У розпорядженні ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» є вільні земельні ділянки для будівництва пташника, землі сільськогосподарського призначення для вирощування органічних кормів та їх переробки та зберігання, що значно знижує рівень початкових інвестицій.

Відносини у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції в Україні регулюються Законом України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» та виданими відповідно до нього нормативно-правовими актами, законодавством про безпечність та окремі показники якості харчових продуктів, про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин тощо.

Метою пропонованого інвестиційного проекту є будівництво пташника для утримання 10000 голів кур-несучок та отримання органічної продукції - яєць, які будуть реалізовуватися в екологічній фірмовій упаковці для преміям сегменту споживачів. Вдале географічне розташування виробничих потужностей (близькість до кордону) чинитиме позитивний вплив на відкриття нових ринків реалізації продукції ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська». Після виходу на ринок органічної продукції та оцінки його потенціалу масштаби виробництва можна буде збільшувати з врахуванням результатів від впровадження інвестиційного проекту.

Реалізація пропонованого інвестиційного проекту з будівництва пташника вільного вигулу вимагає початкових інвестицій у основні засоби та на придбання поточних біологічних активів, розрахунок та обґрунтування яких здійснимо у п'ятому розділі дипломної роботи.

При обґрунтуванні джерел фінансування пропонованого інвестиційного проекту для ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» будемо виходити з результатів проведеного аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства (другий розділ дипломної роботи).

У разі несприятливої кон'юнктури на ринку яєць, обмеження експортних операцій, зниження конкурентоспроможності на внутрішньому ринку ПАТ «Птахофабрика Тернопільська» може увійти до складу одного з лідируючих агрохолдингів Ovostar Union або Авангард, що дозволить отримати притік інвестицій, оновити технічну базу тощо. Світовий досвід

показує, що найбільш ефективними є вертикально інтегровані системи. Тому виробникам продукції птахівництва потрібно розглядати можливості створення вертикально інтегрованої системи.

Висновки до розділу 3

Запропоновано та обґрунтовано процес формування економічного механізму забезпечення економічної безпеки підприємства. Здійснено моделювання процесу оцінювання рівня економічної безпеки та визначено його етапи. Обґрунтовано принципи та вимоги до побудови множини індикаторів економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська». Систематизовано систему індикаторів (30 індикаторів) та їх відповідність складовим економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська».

Враховуючи важливість зростання виробничої та матеріальної складової економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» та реалізації експортного потенціалу запропоновано реалізацію інвестиційного проекту з будівництва пташника вільного вигулу птиці.

РОЗДІЛ 4 СПЕЦІАЛЬНА ЧАСТИНА

4.1 Дослідження ринку яєць в Україні

Розвиток сучасної птахівничої галузі в Україні характеризується високими темпами, що забезпечується завдяки її технологічним особливостям та здатністю залучати інвестиції, оскільки виробничий цикл є доволі коротким, що дозволяє отримувати швидкі прибутки і повертати початкові інвестиції. Тим не менш, птахівнича галузь, зокрема виробництво яєць має проблеми розвитку, що стримують її бурхливий ріст, зокрема якість кормів, вирощування племінного стада, проходження сертифікації з метою відкриття закордонних ринків збуту.

Продовольча безпека є однією з вирішальних складових економічної безпеки держави і визначається спроможністю країни забезпечити себе продовольством на рівні, що гарантує кожній особі можливість повноцінного раціонального харчування якісними продуктами, задоволення дієтичних і специфічних смакових потреб населення. Це означає підвищення рівня продовольчого забезпечення населення України до показників розвинених країн, а саме: за кількістю і якістю харчування; економічною доступністю продуктів.

Основними показниками розвитку галузі виробництва яєць як невід'ємної складової птахівництва є абсолютні та відносні показники динаміки виробництва (рис.4.1).

Як бачимо з рис.4.1 у 2018 році було вироблено 16,1 млрд яєць, а поголів'я птиці - 209,4 млн.голів, що на 0,6 млрд яєць та 2,2 млн.гол. більше ніж у 2017 році відповідно.

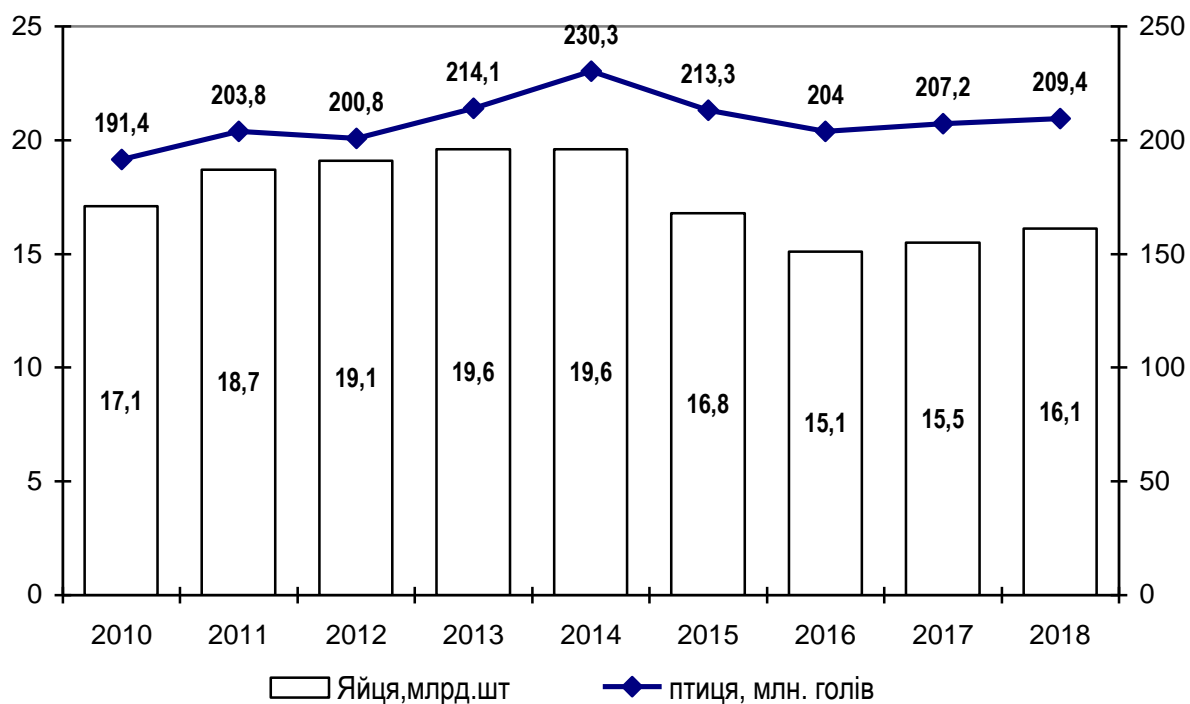

Рисунок 4.1 Динаміка поголів'я птиці та виробництва яєць в Україні у 2010-2018 роках

Джерело: за даними Держкомстату [62]

Однак, ринок яєць не зміг відновити рівень показників 2015 року, який для української економіки був кризовим, що не могло не позначитися на аграрному секторі, зокрема рівень споживчої інфляції досягнув позначки 148,7%. Девальвація національної валюти призвела до збільшення собівартості продукції через ріст імпортової складової в її складі з 15% до 40%. Внаслідок цього, птахівничі підприємства були змушені підняти оптово-відпускні ціни на свою продукцію для покриття собівартості на яйця курячі-харчові на 60%.

Відзначаємо, що підприємства з виробництва яєць та господарства населення, що вирощують птицю з метою отримання яйця розташовані по всій території України, але цей розподіл є нерівномірним (табл.4.1).

Таблиця 4.1

Кількість одержаних яєць
від птиці свійської птиці в Україні в 2017-2018 рр

Регіони	Господарства усіх категорій			Підприємства			Господарства населення		
	2018	2017	2018/ 2017	2018	2017	2018/ 2017	2018	2017	2018/ 2017
Україна	16138,5	15505,8	104,1	8900,4	8365,3	106,4	7238,1	7140,5	101,4
Вінницька	917,5	945,7	97,0	371,1	399,6	92,9	546,4	546,1	100,1
Волинська	203,0	202,4	100,3	23,6	26,6	88,7	179,4	175,8	102,0
Дніпропетровська	842,5	845,3	99,7	590,3	602,8	97,9	252,2	242,5	104,0
Донецька	696,2	587,6	118,5	408,0	289,7	140,8	288,2	297,9	96,7
Житомирська	695,8	688,1	101,1	87,2	93,7	93,1	608,6	594,4	102,4
Закарпатська	391,0	358,9	108,9	0,8	1,2	66,7	390,2	357,7	109,1
Запорізька	665,9	682,3	97,6	496,4	498,6	99,6	169,5	183,7	92,3
Івано-Франківська	423,0	352,8	119,9	171,6	104,3	164,5	251,4	248,5	101,2
Київська	3244,5	2832,5	114,5	2655,5	2301,3	115,4	589,0	531,2	110,9
Кіровоградська	462,5	440,1	105,1	8,4	3,2	262,5	454,1	436,9	103,9
Луганська	72,2	88,4	81,7	к	к	к	к	к	К
Львівська	561,5	556,1	101,0	56,7	59,7	95,0	504,8	496,4	101,7
Миколаївська	240,1	252,7	95,0	107,7	117,7	91,5	132,4	135,0	98,1
Одеська	251,8	305,8	82,3	14,1	24,1	58,5	237,7	281,7	84,4
Полтавська	809,8	746,1	108,5	589,8	537,1	109,8	220,0	209,0	105,3
Рівненська	623,9	616,4	101,2	253,4	250,2	101,3	370,5	366,2	101,2
Сумська	390,8	382,7	102,1	139,8	134,4	104,0	251,0	248,3	101,1
Тернопільська	534,5	483,0	110,7	292,4	238,7	122,5	242,1	244,3	99,1
Харківська	603,6	554,9	108,8	245,7	203,9	120,5	357,9	351,0	102,0
Херсонська	1126,5	1024,9	109,9	946,4	840,6	112,6	180,1	184,3	97,7
Хмельницька	1089,7	1308,4	83,3	916,1	1139,2	80,4	173,6	169,2	102,6
Черкаська	659,8	642,3	102,7	375,4	371,7	101,0	284,4	270,6	105,1
Чернівецька	336,4	319,6	105,3	85,5	к	к	к	к	К
Чернігівська	296,0	288,8	102,5	49,5	47,0	105,3	246,5	241,8	101,9

Відзначаємо позитивну динаміку виробництва яєць у 2018 році в порівнянні з 2017 роком відбулося зростання у загальному розмірі 632,7 тис.шт. або 4,1% за всіма видами господарств в Україні. Однак структура виробництва є незадовільною, оскільки 44,85% всього виробництва припадає на господарства населення, що на 1,2 в.п. менше ніж у 2017 році. Наявна структура виробників є негативною, оскільки у ній високу питому вагу займають господарства, що належать населенню. На відміну від інших

галузей тваринництва і дрібного птахівництва, промислове птахівництво має істотні переваги. Виробництво тут організують на невеликих земельних територіях і розвивають на основі прогресивних технологій, спеціалізації і концентрації, використання високопродуктивної птиці, збалансованих кормів промислового виготовлення, комплексної механізації і автоматизації виробничих процесів, широкого застосування селекції, якісного зооветеринарного обслуговування, ціновій політиці господарств населення, яка характеризується сезонністю, що змушує виробників знижувати ціни. Тому подальший розвиток галузі тваринництва має орієнтуватися на глибоку спеціалізацію, концентрацію й інтеграцію технологічних і управлінських процесів.

Виробництво яєць у Тернопільській області всіма господарствами у 2018 році характеризується зростанням на 10,7% в порівнянні з 2017 роком, що відбулося за рахунок підвищення продуктивності виробництва підприємствами та скорочення виробництва у господарствах населення. У структурі виробництва яєць у Тернопільській області в 2017-2018 рр відбулися зрушення на користь підприємств, зокрема їхня питома вага у виробництві яєць зросла на 5,29 в.п. і склала 54,7% у 2018 році.

Оцінка виробництва у розрізі регіонів засвідчує наявні диспропорції, що дозволяють виокремити лідерів: Київську, Херсонську, Хмельницьку, Вінницьку, Дніпропетровську та Полтавську області (рис.4.2).

Найбільша питома вага виробництва яєць в Україні у 2018 році припадала на Київську область і становила 20,1% всього виробництва. Виокремлюємо групу регіонів частка виробництва яєць яких становить понад 5%, а саме: Херсонська , Хмельницька, Вінницька, Дніпропетровська, Полтавська області, загалом на ці регіони припадало 29,7% виробництва яєць в Україні у 2018 році. Найменша частка виробництва яєць в Україні у 2018 році припадала на Волинську область, а саме 1,26%.

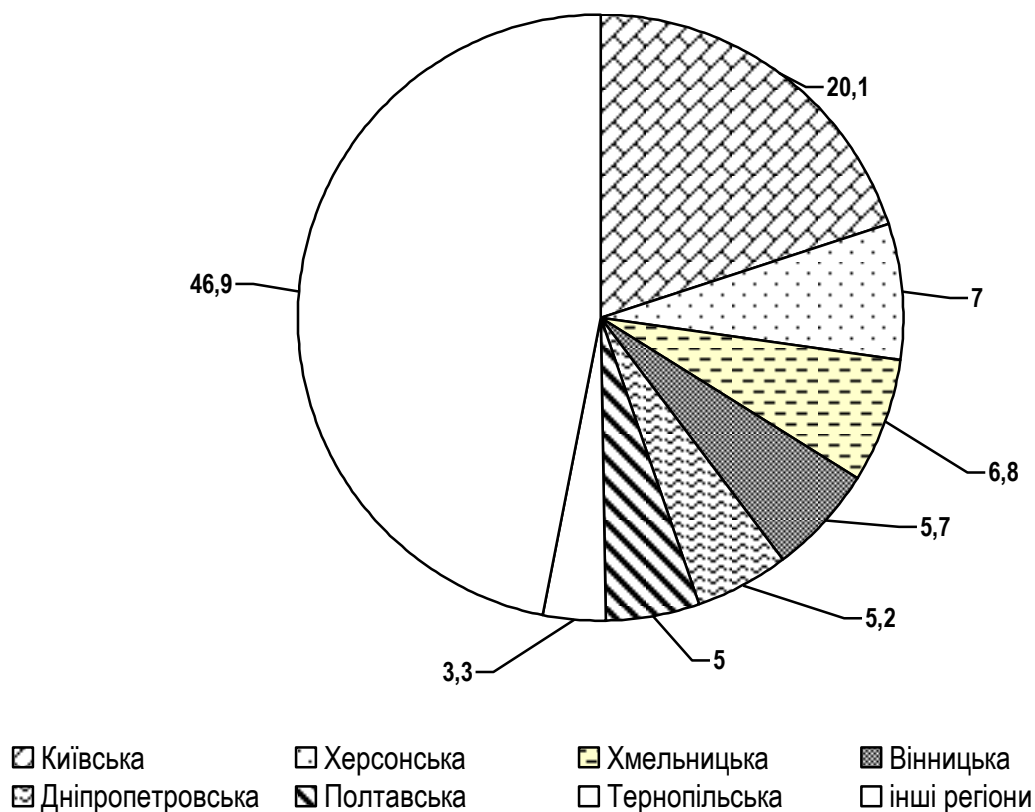

Рисунок 4.2 Регіональна структура виробництва яєць в Україні у 2018 році

Джерело: власні розрахунки за даними Держкомстату [62]

Найбільша питома вага виробництва яєць в Україні у 2018 році припадала на Київську область і становила 20,1% всього виробництва. Виокремлюємо групу регіонів частка виробництва яєць яких становить понад 5%, а саме: Херсонська, Хмельницька, Вінницька, Дніпропетровська, Полтавська області, загалом на ці регіони припадало 29,7% виробництва яєць в Україні у 2018 році. Найменша частка виробництва яєць в Україні у 2018 році припадала на Волинську область, а саме 1,26%.

Питома вага Тернопільської області у досліджуваному періоді склала 3,3%, що на 0,2 в.п. більше ніж у 2017 році, хоч є невисокою, але випередили такі області як Сумська, Одеська, Черкаська, Чернівецька, Івано-Франківська, Волинська, Миколаївська тощо.

Відзначаємо, що ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» є найбільшим підприємством цієї галузі у регіоні та забезпечувало 68,1% та 37,2% виробництва яєць відповідно підприємствами та всіх господарств регіону у 2018 році. Ринкова частка ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2018 році склала 1,23%.

Середні ціни на яйця в Україні у 2017-2018 рр характеризуються істотною варіацією (табл.4.2).

Таблиця 4.2

Середні ціни яєць (в шкарлупі)
у регіональному розрізі в Україні у 2017-2018 рр

Регіон	Ціна за 1 тис.шт.		Динаміка	
	2017	2018	грн	Темп росту,%
Україна	1145,9	1611,6	465,7	140,64
Вінницька	1129,8	1494,4	364,6	132,27
Дніпропетровська	1049,4	1406,2	356,8	134,00
Донецька	1046,6	1489,0	442,4	142,27
Житомирська	1000,9	1382,3	381,4	138,11
Запорізька	1048,9	1373,6	324,7	130,96
Київська	1289,0	1670,8	381,8	129,62
Кіровоградська	1419,5	1418,7	-0,8	99,94
Львівська	1097,4	1494,1	396,7	136,15
Миколаївська	1140,3	1505,9	365,6	132,06
Одеська	1129,1	1560,8	431,7	138,23
Полтавська	1077,2	1425,6	348,4	132,34
Сумська	1395,1	1754,2	359,1	125,74
Тернопільська	1188,1	1517,4	329,3	127,72
Харківська	1338,5	1561,4	222,9	116,65
Херсонська	905,2	1522,5	617,3	168,19
Хмельницька	1285,9	1690,0	404,1	131,43
Черкаська	988,6	1505,8	517,2	152,32
Чернігівська	1167,4	1570,2	402,8	134,50
м. Київ	1008,0	1785,3	777,3	177,11

Як свідчать розрахункові дані таблиці 4.2 середні ціни на яйця в шкарлупі в Україні у 2018 році зросли на 465,7 грн або 40,64% порівняно з 2017 роком. Найвищий темп росту середньої ціни зафіксовано для м.Києва, а

саме 177,11%, а падіння цін відбулося у Кіровоградській області на 0,06 в.п. Відмічаємо нерівномірний розподіл регіонів за зростанням цін на яйця, а саме у Донецькій, Херсонській, Черкаській областях та м.Києві темп росту цін перевищив середній по Україні. Зокрема, на ці регіони у 2018 році припадало 34,6% реалізації, в тому числі на м.Київ 29,5% реалізації всіх яєць в Україні у 2018 році.

Лідерами за обсягами виробництва яєць в Україні є: «Авангард», «Овостар Юніон», «Інтер-Агросистем», які у сукупності утримують 46,61% вітчизняного ринку виробництва яєць. Зокрема, «Авангард» займає 30% промислового ринку яєць і 66% ринку сухих яєчних продуктів України та одним з найбільших підприємств у Європі.

Отже, конкурентне середовище – ринок виробництва яєць в Україні – ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» характеризується олігополістичною моделлю ринку, а тому вплив досліджуваного підприємства на ринок не відчутний, хоча на регіональному ринку займає лідируючі позиції.

4.2 Зовнішньоекономічна діяльність підприємств з виробництва яєць в Україні

За результатами аналізу встановлено, що незадовільна структура виробництва яєць, незважаючи на вражаючі об'єми виробництв агрохолдингів, яка проявляється у високій питомій вазі виробництва у господарствах населення чинить вплив на цінову політику. У результаті створеного надвиробництва підприємства шукають нові ринки збуту і як правило за кордоном. Перспективність розвитку галузі підтверджується демографічними прогнозами, за якими, як очікується, у 2030 р. у світі налічуватиметься 8,5 млрд людей, 2050 р. – 9,7 млрд, а враховуючи рівень бідності яйця виступають відносно дешевим джерелом білків для людини.

Столове яйце вітчизняного виробництва об'єктом експорту стало відносно недавно, а перші поставки здійснили Березанська птахофабрика і

агрофірма «Авіс». Основним стримуючим фактором є невідповідність європейським нормам та відсутністю контролю на державному рівні за сальмонелою відповідно до вимог Європейського Союзу.

Висока продуктивність птиці ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська», яка досягла рівня 320 яєць на рік, дозволяє підприємству задовольняти потреби на існуючих ринках та має місце надлишок продукції. З метою диверсифікації та просування виробленої продукції ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» реалізовано проект щодо переробки яєць на меланж.

ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» також здійснює експортні поставки своєї продукції. Основним ринком збуту є країни Африки, в країни Європейського Союзу дозволено постачати лише яйця класу «В», оскільки спосіб утримання птиці, що використовується підприємством не відповідає вимогам ЄС.

За даними Держкомстату у 2018 році було експортовано яєць на суму 94118,3 тис.дол.США. Основним ринком вітчизняного яйця є країни Азії, на які припадає 80,3% всього експорту, а Об'єднані Арабські Емірати є лідером експорту, зокрема на цю країну припадало 36,7% експортованих яєць (табл.4.3).

Країни СНД не є цільовим ринком для експорту вітчизняних яєць, загалом у 2018 р. на цей регіон припадало лише 4,2% загального експорту, який здійснювався у Молдову та Азербайджан.

Європейський ринок є перенасичений продукцією власного виробництва і практично недоступний для вітчизняних виробників, однією з країн, що активно експортує українські яйця – Латвія, вартісний обсяг експорту якої склав 2795,9 тис.дол.США.

Азійський регіон є одним з найперспективніших ринків для вітчизняних виробників. Окрім Об'єднаних Арабських Еміратів, у 2018 р. країнами, на які припадає частка експорту понад 10% були Катар (10,3%) та Ірак (19,0%). Загалом, на перші три країни експортерів припадало 66% експорту.

Таблиця 4.3

Зовнішня торгівля яйцями за країнами світу за січень-грудень 2018 р.

Найменування	Одиниця виміру	Експорт		
		Кількість	Вартість, тис.дол.США	Питома вага, %
ВСЬОГО	кг	107501118,7	94118,3	100,0
Країни СНД	кг	4766603	3935,6	4,2
Азербайджан	кг	1140005	954,9	1,0
Молдова, республіка	кг	3626349,6	2980,2	3,2
Інші країни світу	кг	102734515,7	90182,7	95,8
Європа	кг	2752327,3	2855,6	3,0
Латвія	кг	2693005,1	2795,9	3,0
Азія	кг	87544978,8	75574,8	80,3
Бахрейн	кг	1887460	1488,3	1,6
Гонконг	кг	318636,1	259,2	0,3
Грузія	кг	464231	387,3	0,4
Ірак	кг	20615922	17872,9	19,0
Катар	кг	10663381	9679,7	10,3
ОАЕ	кг	40723990,7	34541,7	36,7
Саудівська Аравія	кг	3766760	3406,2	3,6
Туреччина	кг	4889674	4285,7	4,6
Африка	кг	12328191,1	11659,9	12,4
Гамбія	кг	1913658	1863,9	2,0
Ліберія	кг	3546229,6	3228,3	3,4
Лівія	кг	1401045	1254,3	1,3
Сьєрра-Леоне	кг	3246874	3083,9	3,3
Америка	кг	107890,5	90,2	0,1
Гаїті	кг	106832	87,4	0,1

Відповідно робимо висновок, про високий рівень ризику втрати ринків, а основним завданням українських виробників яєць стає утримання існуючих ринків та пошук нових. Розширення географії ринків збуту вимагає оновлення технічного забезпечення виробництв та виробництво продукції, що відповідає вимогам Європейського Союзу.

Незважаючи на значні розміри та зростаючі обсяги експорту яєць та яєчної продукції у 2018 році Україна імпортувала 3394134,2 кг яєць з Німеччини, що вартісному вираженні становило 13147,7 тис.дол.США.

Подальший розвиток ринку яєць характеризується позитивно, що підтверджує і Стратегія розвитку агросектору до 2030 року «Україна – світовий супермаркет екологічних продуктів».

Таким чином, вітчизняний ринок яєць володіє великим потенціалом, який необхідно реалізовувати застосовуючи активізаційні механізми та інструменти, а досліджуване підприємство ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» має зосередитися на розвитку та реалізації свого виробничого та експортного потенціалу, що вимагатиме додаткових інвестицій.

Висновки до розділу 4

Досліджено динаміку поголів'я птиці та виробництва яєць в Україні, в тому числі кількості одержаних яєць в розрізі регіонів. Встановлено, що ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» є найбільшим підприємством цієї галузі у регіоні та забезпечувало 68,1% та 37,2% виробництва яєць відповідно підприємствами та всіх господарств регіону у 2018 році. Ринкова частка ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2018 році склала 1,23%. Виявлено лідерів-виробників за обсягами виробництва яєць в Україні. Визначено, що ринок виробництва яєць характеризується олігополістичною моделлю.

Спрогнозовано, що перспективність розвитку галузі підтверджується демографічними прогнозами щодо зростання кількості населення. Проаналізовано обсяги та структури зовнішньої торгівлі вітчизняних виробників яйцями. Встановлено, що ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» здійснює експортні поставки своєї продукції, а основним ринком збуту є країни Африки. Зроблено висновок, про високий рівень ризику втрати ринків, що вимагає розширення географії експорту вітчизняних яєць.

РОЗДІЛ 5 ОБҐРУНТУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

5.1 Розробка та обґрунтування інтегрального показника економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська»

Теоретичне обґрунтування моделювання інтегрального показника економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» здійснено у третьому розділі і з сформованої системи 30 показників економічної безпеки відберемо з кожної складової, на основі дослідження взаємозв'язків між ними.

Для здійснення розрахунків використано табличний процесор Microsoft Excel та вбудовані в нього статистичні функції. Результати дослідження взаємозв'язків між показниками складових економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» представлено у таблицях 5.1-5.3.

Таблиця 5.1

Кореляційна матриця маркетингової складової економічної безпеки
ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська»

	M ₁	M ₂	M ₃	M ₄	M ₅
M ₁	1				
M ₂	0,302	1			
M ₃	0,361	0,1215	1		
M ₄	0,661	0,102	0,713	1	
M ₅	0,477	-0,377	0,806	0,717	1

Як бачимо з розрахункових даних таблиці 5.1 множина індикаторів маркетингової складової економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» характеризується низьким ступенем мультиколінеарності за винятком індикаторів M₃ та M₅, тому з подальшої системи виключаємо показник коефіцієнт оборотності оборотного капіталу.

Кореляційна матриця ресурсно-технічної складової економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська»

	Z1	Z2	Z3	Z4	Z5	Z6	Z7	Z8
Z1	1							
Z2	0,923	1						
Z3	-0,943	-0,873	1					
Z4	0,694	0,407	-0,573	1				
Z5	0,359	0,436	-0,541	0,149	1			
Z6	-0,643	-0,313	0,666	-0,884	-0,249	1		
Z7	0,712	0,571	-0,672	0,420	-0,237	-0,525	1	
Z8	-0,243	-0,354	0,453	0,382	-0,174	-0,043	-0,515	1

З восьми індикаторів ресурсно-технічної складової економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» залишаються наступні: коефіцієнт покриття запасів Z_1 , коефіцієнт виробничого потенціалу Z_4 , коефіцієнт придатності основних засобів Z_5 , частка поточних біологічних активів в оборотних активах Z_7 , темп росту активів Z_8 .

Фінансова складова економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» є найбільшою за кількістю індикаторів, що її характеризують, а саме у неї увійшло 14 показників. Однак, як свідчать дані таблиці 3.4 індикатори перебувають у тісному взаємозв'язку один з одним. З метою нівелювання мультиколінеарності в цьому блоці залишено 5 таких показників: коефіцієнт абсолютної ліквідності X_1 , коефіцієнт проміжної ліквідності X_2 , показник співвідношення поточної дебіторської та кредиторської заборгованості X_4 , коефіцієнт фінансової незалежності X_5 , рентабельність власного капіталу X_{14} .

Таблиця 5.3

Кореляційна матриця фінансової складової економічної безпеки

ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська»

	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆	X ₇	X ₈	X ₉	X ₁₀	X ₁₁	X ₁₂	X ₁₃	X ₁₄
X ₁	1,000													
X ₂	0,302	1,000												
X ₃	0,874	0,310	1,000											
X ₄	-0,265	0,522	-0,042	1,000										
X ₅	0,343	-0,039	0,733	0,221	1,000									
X ₆	-0,343	0,039	-0,733	-0,221	-1,000	1,000								
X ₇	-0,337	0,052	-0,727	-0,221	-1,000	1,000	1,000							
X ₈	0,729	0,242	0,968	0,080	0,878	-0,878	-0,873	1,000						
X ₉	0,739	0,262	0,972	0,082	0,867	-0,867	-0,862	1,000	1,000					
X ₁₀	0,792	0,242	0,969	0,118	0,829	-0,829	-0,825	0,980	0,980	1,000				
X ₁₁	0,665	0,093	0,929	0,056	0,929	-0,929	-0,926	0,987	0,982	0,966	1,000			
X ₁₂	0,332	0,704	0,372	-0,104	0,000	0,000	0,014	0,291	0,307	0,179	0,159	1,000		
X ₁₃	0,290	0,711	0,278	-0,124	-0,129	0,129	0,144	0,177	0,195	0,075	0,039	0,991	1,000	
X ₁₄	0,039	0,606	-0,076	-0,185	-0,465	0,465	0,478	-0,195	-0,176	-0,286	-0,328	0,878	0,930	1

Таблиця 5.4

Кореляційна матриця кадрово-інтелектуальної складової економічної

безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська»

	Y ₁	Y ₂	Y ₃
Y ₁	1		
Y ₂	0,761	1	
Y ₃	0,872	0,959	1

За кадрово-інтелектуальною складовою економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» зв'язок між індикаторами визначаємо як сильний, тому з цього блоку виключаємо індикатор Y₃ – продуктивність праці.

Отже, на початковому етапі згортки системи індикаторів ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» було вилучено 14 показників. Тепер необхідно виявити взаємозв'язок між рештою індикаторів і за потреби вилучити окремі з них (додаток А). У результаті було виокремлено 8 індикаторів економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» (табл.5.5).

Таблиця 5.5

Система індикаторів економічної безпеки
ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська»

№	Показники	Змінна
1.	Середньомісячна заробітна плата	Y_2
2.	Коефіцієнт виробничого потенціалу	Z_4
3.	Коефіцієнт придатності основних засобів	Z_5
4.	Коефіцієнт проміжної ліквідності	X_2
5.	Коефіцієнт фінансової незалежності	X_5
6.	Рентабельність власного капіталу	X_{14}
7.	Темп росту чистого доходу	M_2
8.	Коефіцієнт оборотності капіталу	M_4

Отже, сформована система індикаторів економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» містить показники, які за своєю суттю є стимуляторами, але такий показник як «коефіцієнт фінансової незалежності» має граничне обмеження, а показник «середньомісячна заробітна плата» вартісні одиниці виміру. Стандартизація показників передбачає приведення на основі варіаційного розмаху всіх показників до одного числового вимірювача, що змінюється у межах від 0 до 1, а результати представимо у таблиці 5.6.

Формування інтегрального показника економічної безпеки передбачає використання вагових коефіцієнтів, однак враховуючи значну кількість індикаторів вважаємо це недоцільним, оскільки питома вага окремого коефіцієнту за умови рівновеликого внеску становитиме 0,125.

Стандартизовані значення індикаторів економічної безпеки

ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська»

Індикатори економічної безпеки	2014	2015	2016	2017	2018
Темп росту чистого доходу	0,259	1,000	0,316	0,000	0,482
Коефіцієнт оборотності капіталу	0,000	0,143	0,792	0,019	1,000
Середньомісячна заробітна плата	0,000	0,194	0,444	0,523	1,000
Коефіцієнт виробничого потенціалу	0,000	1,000	0,625	0,563	0,813
Коефіцієнт придатності основних засобів	0,000	0,182	1,000	0,000	0,000
Коефіцієнт проміжної ліквідності	0,782	0,971	1,000	0,000	0,923
Коефіцієнт фінансової незалежності	0,000	1,000	0,983	0,969	0,995
Рентабельність власного капіталу	0,932	1,000	0,204	0,000	0,604

Перерозподіл (тобто зменшення чи збільшення) не забезпечить суттєвих розбіжностей у значенні результуючого показника або нівелює внесок окремих з них.

Використовуючи метод сум обчислимо значення інтегрального показника економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» (рис.5.1-5.2).

Візуалізація складових економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» (рис.5.1) дозволяє зробити висновок, що найбільший внесок у її забезпечення здійснює фінансова складова, а найменший – кадрово-інтелектуальна.

Фінансова складова досягла найбільшого значення у розмірі 2,971 у 2015 році, а у 2018 році на 0,449 менше. У майбутньому з метою забезпечення економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» необхідно встановити періодичний контроль за індикаторами керівництвом підприємства.

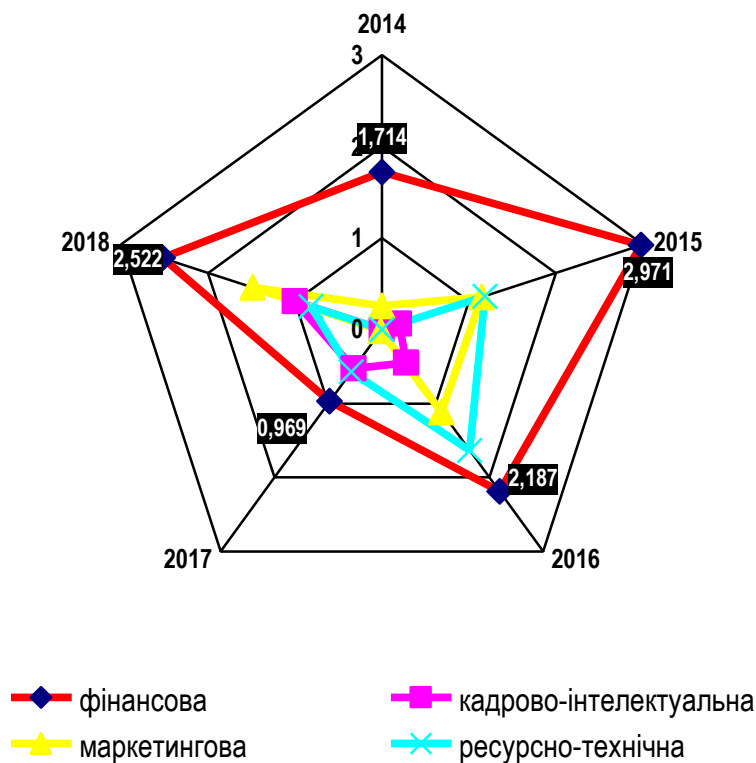

Рисунок 5.1 Динаміка складових економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2014-2018 рр.

Джерело: власні розрахунки автора

Динаміка інтегрального показника економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» показує, що у 2018 році досліджуване підприємство досягло найвищого її рівня за аналізований період 2014-2018 рр.

Так, значення інтегрального показника економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2018 році склало 5,817, що майже у 2,2 рази більше ніж у 2017 році, відповідно зростання економічної безпеки підприємства оцінюємо позитивно.

Інтегральний показник економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2014 році був найнижчим, і становив 1,973, а у 2017 році – на 0,101 більше.

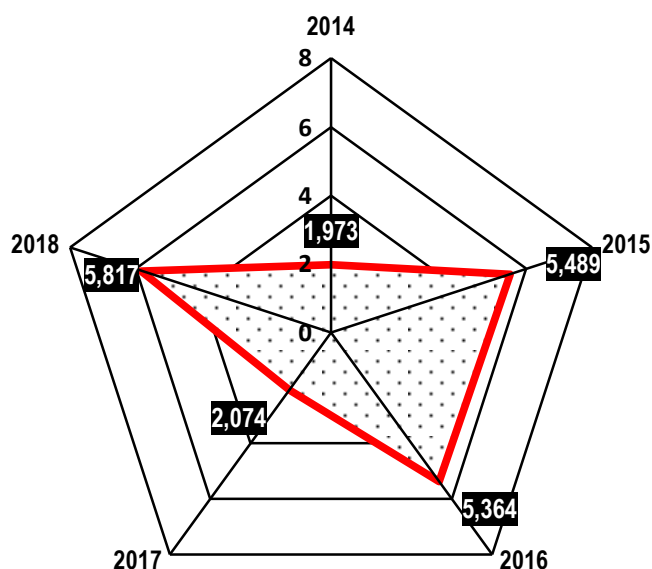

Рисунок 5.2 Динаміка інтегрального показника економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» у 2014-2018 рр.

Джерело: власні розрахунки автора

Отже, на основі отриманих результатів інтегрального показника економічної безпеки резервом її росту вважаємо підтримання на належному рівні фінансової складової та розвиток ресурсо-технічної складової економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська».

5.2 Обґрунтування економічної ефективності пташника вільного виходу

У розділі 3.2 запропоновано у якості диверсифікації виробничої діяльності ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» відкриття пташника вільного виходу, що вимагає здійснення інвестицій у основні засоби підприємства. потрібно відзначити, що власності підприємства знаходяться вільні земельні ділянки, призначення яких дозволяє їх використовувати з метою розширення виробничих потужностей і не потребує додаткових витрат.

Узагальнена інформація про потребу в фінансових ресурсах на реалізацію проекту представлено у табл.5.6.

Таблиця 5.6

Структура початкових інвестицій
на облаштування пташника вільного виходу

№	Стаття витрат	Сума, грн
1.	Лінія для годівлі	298000
2.	Лінія для напоювання	180000
3.	Яйцезбиральна лінія	285000
4.	Комбікормова лінія	61000
5.	Витрати на реконструкцію пташника	154000
6.	Холодильні камери	є в наявності
7.	Транспортні засоби	є в наявності
8.	Основні засоби для завантаження кормів, сховища для їх зберігання	є в наявності
9.	Земельна ділянка	є в наявності
Всього потреби в початкових інвестиціях		680 000

Для визначення джерел фінансування пропонованого проекту визначимо, яку суму власних коштів може спрямувати ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» та доцільність залучення позикових коштів.

Станом на 31.12.2018 року ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» мало нерозподіленого прибутку у розмірі 205693 тис.грн, а потреба в коштах на фінансування інвестиційного проекту становить 680 тис.грн., а це 0,33% нерозподіленого прибутку.

Коефіцієнт забезпечення запасів власним оборотним капіталом ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» на кінець 2018 року склав 2,844, а це означає, що підприємство може спрямувати на інвестиційний проект власні кошти без загрози фактичному рівню економічної безпеки. З метою забезпечення збалансованості грошових потоків в результаті спрямування коштів у розмірі 680 тис.грн. необхідно вжити заходів щодо прискорення інкасації дебіторської заборгованості.

Окрім початкових інвестицій необхідно визначити операційні витрати для реалізації проекту (табл.5.7).

Таблиця 5.7

Операційні витрати на реалізацію інвестиційного проекту

№	Статті витрат	Сума, грн
1.	Витрати на придбання поточних біологічних активів (молодняк птиці 10000 голів)	620 000
2.	Корми	280 000
3.	Упаковка	6 200
4.	Заробітна плата (5 осіб)	45 000
5.	Нарахування на зарплату	9 900
6.	Електро- та водопостачання	4 000
7.	Інші витрати	4 000
8.	Постійні витрати (адміністративні, на збут)	4 000
Разом операційних витрат		973 100

Таким чином, загальна потреба в коштах на реалізацію інвестиційного проекту становить:

$$680\ 000 + 973\ 100 = 1\ 653\ 100 \text{ грн.}$$

З метою оцінки ефективності інвестиційного проекту визначимо планові показники грошових потоків від його реалізації (табл.5.8).

Таблиця 5.8

Планові показники від реалізації проекту реалізацію інвестиційного проекту

Показники	сценарій		
	оптимістичний	реалістичний	песимістичний
Середня продуктивність птиці	315	300	290
Загальний обсяг виробництва в натуральних од. (шт.)	3150000	3000000	2900000
Середня ціна 1 кг яйця на експорт, грн	19,7	19	18
Валовий дохід, грн	6205500	5700000	5220000
Річні операційні витрати, грн	4857200	4857200	4857200
Плановий розмір прибутку, грн.	1 348 300	842 800	362 800
Валова рентабельність інвестиційного проекту, %	21,73	14,79	6,95

Отже, отримані показники валової рентабельності інвестиційного проекту за трьох сценаріїв, що враховують ризики зниження продуктивності птиці (інфекційні хвороби) та зниження ціни на яйця (наявні тенденції перевиробництва у світі) дозволяють зробити висновок про прийняття до реалізації проекту впровадження пташника вільного виходу.

Розрахуємо прогностні грошові потоки від інвестиційного проекту на 3 роки (табл.5.9).

Таблиця 5.9

Прогнозування грошових потоків від функціонування пташника
вільного виходу

Показники	1 рік	2 рік	3 рік
Інвестиції, тис.грн.	5 537 200	973 100	973 100
Прогностний індекс цін	1	1,06	1,05
Загальний обсяг виробництва, (кг)	3150000	3150000	3150000
Середня ціна 1 кг яйця на експорт, грн	19,7	19,7	19,7
Середня ціна 1 кг яйця на експорт з врахуванням росту цін, грн	19,7	20,9	20,7
Грошовий потік від реалізації яйця на експорт, грн	6205500	6577830	6515775

Розрахуємо термін окупності пропонованого проекту шляхом співставлення інвестицій за рік. Розмір планової виручки є більшим за початкові інвестиції:

$$6205500 > 5\,537\,200$$

Відповідно робимо висновок, що ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» повністю поверне інвестовані кошти у пташник вільного виходу, забезпечить підвищення ресурсно-технічної складової економічної безпеки підприємства, диверсифікацію господарської діяльності, зможе зміцнити свій експортний потенціал та підвищити рівень прибутковості.

Висновки до розділу 5

Сформовано та обґрунтовано статистично систему індикаторів економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська», проведено згортку показників. Використовуючи метод сум обчислено інтегральний показник економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська». Виявлено, що найбільший внесок у її забезпечення здійснює фінансова складова, а найменший – кадрово-інтелектуальна.

Визначено структуру початкових інвестицій на облаштування пташника вільного виходу та операційні витрати на реалізацію інвестиційного проекту. Розраховано планові показники від реалізації проекту реалізацію інвестиційного проекту та здійснено прогнозування грошових потоків від функціонування пташника вільного виходу. Доведено економічну ефективність пропонуваного інвестиційного проекту облаштування пташника вільного виходу.

РОЗДІЛ 6 ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

6.1 Організація охорони праці на ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська»

У зв'язку з розширенням та реформуванням системи розвитку птахівництва стало необхідним дотримання правил безпеки охорони праці на виробництві у малих господарствах. Працівники та посадові особи суб'єктів господарювання великих птахоферм повинні проходити спеціальне навчання, певні інструктажі та перевірку знань з питань безпеки на виробництві відповідно до вимог, тобто запобігання нещасних випадків на птахофермах.

Метою управління охороною праці (УОП) – є всебічне сприяння виконанню вимог, які повністю ліквідують, нейтралізують або знижують до допустимих норм вплив на працюючих небезпечних та шкідливих факторів виробничого середовища, забезпечують усунення джерел небезпеки, ізолювання від них персоналу, використання засобів, що усувають небезпечні ситуації та підвищують технічну безпеку, створюють надійні санітарно - гігієнічні та ергономічні умови.

УОП передбачає встановлення конкретних кількісних показників діяльності виробничих підрозділів, підтримування котрих в заданих межах забезпечує досягнення основної мети щодо організації безпечних та нешкідливих умов праці.

Середньооблікова чисельність працівників у 2018 році складала 223 чол., а працівників, що працюють на умовах неповного робочого дня немає.

Кадрова програма емітента спрямована на забезпечення рівня кваліфікації працівників операційним потребам емітента: в плані соціально-економічного розвитку ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» на 2019 рік передбачено проведення заходів з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації робітників, керівних працівників та спеціалістів товариства,

витрати на які складають 22 тис.грн. Всього передбачено перепідготувати та підвищити кваліфікацію 6 чоловік.

На ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» створено службу охорони праці (рис.6.1) відповідно до типового положення, що затверджено спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань нагляду за охороною праці та яка підпорядковується безпосередньо роботодавцю.

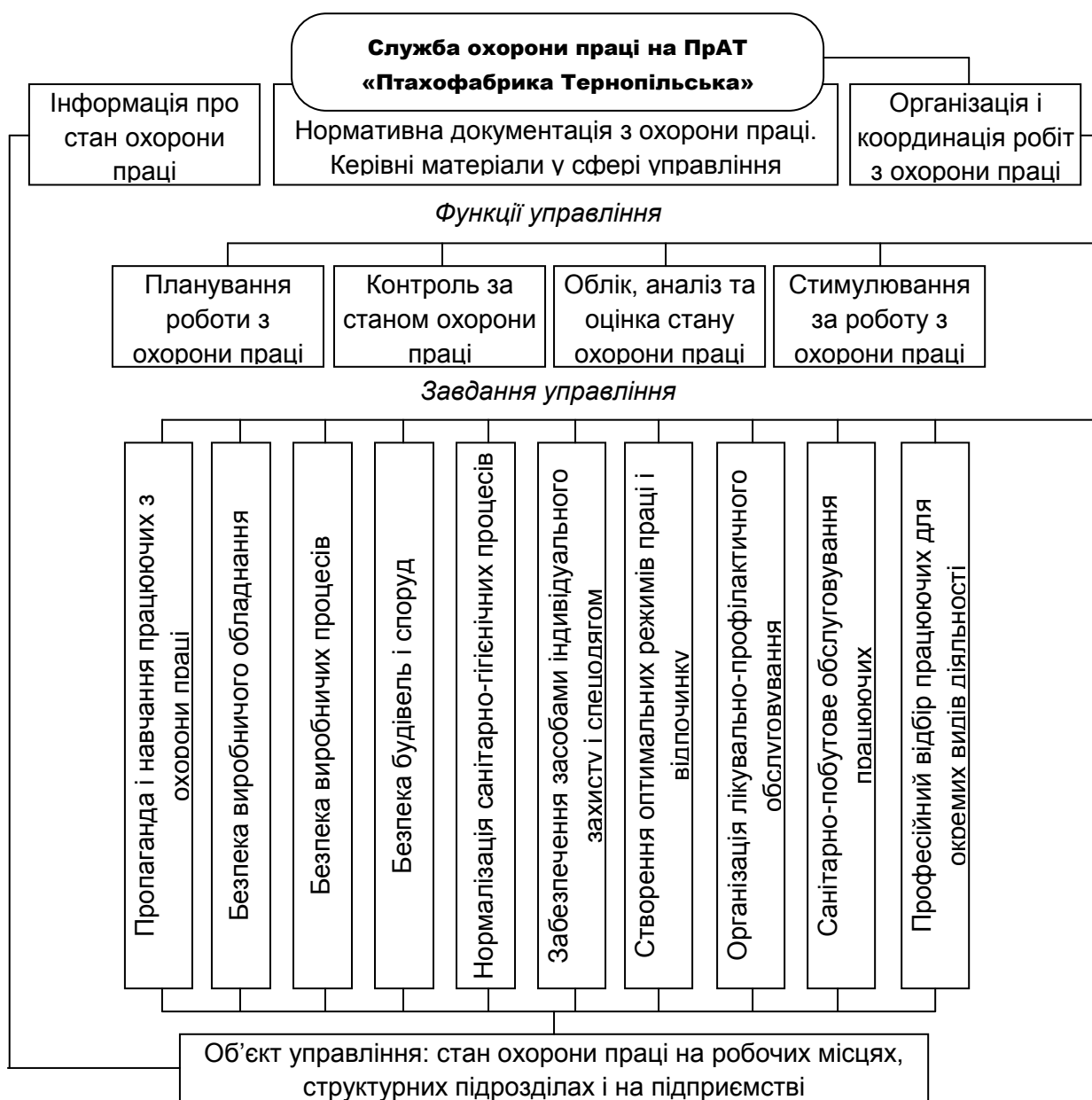

Рисунок 6.1. Організація служби охорони праці на ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська»

ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» створив на робочому місці в кожному структурному підрозділі умови праці відповідно до нормативно-правових актів з охорони праці та забезпечує додержання вимог законодавства щодо прав працівників у галузі охорони праці.

Таблиця 6.1

Фінансування заходів охорони праці на ПАТ «Птахофабрика Тернопільська» за 2016-2018 рр.

Фонд оплати праці, тис.грн			Сума фінансування охорони праці, тис.грн.			Абсолютне відхилення, тис.грн.		
2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017/2016	2018/2017	2018/2016
14438	14662	23516	72,19	73,31	117,58	224	8854	9078

Як видно з табл.6.1 витрати на фінансування охорони праці на ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» впродовж 2016-2018 рр. зросли на 117,58 тис.грн., що пов'язано зі збільшенням як фонду оплати праці одного працівника, так і кількості працівників.

Територія і виробничі майданчики ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» відповідають розмірам санітарно-захисних зон відповідно до «Планування та забудова міських і сільських поселень» (ДБН 360-92**), «Правил пожежної безпеки в агропромисловому комплексі України» (НАПБ В.01.057-2006/200), «Відомчих норм технологічного проектування: Підприємства птахівництва» (ВНТП-АПК-04.05), затверджених Міністерством аграрної політики України, наказ від 15.09.2005 N 473.

Виробничі майданчики суб'єкта господарювання огорожені (висота огороження не менше 1,6 м) і розділені на зони за санітарною характеристикою об'єктів з урахуванням напрямку панівних вітрів.

У темну пору доби територія освітлюється відповідно до ДБН В.2.5-28-2006 «Інженерне обладнання будинків і споруд. Природне і штучне освітлення», затверджених наказом Мінбуду України від 15.05.2006 N 168. Пішохідні доріжки, під'їзні шляхи до виробничих майданчиків для

приймання і вантаження різних вантажів та до інших будинків і споруд мають тверде водонепроникне покриття.

Траншеї для комбісилосу мають водонепроникні стіни і днище. В заглиблених і напівзаглиблених траншеях ухил пандуса не перевищує 10° . З боку в'їзду та виїзду з траншеї є рівний майданчик, достатній для маневрування транспортних засобів.

Сховища, з яких вибирають або вже вибрали масу огорожені. Траншеї, які не підлягають подальшому використанню засипані. Трап (естакада) для вантаження (вивантаження) птиці знаходиться на межі території суб'єкта господарювання, щоб вантаження (вивантаження) здійснювалося без заїзду зовнішнього транспорту на територію. В'їзд на територію ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» обладнаний дезбар'єром. Проїзди для транспорту і пішохідні доріжки на території суб'єкта господарювання є вільними для руху та періодично очищатися від снігу, бруду, відходів виробництва, сторонніх предметів. Під час ожеледиці їх слід посипати матеріалами, що запобігають сковзанню. Мережі внутрішньогосподарських доріг виключають можливість перетинання шляхів вивезення посліду, відходів інкубації, трупів птиці і санітарного браку з шляхами для перевезення кормів, харчових і інкубаційних яєць, птиці.

Вхід працівників на територію суб'єкта господарювання, окремих ферм, зон, підзон та майданчиків здійснюється тільки через санпропускник. Прохід людей через транспортні ворота не дозволяється. На ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» розроблені і вивішені перед в'їздом на територію та інших видних місцях схеми руху транспортних засобів та працівників.

Територія ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» обладнана водостоками. Водостоки (канави, кювети, лотки) повинні бути у справному стані, систематично очищатися і забезпечувати стікання води в місця, узгоджені із санітарно-епідеміологічними службами міста (району). На

території суб'єкта господарювання обладнані спеціальні місця для відпочинку працівників та паління.

Для працівників ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» передбачені пішохідні доріжки шириною не менше 1 м із твердим покриттям. У місцях переходу через водостоки, відкриті трубопроводи, необхідно встановлено перехідні містки шириною не менше 1 м із перилами висотою 1 м.

До будинків, споруд, пожежних водойм та градирень забезпечено вільний під'їзд транспортних засобів і пожежних автомобілів. Кут повороту під'їзних шляхів не менше 45°. Під'їзди до пожежних гідрантів або водойм повинні мають тверде покриття. На території повинні передбачені місця зберігання піску для посипання доріг.

Резервуарні парки та інші майданчики для зберігання легкозаймистих та горючих рідин ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» відповідають вимогам ВБН В.2.2-58.1-94 «Проектування складів нафти і нафтопродуктів з тиском насичених парів не вище 93,3 кПа», затверджених наказом Державного комітету України по нафті і газу від 18.03.1994 N 133 (із змінами та доповненнями), розділу 9.2 НАПБ В.01.057-2006/200 та розділу 7.10.2 НАПБ А.01.001-2004.

Сховище посліду та майданчик компостування, цех сушіння посліду розміщується із підвітряного боку відносно приміщень для утримання птиці і житлової забудови та нижче водозабірних споруд.

Склади (для кормів, підстилки, яєць), цех сортування й обробки яєць (із пунктом дезінфекції тари) розміщуються на лінії огороження виробничої зони, щоб виключити заїзд транспорту ззовні і контакт із внутрішньогосподарським транспортом і оборотною тарою.

Майданчик для приготування робочих розчинів пестицидів, знезараження та знешкодження використаної тари та технічних засобів є бетонованим і має ухил у бік бетонованого резервуару для збирання відпрацьованих рідин.

Отже, охорона праці на ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» та дотримання працівниками правил безпеки на виробництві є необхідністю. Для виконання цих правил необхідний постійний контроль за додержанням працівниками вимог нормативних актів про охорону праці, який покладається на власника.

6.2 Забезпечення розосередження запасів матеріальних засобів. Організація захисту та охорони запасів на базах і складах постачання

Захист сільськогосподарських тварин у надзвичайних умовах — це комплекс організаційних, інженерно-технічних і зооветеринарних заходів, спрямованих на зниження впливу на тварин небезпечних факторів: при стихійних лихах, виробничих аваріях і катастрофах та захист від радіоактивних, отруйних речовин і біологічних засобів.

Організація заходів захисту сільськогосподарських тварин у надзвичайних умовах покладається на службу ЦЗ тварин і рослин, керівників, спеціалістів і власників господарств, які мають тварин.

У випадку підозри або загрози виникнення аварії, катастрофи, іншої надзвичайної ситуації з метою попередження ураження матеріальних запасів уражаючими факторами застосовують такий спосіб захисту як розосередження.

Розосередженням запасів матеріальних засобів називається їх організований вивіз (вивід) і розміщення у місцях, що забезпечать їхню цілісність та збереженість властивостей.

У мирний час здійснюють заходи, які спрямовані на забезпечення захисту запасів сировини, напівфабрикатів та готової продукції від зараження їх радіоактивними, сильнодіючими та отруйними речовинами і бактеріальними засобами:

1) будівництво складських і виробничих приміщень з повною герметизацією;

2) розробка планів підготовки до здійснення простої герметизації тих складських та інших приміщень, де немає повної герметизації;

3) випуск продуктів та напівфабрикатів у герметичній тарі;

4) утримання в справному стані герметизації герметизованих транспортних засобів для транспортування продуктів і товарів, для надійного захисту продуктів харчування, харчової сировини та інших продовольчих товарів і їх запасів можна використовувати гірські виробки й заглиблені порожнини. У них будують складські приміщення, які внаслідок такого розміщення простіше захистити не тільки від зараження, а й від усіх інших вражаючих факторів.

На підставі плану розосередження в ході підготовки до їхнього здійснення проводяться наступні заходи:

- створюються і підтримуються в постійній готовності пункти керування, засоби зв'язку й оповіщення;

- підготовляються усі види транспорту, станції і пункти посадки і висадки, транспортні і пішохідні маршрути, райони розміщення в заміській зоні;

- виявляються приміщення і споруди, придатні для використання в якості ПРУ (протирадіаційних укриттів) ;

- будуються й обладнуються джерела водопостачання;

- підготовляються і проводяться ряд інших заходів, що сприяють успішному проведенню розосередження й евакуації.

Система заходів ЦЗ у тваринництві при загрозі надзвичайної ситуації передбачає:

- приведення в готовність формувань і установ служби захисту тварин і рослин, проведення заходів захисту тварин, герметизацію тваринницьких приміщень і створення в них запасів фуражу та підготовку тварин для утримання в укриттях;

- евакуацію тварин із господарств, які попадають в небезпечну зону, а також із зон імовірного затоплення, розосередження тварин, які знаходяться на відгінних пасовищах, при відсутності приміщень;

- забезпечення племінних і високопродуктивних (а по можливості й інших) тварин засобами індивідуального захисту;

- підготовка наявної техніки для проведення ветеринарної обробки тварин, знезаражування території і продуктів сільськогосподарського виробництва;

- спостереження і лабораторний контроль, ветеринарна розвідка районів розміщення і випасів тварин, маршрутів перегонів з метою своєчасного виявлення їх зараженості, вивезення запасів кормів із районів катастрофічного затоплення.

6.3 Проведення аналізу техногенних загроз, тенденції їх проявів та прогноз їх розвитку на підприємстві

Забезпечення техногенної безпеки доцільно розглядати як сукупність дій органів влади, суб'єктів господарювання, керівників (власників) та відповідальних осіб об'єктів, спрямованих на попередження аварій, аварійних та надзвичайних ситуацій техногенного характеру на небезпечних об'єктах та територіях.

Небезпечні об'єкти – об'єкти, які мають у своєму складі джерело (джерела) небезпеки. При цьому джерелом небезпеки може бути технологічний апарат (устаткування, агрегат або їх сукупність), під час експлуатації, роботи якого за певних обставин (таких як аварія, порушення технологічного регламенту тощо) може виникнути надзвичайна ситуація не нижче об'єктового рівня.

Надзвичайна ситуація техногенного характеру – це порушення нормальних умов життя та діяльності людей на окремій території чи об'єкті на ній або на водному об'єкті внаслідок транспортної аварії (катастрофи),

пожежі, вибуху, аварії з викиданням (загрозою викидання) небезпечних хімічних, радіоактивних і біологічно небезпечних речовин, раптового руйнування споруд; аварії в електроенергетичних системах, системах життєзабезпечення, системах телекомунікацій, на очисних спорудах, у системах нафтогазового промислового комплексу, гідродинамічних аварій тощо.

Надзвичайні ситуації техногенного характеру безпосередньо пов'язані з діяльністю людини і відбуваються через недостатню надійність техніки, допущені помилки, внаслідок терористичних актів тощо.

Виявлення джерел небезпеки виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру здійснюється за результатом оцінки рівня ризику виникнення надзвичайних ситуацій.

Забезпечення техногенної безпеки підприємства ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» покладається на його керівника, а під час проектування, будівництва об'єктів, будівель і споруд – на орган архітектури, замовників, забудовників, проектні та будівельні організації.

Забезпечення техногенної безпеки підприємства здійснюється на випадок:

- терористичної діяльності;
- наявності будівель та споруд з порушенням умов експлуатації;
- наявності об'єктів з критичним станом виробничих фондів та порушенням умов експлуатації;
- виникнення надзвичайних ситуацій (порушення умов експлуатації) на небезпечних об'єктах, ядерних установках.

ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» забезпечує в повній мірі виконання вимог законодавства у сфері техногенної безпеки, а також виконання вимог приписів, постанов та розпоряджень відповідного органу виконавчої влади, який здійснює державний нагляд у сферах техногенної та пожежної безпеки.

Керівництво підприємства за результатами аналітичного опрацювання інформації включає до планів реагування на надзвичайні ситуації, планів взаємодії органів управління та сил цивільного захисту в разі виникнення надзвичайних ситуацій, планів основних заходів цивільного захисту функціональних і територіальних підсистем та їх ланок, а також планів локалізації і ліквідації аварії заходи щодо реагування на надзвичайні ситуації та утримання прийнятного рівня ризиків, спрямовані на запобігання або усунення:

- аварій та аварійних ситуацій;
- руйнування будівель і споруд з порушенням умов експлуатації;
- порушень нормальних умов експлуатації основних виробничих засобів, систем життєзабезпечення, а також внаслідок небезпечної дії на них природних явищ;
- наслідків злочинної діяльності та тероризму з використанням небезпечних речовин, у тому числі джерел іонізуючого випромінювання, інших ядерних та радіоактивних матеріалів;
- виникнення небезпеки руйнування будівель та будівельних конструкцій, інших об'єктів та споруд тощо;
- надмірного та нерегульованого накопичення промислових і побутових відходів;
- негативних наслідків військової та іншої екологічно небезпечної діяльності;
- фактів самовільного будівництва, розширення, реконструкції і технічного переоснащення (модернізації) об'єктів, якщо це може спричинити виникнення надзвичайної ситуації та вплинути на стан захисту населення і територій.

Висновки до розділу 6

Проаналізовано організацію охорони праці та обсяги фінансування заходів з охорони праці на ПАТ «Птахофабрика Тернопільська» за 2016-2018 рр. Визначено напрямки забезпечення розосередження запасів матеріальних засобів. Визначено порядок організації захисту та охорони запасів на базах і складах постачання та напрямки проведення аналізу техногенних загроз, тенденції їх проявів та прогноз їх розвитку на підприємстві.

ВИСНОВКИ

Аграрний сектор економіки України характеризується високими темпами росту виробленої продукції, впровадженням інновацій, створенням нових робочих місць, займає лідируючі позиції за надходженням податків, що робить його бюджетоутворюючим та забезпечує значну виробництво значної частки експорту. Від економічної безпеки окремого господарюючого суб'єкта агросфери залежить економічна безпека регіону та держави в цілому, однією зі складових якої виступає продовольча безпека, провідну роль у забезпеченні якої відведено агропромислового сектору економіки.

В результаті дослідження концептуальних засад економічної безпеки підприємства та підходів до її оцінювання у сучасних умовах зроблено висновки, що питання економічної безпеки підприємств, регіону та держави є достатньо вивченими та розробленими науковцями. Залишається актуальним дослідження умов забезпечення та методичних підходів до оцінювання економічної безпеки окремих суб'єктів господарювання в різних галузях економіки країни, що зумовлено відмінною сукупністю та силою впливу факторів.

Ґрунтуючись на індикаторному методичному підході проведено оцінювання економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» за її складовими, що спеціалізується на виробництві яєць з метою забезпечення внутрішніх потреб ринку у цій продукції та на експорт. Узагальнюючи отримані результати оцінювання зроблено висновок про те, що:

1) Індикатори кадрово-інтелектуальної складової економічної безпеки характеризуються позитивною динамікою, що проявляється у зростанні продуктивності праці та середньої заробітної плати працівників;

2) Індикатори фінансової складової економічної безпеки демонструють нарощення рівня фінансової незалежності від зовнішніх джерел фінансування і досягають при цьому достатньо високого рівня

рентабельності власного капіталу. Однак виявлено, що на кінець 2014 року підприємство перебувало у стані економічної небезпеки, на що вказує від'ємне значення власного оборотного капіталу, а саме -3576 тис.грн. Про прогнозу небезпеку може свідчити порушення платіжного балансу ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська», збалансування якого досягається шляхом синхронізації грошових потоків. Зроблено висновок про незадовільний рівень оборотності капіталу з врахуванням особливостей галузі, відповідно актуальним є пошук резервів прискорення його оборотності, що у майбутньому забезпечить зростання прибутковості бізнесу і разом з тим підвищення економічної безпеки підприємства;

3) Індикатори виробничої та майнової складових економічної безпеки досліджуваного підприємства характеризуються позитивною динамікою, зокрема зростанням рівня фондоозброєності та фондоддачі основних засобів, їхньою високою питою вагою в структурі активів. Про нарощування виробничого потенціалу свідчить зростання частки поточних біологічних активів підприємства, тобто поголів'я птиці, яке безпосередньо виробляє продукцію – яйця, питома вага в активах яких склала 47,8% кінець 2018 р.

Резюмуючи вироблені висновки за результатами оцінювання кадрової, фінансової, виробничої та матеріальної складових економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» дійшли висновку, що з метою забезпечення економічної безпеки досліджуваного підприємства є доцільним розробка власної методики її оцінювання, оскільки наявна система показників є перевантаженою їхньою кількістю, а вони в свою чергу взаємопов'язані, що може призвести до отримання недостовірних даних. Як результат обґрунтовано на теоретичному рівні та апробовано методичний підхід до оцінювання економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська», а отримані результати засвідчили найвищий рівень економічної безпеки підприємства у 2018 році.

Враховуючи важливість зростання виробничої та матеріальної складової економічної безпеки ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» та реалізації експортного потенціалу запропоновано та доведено економічну ефективність інвестиційного проекту з будівництва пташника вільного вигулу птиці.

Виявлено, що ринок яєць є потенційно зростаючим як в Україні, так і у світі, що обумовлено сприятливою демографічною ситуацією, яка пов'язана із зростанням чисельності населення планети та відносною дешевизною яєць як джерела поживних речовин для організму людини. ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» є лідером на регіональному ринку виробництва яєць, але не може конкурувати з великим вертикально інтегрованими агрохолдингами в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]: від 16.01.2003, № 436-IV із змінами та доповненнями. // Законопроекти. / Упр. комп'ютериз. систем апарату Верховної Ради України. – 2003. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>. – Назва з екрана.

2. Закон України «Про акціонерні товариства» України [Електронний ресурс]: (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2008, № 50-51, ст.384) / Упр. комп'ютериз. систем апарату Верховної Ради України. – 2019. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>. – Назва з екрана.

3. Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1437-2015-%D1%80>

4. Методичні рекомендації з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств, затверджені Наказом Міністерства аграрної політики від 18.05.2001 р. № 132.

5. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України. Наказ Міністерства економіки України від 02.03.2007 №60 [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=97980&cat_id=38738.

6. Адлер О.О. Оцінка ефективності управління персоналом підприємства на прикладі ПрАТ "Вінницький завод "Маяк" / О. О. Адлер, К. Л. Яворська // Причорноморські економічні студії. - 2018. - Вип. 27(1). - С. 101-105.

7. Ареф'єва О. В. Планування економічної безпеки підприємств / О. В. Ареф'єва, Т. Б. Кузьменко. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2005. – 170 с.

8. Бізнес-планування в аграрних формуваннях: [Навч. посіб.] / [Г.Є. Мазнев, О.О. Красноручий, В.С. Ніценко та ін.]; за ред. проф. Г.Є. Мазнева; Одеський державний аграрний університет. – Видання 2-ге, перероб.– Одеса: ЛЕРАДРУК, 2014. – 219 с.

9. Білик І. Ю. Методичне забезпечення оцінки економічної безпеки підприємства / І. Ю. Білик // Управління розвитком. - 2013. - № 12. - С. 51-53.

10. Власюк О.С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку. / Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. — К., 2008. — 48 с.

11. Волинчук Ю. Особливості формування та використання фінансових ресурсів підприємств / Юлія Волинчук. // Економічний аналіз. – 2012. – С. С.96–101

12. Голович Н. М. Методика аналізу та оцінки рівня економічної безпеки сільськогосподарських підприємств / Н. М. Голович // Вісник Одеського національного університету. Економіка. - 2013. - Т. 18, Вип. 3(1). - С. 79-83.

13. Гончаров В. М. Методика оцінки рівня економічної безпеки підприємств АПК / В. М. Гончаров, Д. В. Колесніков // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Сер. : Економічна. - 2014. - № 4. - С. 107-111.

14. Гудзь О.Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств [Текст]: монографія / О.Є. Гудзь. – К.: ННЦ, 2007. – 578 с.

15. Гужевська Л. А. Дослідження основних моделей життєвого циклу підприємства / Л. А. Гужевська, Ю. І. Чехівська // Управління проектами, системний аналіз і логістика. Технічна серія. - 2012. - Вип. 9. - С. 39-43.

16. Довбня С. Б. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства / С. Б. Довбня, Н. Ю. Гічова // Фінанси України. - 2008. - № 4. - С. 88-97.

17. Економічна безпека бізнесу : [навч. посіб.] / [Швиданенко Г. О., Кузьомко В. М., Норіцина Н. І. та ін.] ; за заг. та наук. ред. Г. О. Швиданенко. – К. : КНЕУ, 2011. – 511 с.

18. Єфремова Н. Джерела формування фінансових ресурсів підприємства: їх склад та оптимізація структури / Н. Єфремова // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». – 2013. – № 3. – С. 53-61.

19. Живко З. Б. Економічна безпека підприємства: сутність, механізм забезпечення та управління: монографія / З. Б. Живко. – Львів :ЛігаПрес, 2012. – 256 с.

20. Журавель М. Ю. Проблеми визначення сутності економічної безпеки підприємства / М. Ю. Журавель, Т. В. Полозова, О. В. Стороженко // Інноваційна економіка. - 2013. - № 6. - С. 340-343.

21. Зінов'єв Ф. В. Регіональна економічна безпека / Ф. В. Зінов'єв // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). - 2013. - № 2(4). - С. 88-95.

22. Козаченко Г. В., Пономарьов В. П., Ляшенко О. М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: Монографія. — К.: Лібра, 2003. — 280 с.

23. Колмакова О. М. Оцінка ефективності управління персоналом кадровою службою / О. М. Колмакова, В. В. Смачило, С. В. Губіна // Вісник економіки транспорту і промисловості. - 2011. - № 34. - С. 370-374.

24. Комарівська Н. М. Державна політика участі України у забезпеченні світового ринку сільськогосподарською продукцією / Н. М. Комарівська // Ефективність державного управління. - 2017. - Вип. 3. - С. 288-299.

25. Комарова К.В. Соціальна відповідальність як складова стратегії розвитку бізнесу на підприємствах України [Електронний ресурс] / К. В. Комарова, Н. В. Ковальчук //Інноваційна економіка. - 2016. - № 5-6. - С. 25-30.

26. Корнієнко Т. О. Методика оцінки рівня економічної безпеки сільськогосподарських підприємств / Т. О. Корнієнко // Сталий розвиток економіки. - 2013. - № 4. - С. 336-342.

27. Коткова Н. С. Формування системи управління інноваційною активністю підприємств з позиції їх життєвого циклу / Н. С. Коткова // Інноваційна економіка. - 2013. - № 6. - С. 93-100
28. Курган В.П. Економіка аграрних підприємств: навч. посібник. — Суми: ВТД "Університетська книга", 2008. — 270 с.
29. Лубенець І. О. Методичні підходи до оцінки економічної безпеки підприємства / І. О. Лубенець // Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки. - 2014. - № 2. - С. 244-254.
30. Лучик М.В. Методико методологічні підходи до забезпечення економічної безпеки аграрної галузі // Економічні науки. Серія "Облік і фінанси". — 2013. — Вип. 10 (3). — С. 455—463.
31. Лянной Г. Система экономической безопасности предприятия // ВОР — журнал о личной и коммерческой безопасности. — 2006. — № 7. — С. 16–19.
32. Малюта Л.Я. Методологія формування комплексної системи економічної безпеки підприємства / Л.Я. Малюта // Економіка і управління. – 2014. – № 4 (64). – С. 50–57.
33. Марина А. С. Формування механізму забезпечення фінансової безпеки країни в контексті фінансової інтеграції / А. С. Марина, А. О. Черкасова // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. - 2015. - № 2. - С. 112-117.
34. Марченко В. М. Економічна безпека підприємства за етапами життєвого циклу / В. М. Марченко, В. М. Євдокименко // Економічний вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". - 2016. - № 13. - С. 235-241
35. Маслак О. І. Управління економічним потенціалом підприємства на різних стадіях його життєвого циклу / О. І. Маслак, О. О. Безручко // Маркетинг і менеджмент інновацій. - 2014. - № 1. - С. 201-212

36. Матюшенко О. І. Життєвий цикл підприємства: сутність, моделі, оцінка / Ольга Іванівна Матюшенко // Проблеми економіки. – 2010. – С. С.82–91.

37. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: Монографія / За ред. В.М. Геєця. – Харків: ІНЖЕК, 2006. – 240 с

38. Мунтіян В.І. Економічна безпека України: монографія. — К.: КВІЦ, 1999. — 462 с.

39. Отенко І.П., Іващенко Г.А., Воронков Д.К. Економічна безпека підприємства: навч. посібник. / Харківський національний економічний університет. - Х.: ХНЕУ, 2012. - 251 с.

40. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Методологія забезпечення : монографія / Г. А. Пастернак-Таранушенко– К. : Київський ек-ний інститут менеджменту, 2003. – 320 с.

41. Пилипенко Н. М. Основні засади формування системи забезпечення економічно-безпечного розвитку сільськогосподарського підприємства. Ефективна економіка. 2019. № 1. – URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6839> (дата звернення: 13.11.2019). DOI: [10.32702/2307-2105-2019.1.43](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.1.43)

42. Реверчук Н. Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур : [монографія] / Н. Й. Реверчук. – Львів : ЛБІ НБУ, 2004. – 195с.

43. Сабецька Т. І. Формування організаційно-економічного механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства / Т. І. Сабецька // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. - 2017. - Вип. 24(1). - С. 140-144.

44. Сак Т. В. Економічна безпека України: поняття, структура, основні тенденції / Т. В. Сак // Інноваційна економіка. - 2013. - № 6. - С. 336-340.

45. Сендецька С. В. Дослідження українського ринку яєць та яйцепродуктів / С. В. Сендецька // Науковий вісник Львівського

національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького. Серія : Економічні науки. - 2017. - Т. 19, № 81. - С. 102-106.

46. Ситник Л. С. Фінансовий менеджмент: Навч. посібник для студ. економічних спец. вищ. навч. закладів / Донецький національний ун-т. — Донецьк : ДонНУ, 2005.

47. Слав`юк Р. А. Фінанси підприємств: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Національний банк України; Університет банківської справи. – К. : УБС НБУ, 2007. – 550 с.

48. Тарасюк Г. М. Необхідність удосконалення продуктових стандартів, норм та нормативів при плануванні розвитку підприємств харчової промисловості / Г. М. Тарасюк // Вісник Хмельницького національного університету. – Хмельницький, 2008. – № 4, т. 1 (114). – 350 с.

49. Теленько В. В. Економічна безпека підприємства в системі безпеки держави / В. В. Теленько // Наукові праці МАУП. - 2013.

50. Утенкова К. О. Економічна безпека аграрного сектору: сутність та функціональні складові [Електронний ресурс] / К. О. Утенкова // Агросвіт. - 2018. - № 17. - С. 42-47.

51. Фалович А. Дослідження сучасних напрямків визначення сутності економічної безпеки підприємства / А. Фалович // Соціально-економічні проблеми і держава. - 2013. - Вип. 1. - С. 271–278.

52. Худік О. Корпоративне управління як система відносин учасників діяльності / О. Худік // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. - 2013. - № 2. - С. 58-70

53. Черкасова С. О. Особливості формування та реалізації механізму управління процесом обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства / С. О. Черкасова // Наука й економіка. - 2014. - Вип. 4. - С. 72-79.

54. Черняк Г. М. Формування механізму забезпечення економічної безпеки сучасних підприємств в контексті євроінтеграції / Г. М. Черняк //

Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. - 2015. - № 1(1). - С. 18-22.

55. Чупіков А. А. Сучасні підходи до класифікації рівнів економічної безпеки та їх взаємовплив / А. А. Чупіков // Економіка. Фінанси. Право. - 2017. - № 5. - С. 14-20.

56. Шевченко В. Напрямки використання фінансових ресурсів підприємств / В.О. Шевченко. // Європейські перспективи. – 2014. – С. С.126–133

57. Шинкар С. М. Методичний інструментарій формування та функціонування механізму забезпечення економічної безпеки промислового підприємства / С. М. Шинкар // Наукові записки [Української академії друкарства]. - 2017. - № 2. - С. 153–160.

58. Шлемко В.Т., Бінько І.Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: Монографія. – К.: НІСД, 1997. – 144 с.

59. Язлюк, Б. О. Теоретичні основи сутності та змісту соціально-економічної безпеки [Текст] / Борис Олегович Язлюк // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2014. – Том 16. – № 1. – С. 149-154.

60. Янишин Я. Оцінка стану продовольчої безпеки України / Я. Янишин // Аграрна економіка. - 2016. - Т. 9, № 3-4. - С. 21-27.

61. Асоціація «Союз птахівників України» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.poultryukraine.com>

62. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

63. Офіційний сайт ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://yadobre.com.ua/>

64. Фінансова звітність ПрАТ «Птахофабрика Тернопільська» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://yadobre.com.ua/>